

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ
*Серія “Економічна теорія
та економічна історія”*

Збірник наукових праць
Випуск 16 (64)

Луцьк 2019

УДК 330.1

**Рекомендовано як фахове видання з економіки
Постанова Президії ВАК України від 14.10.09 №1-05/4**

Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Випуск 16 (64). Луцьк, 2019. 176 с.

У збірнику розглядаються актуальні проблеми економічної теорії та історії, сучасні аспекти функціонування економічної системи на макро- та мікрорівні, розвитку економічних процесів у різні історичні періоди. Значна увага приділяється дослідженню особливостей міжнародної економічної діяльності України на сучасному етапі в комплексі різноманітних форм співробітництва, інструментів макроекономічного регулювання та комерційної діяльності, взаємин з іншими країнами, їх угрупованнями та міжнародними економічними організаціями.

Редакційна колегія:

Божидарнік Т.В.	д.е.н., професор
Вавдіюк Н.С.	д.е.н., професор
Вахович І.М.	д.е.н., професор
Вісіна Т.М.	к.і.н., доцент
Журба І.Є.	д.е.н., професор
Заблоцька Р.О.	д.е.н., професор
Ковальська Л.Л.	д.е.н., професор
Кошій О.В.	д.е.н., професор
Кривов'язюк І.В.	к.е.н., професор
Лютак О.М.	д.е.н., професор
Ляшенко О.М.	д.е.н., професор
Матвійчук Л.Ю.	д.е.н., професор
Мікула Н.А.	д.е.н., професор
Петкова Л.О.	д.е.н., професор
Рудь Н.Т.	д.е.н., професор
Саловська І.Б.	к.е.н., професор
Савош Л.В.	к.е.н., доцент
Шубалий О.М.	д.е.н., професор
Якубовський С.О.	д.е.н., професор
Іван Баранчик	PhD, професор (Чехія)
Анета Бобенік-Хінтосова	PhD, професор (Словачія)
Міхал Балог	PhD, професор (Словачія)
Паата Брекашвілі	PhD, професор (Грузія)
Гжегож Зайонц	PhD, професор (Польща)
Луїс Фролен Рібейро	PhD, професор (Португалія)
Ліліана Чімпоеш	PhD, професор (Молдова)

Відповідальний за випуск: к.е.н., доцент Савош Л.В.

Відповідальний секретар: к.і.н., доцент Вісіна Т.М.

Рецензенти:

Стришинець О.М. д.е.н., професор

Павліха Н.В. д.е.н., професор

Рекомендовано до друку вченою радою Луцького національного технічного університету (протокол № 4 від 26.11.2019 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК №4123 від 28.07.2011р.

Тексти статей представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст публікації, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

ЗМІСТ

Баула О.В. Теоретичні аспекти інноваційно-інвестиційної конкурентоспроможності національної економіки за умов глобалізаційних трансформацій світового ринку	5
Бродська І.І., Зінчук А.Г. Власний капітал: поняття та його складові в контексті національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку	11
Вісіна Т.М., Вісін О.О., Сабо Л. Інтеграція авіаційної мережі України в європейський ринок авіаперевезень	17
Галазюк Н.М., Ляшук А. Міжнародне співробітництво у сфері відновлюваних джерел енергії	25
Гордійчук А.І., Копера К.П. Шляхи регулювання мобільності робочої сили в Україні	33
Зелінська О.М. Вплив неурядових організацій на процеси трансформації сучасної світової системи	41
Корольчук Л.В. Сучасні виклики для розвитку світових інтеграційних процесів	49
Кошій О.В. Проблеми забезпечення гендерної рівності в національній економіці	58
Кравчук П.Я., Кравчук О.Я., Шегинський О.В. Реалізація національних інтересів як передумова забезпечення безпеки держави в умовах глобалізації світової економіки	66
Кравчук П.Я., Ярошик В.М. Фінансова глобалізація: зміст, основні наслідки та загрози	74

Лютак О.М., Савчук В.П. Основні напрямки та ефекти міжнародної діяльності ЗВО в контексті інноваційного розвитку	82
Лютак О.М., Хамаза А.О., Шевчук О.Д. Аналіз інфраструктурного та логістичного забезпечення санаторно-курортного туризму в сучасних умовах	90
Рудь Н.Т. Теоретичні основи управління трудовим потенціалом підприємства	99
Савош Л.В., Петрик Д.Я. Теоретичні основи та аналіз співпраці неурядових об'єднань із міжнародними організаціями у сфері грантової підтримки соціальних проєктів	110
Савош Л.В., Ужegov С.О. Планування стратегічного розвитку княгининівської об'єднаної територіальної громади з врахуванням потенціалу залучення міжнародних інвестицій	118
Савош Л.В., Шафета Д.О. Інвестиційна привабливість України: стан та шляхи покращення	126
Ткачук І.М. Відповідальність, як складова контролю	133
Урбан О.А., Дзямучич М.І., Матвіюк В.В. Теоретичні засади розвитку ІТ-послуг в умовах глобалізації	137
Урбан О.А., Чиж Н.М., Галагдін І.А. Розвиток фондового ринку цінних паперів в контексті безпекових процесів	144
Шубала І.В., Николайчук Н.В. Оцінка кількості та структури трудових мігрантів за статтю, віком та місцем проживання до виїзду за кордон	151
Шубалий О.М. Динаміка людського капіталу регіону в контексті зміни основних показників регіонального та національного розвитку	159
Полінкевич О.М. Історичні передумови виникнення поняття «стейкхолдер» у системах розвитку	167

УДК 339.7

Баула О.В. к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СВІТОВОГО РИНКУ

В статті запропоновано та обгрунтовано поняття інноваційно-інвестиційної конкурентоспроможності національної економіки, визначено її сутнісні характеристики як передумови посилення конкурентних переваг країни на світовому ринку особливо за умов його глобалізаційних трансформацій.

Ключові слова: інноваційність економіки, інноваційно-інвестиційна конкурентоспроможність, конкурентні переваги, глобалізація, глобалізаційні трансформації.

Baula O.

Theoretical aspects of innovation and investment competitiveness of the national economy in the conditions of globalization transformations of the world market

The potential risks from globalization transformations for the country's economy, which can offset the country's existing competitive advantages, are highlighted.

It is revealed that the modern world market is characterized by considerable oligopolization. Therefore, the most optimal option to take a competitive position in the international markets of developing countries is to create a market of effective competition or innovation monopoly, which is possible only if the maximum possible use of its innovation and investment potential.

It is revealed that the main traditional prerequisites for achieving a high level of competitiveness of the country are: selection of the most effective strategy of competition; formation of competitive advantages through active introduction of innovations in all spheres of social production and public administration; Holding our own competitive advantage.

It is justified that the maintenance of competitive advantages at any economic level is possible due to the constant focus on the search, implementation and implementation of innovations. The basis of competitive advantage is a process of continuous stimulation of renewal and improvement, which is driven by innovations that are not possible without investment.

It is proposed to consider the innovation and investment competitiveness of the country as a realized investment potential, which is measured in the achieved indicators of growth of the level of innovation of the economy. The applied importance of

introducing innovation and investment competitiveness as a general characteristic of the country's position in the world market is connected with the need to improve the country's investment policy for foreign investments in order to counteract the possible threats of globalization and transnationalization. Therefore, at the stage of monitoring the investment policy measures, the decisive criterion for their correction should be an integral indicator of investment efficiency - the level of utilization and increase of innovativeness of the country's economy. Assessment of the level of innovation and investment competitiveness should play a leading role in outlining the strategic perspectives of investment policy.

Keywords: economy innovation, innovation-investment competitiveness, competitive advantages, globalization, globalization transformations.

Баула Е.В.

Теоретические аспекты инновационно-инвестиционной конкурентоспособности национальной экономики в условиях глобализационных трансформаций мирового рынка

В статье предложено и обосновано понятие инновационно-инвестиционной конкурентоспособности национальной экономики, определены ее существенные характеристики как предпосылки усиления конкурентных преимуществ страны на мировом рынке особенно в условиях его глобализационных трансформаций.

Ключевые слова: инновационность экономики, инновационно-инвестиционная конкурентоспособность, конкурентные преимущества, глобализация, глобализационные трансформации.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Жити у економічно сильній, процвітаючій, з високим рівнем добробуту країні, це закономірне бажання кожного. Економічний розвиток насправді складний і динамічний процес, особливо за умови зростаючої конкуренції за ресурси на світовому ринку. Сучасні ринкові умови ХХІ століття мають чіткі характеристики: глобалізація та інтеграція домінують в усіх сферах; панування ідей сталого розвитку та необхідності забезпечення позитивного тренду економіки, визначальним чинником якого є формування ефективної інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

Чинники загострення конкуренції на світовому ринку (особливості процесів нагромадження в окремих країнах, глибина ринкових перетворень у фінансовій сфері, процеси регіональної економічної та фінансової інтеграції, політика лібералізації

міжнародних потоків капіталу, зростання потужності трансграничних потоків реальних інвестицій тощо) вимагають від урядів країн рішучих механізмів реагування на стрімкий темп змін, які диктує зовнішнє глобалізоване середовище. Здатність країни адаптуватися до змін світового економічного середовища і забезпечувати при цьому належний рівень конкурентних переваг інтерпретують як конкурентоспроможність країни.

Виклики сучасного глобалізованого господарства вимагають від національних економік постійного удосконалення та розширення переліку власних конкурентних переваг, що неможливо без впровадження інновацій, які, у свою чергу, неможливі без належних інвестиційних потоків.

Все вище зазначене актуалізує проблематику забезпечення інноваційно-інвестиційної конкурентоспроможності країни в сфері міжнародних економічних відносин, оцінки її рівня та визначення чинників забезпечення.

Обґрунтування теоретичних підходів до аналізу інноваційно-інвестиційної конкурентоспроможності дасть змогу приймати дієві рішення щодо формування стійких переваг країни для залучення іноземних інвестицій.

Аналіз останніх досліджень у яких започатковано вирішення проблеми. Роль інновацій у процесі забезпечення конкурентоспроможності національної економіки розглядали у своїх наукових працях вітчизняні та зарубіжні вчені: І. Алексєєв, Б. Буркинський, О. Виноградова, П. Друкер, Б. Йонсон, Дж. М. Кейнс, О. Кузьмін, В. Геєць, А. Маршал, Л. Омелянович, М. Портера, А. Поручник, К.А. Садсков, Дж. Сакс, П. Самуельсон, Б. Скотт, М. Туган-Барановський, І. Фішер, К. Штальман, Й. Шумпетер та ін.

Вагомий внесок у розробку теорії інвестування зробили такі вчені, як І. Бланк, З. Боді, І. Бузько, О. Вовчак, Н. Руцишин, І. Андрушків, І. Бучко, В. Геєць, Т. Гуськова, Л. Дашутина, В. Турчін, А. Дука, Дж. Кейнс, Н. Кисельова, Ф. Котлер, Д. Лук'яненко, Т. Майорова, Ю. Макогон, Н. Навроцька, Л. Петкова, М. Портер, А. Томпсон, У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бейли та ін.

Водночас, попри наявність глибоких і ґрунтовних наукових

напрацювань вчених різних років у сфері інвестиційної та інноваційної діяльності, проблематика теоретичного осмислення інноваційно-інвестиційної конкурентоспроможності національної економіки досліджена не на достатньому рівні.

Цілі статті: обґрунтувати доцільність виокремлення поняття інноваційно-інвестиційної конкурентоспроможності національної економіки, визначити сутнісні характеристики інноваційно-інвестиційної конкурентоспроможності як передумови посилення конкурентних переваг країни на світовому ринку особливо за умов його глобалізаційних трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Конкурентоспроможність країни у сучасному глобалізованому світі залежить від того, на скільки сильними є її конкурентні переваги.

Значне поширення глобалізаційних процесів змушує країни до активної економічної політики щодо максимізації макроекономічних та інституційних ознак національної економіки.

Під впливом процесів економічної глобалізації існуючі конкурентні переваги країни можуть нівелюватися (рис.1).

Рис.1. Можливі потенційні небезпеки від глобалізаційних трансформацій для економіки країни [1, с. 81]

Сучасний світовий ринок характеризується значною олігополізацією. Саме тому, найбільш оптимальний варіант

зайняти конкурентні позиції на міжнародних ринках країнам, що розвиваються чи з транзитивною економікою – це сформувати ринок ефективної конкуренції або інноваційної монополії, що є можливим лише за умови максимального використання в комплексі її інноваційного та інвестиційного потенціалів. В підтвердження можна навести слова Й. Шумпетера: «будь-яка успішна інновація веде до монополії, а будь-яка монополія сприяє інновації» [2, с. 417]. Окрім того, інноваційний шлях дозволив малорозвиненим колишнім колоніям перетворитися в 70-80-х рр. ХХ ст. на «азійських тигрів», досвід яких трансформувався у чотири хвили нових індустріальних країн та вивів їх у світові лідери за окремими товарними групами на світовому ринку олігополій.

В епоху глобалізації господарська система набуває рис багаторівневого і різностороннього процесу, асиметрія може проявлятися на будь-яких її рівнях. Тому, для забезпечення сталого розвитку національної економіки економічна політика повинна базуватись на інноваційних засадах, які потребують значних капіталовкладень. А залучення інвестицій можливе лише за умови ефективного макромеджменту з використання усього комплексу конкурентних переваг країни на світовому ринку.

Основними традиційними передумовами досягнення високого рівня конкурентоспроможності країни є: вибір найефективнішої стратегії конкурентної боротьби; формування конкурентних переваг шляхом активного впровадження інновацій в усіх сферах суспільного виробництва та державного управління; утримання власних конкурентні переваги.

Незважаючи на те, що інновації та інвестиції є різними економічними категоріями, вони мають спільні ознаки: ризикованість, необхідність в управлінських діях; можливість створення більшої доданої вартості; є засобами конкурентної боротьби; мають певний термін окупності; цільовий характер впровадження і т.п. Суб'єкт господарювання звісно може залучати інвестиції і без впровадження інновацій, однак це, в переважній більшості випадків, призведе в перспективі до зниження його конкурентоспроможності.

Портер М. характеризує конкурентоспроможність

стверджував, що вона не дістається у спадок, не є наслідком наявних ресурсів або робочої сили, а ґрунтується на постійному використанні інновацій [3, с. 216].

Утримання конкурентних переваг на будь-якому економічному рівні можливе завдяки постійній спрямованості на пошук, здійснення і впровадження інновацій. Фундаментом конкурентних переваг є процес безперервного стимулювання оновлення і вдосконалення, рушійною силою якого виступають інновації, які не можливі без інвестицій [4].

Таким чином, за умов зростаючої, як внутрішньої, так і зовнішньої конкуренції, держава зобов'язана проводити комплексну політику щодо формування та підтримання належного рівня інноваційно-інвестиційної конкурентоспроможності країни в цілому. На наш погляд, доцільно розглядати інноваційно-інвестиційну конкурентоспроможність країни як реалізований інвестиційний потенціал, що вимірюється у досягнутих показниках зростання рівня інноваційності економіки. Рівень ефективності інвестицій варто розглядати за умов глобалізаційних трансформацій світового ринку через призму інноваційних результатів. Прикладне значення впровадження інноваційно-інвестиційної конкурентоспроможності як узагальнюючої характеристики позиції країни на світовому ринку пов'язане із необхідністю удосконалення інвестиційної політики країни щодо іноземних інвестицій з метою нівелювання можливих загроз глобалізації та транснаціоналізації. Тому, на етапі моніторингу заходів інвестиційної політики визначальним критерієм їх корекції має бути інтегральний показник ефективності капіталовкладень – рівень використання та нароцнення інноваційності економіки країни. Оцінка рівня інноваційно-інвестиційної конкурентоспроможності повинна виконувати провідну роль при окресленні стратегічних перспектив інвестиційної політики.

Висновки. Інноваційно-інвестиційна конкурентоспроможність країни є характеристикою привабливості її економіки для інвесторів, що визначається у рівні ефективності використання інвестицій (у порівнянні з іншими країнами) для підвищення інноваційності економіки. Оцінка ступеня інноваційно-інвестиційної конкурентоспроможності країни відбувається шляхом зіставлення

приросту капіталовкладень і рівня інноваційності економіки (визначається багатьма міжнародними організаціями), що повинно виступати основним критерієм коригування інвестиційної політики.

1. Baula O., Galaziuk N., Zelinska O. Conceptual framework for organizational and economic mechanism formation to increase the region competitiveness with the globalization of the world economic relations. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. №2. С. 76-84.
2. Шумпетер Й. А. Капитализм, социализм и демократия: пер. с англ. /Предисл. и общ. ред. В.С. Автономова. Москва: Экономика, 1995. 540 с.
3. Портер М. Конкуренція [пер. з англ. / під ред. Я.В. Заблоцького]. М.: Вільямс, 2001. 495 с.
4. Циліорик Г.І. Інноваційна діяльність в умовах економічної конкуренції. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/innovaciyna-diyalnist-v-umovah-ekonomichnoi-konkurencii.html> (дата звернення: 03.12.2019).

УДК 657

Бродська І.І. к.е.н., доцент

Зінчук А.Г. магістрантка

Луцький національний технічний університет

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ: ПОНЯТТЯ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

У статті досліджено сутність поняття «власного капіталу» на різних етапах розвитку економічної науки. Розглянуто складові елементи капіталу через призму міжнародних та національних стандартів бухгалтерського обліку.

Ключові слова: власний капітал, зареєстрований капітал, капітал у дооцінках, додатковий капітал, резервний капітал, неоплачений капітал.

Brodskia I., Zinchuk A.

Own capital: concepts and its components in the context of national and international standards

The article deals with the economic and legal essence of the concept of "equity" at different stages of economic science development. It also examines the constituent elements of capital through the prism of international and national accounting standards. The features of reflection of equity in the financial statements of enterprises of different organizational and legal forms with application of international standards are

considered. Equity components in international practice have been found to be determined by the Conceptual Basis of Financial Reporting, although there are some differences in different countries that depend on the policies and accounting features of the state. In domestic practice, as a rule, use, components, defined by the National accounting regulations (standards).

Keywords: equity, registered capital, capital in revaluations, additional capital, reserve capital, unpaid capital.

Бродская И.И., Зинчук А. Г.

Собственный капитал: понятие и его составляющие в контексте национальных и международных стандартов бухгалтерского учета

В статье исследована сущность понятия «собственного капитала» на разных этапах развития экономической науки. Рассмотрены составляющие элементы капитала через призму международных и национальных стандартов бухгалтерского учета.

Ключевые слова: собственный капитал, зарегистрированный капитал, капитал в оценке, добавочный капитал, резервный капитал, неоплаченный капитал.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Капітал підприємства є найважливішим чинником функціонування підприємства, адже чим більший розмір складових капіталу, тим більш незалежним від зовнішніх факторів є підприємство. На сьогоднішній день існує ряд проблемних і невирішених питань пов'язаних з визначенням поняття та складових елементів капіталу, які потребують подальшого розгляду та удосконалення.

Аналіз останніх досліджень у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженням теоретичних основ управління капіталом в своїх роботах розглядали такі вчені, як К. Маркс, А. Маршал, Ф.Ф. Бутинець, А.Г. Загородній, Т.Г. Камінська, В.В. Сопко, О.О. Терещенко, Т.С. Яровенко, Іщенко Я.П, Катан Л.І., Івченко Л.В., Бондаренко Т.В. та інші. Проте, за всієї значимості проведених наукових досліджень окремі питання сутності поняття капіталу та його складових в контексті національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку потребують подальшого розвитку.

Цілі статті. Метою статті є дослідження поняття власного капіталу та його складових елементів за національними та

міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Трагування поняття капіталу завжди було в центрі уваги науковців протягом тривалого періоду часу.

У сучасній літературі та нормативно-правових актах часто зустрічаються різні погляди на поняття «власний капітал». Систематизація поглядів сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо сутності поняття «власний капітал» наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. Систематизація поглядів сучасних дослідників щодо сутності поняття «власний капітал»*

Автор, джерело	Визначення
1	2
Зарубіжні науковці	
Йорт Бетте [7, с.50]	Власний капітал являє собою різницю між сумами активів і зобов'язань організації за мінусом доходів майбутніх періодів.
Антоні Р.Н. [7, с.50]	Власний капітал є результатом інвестицій з боку інвесторів-співвласників цього підприємства (за умови, що компанія не має зобов'язань по поверненню капіталу своїм інвесторам)
Амат О., Блейк Дж. [7, с.50]	Найважливіший розділ 1 пасиву балансу компанії. Власний капітал складається з акціонерного капіталу, додаткового капіталу та накопиченого прибутку.
Ентоні Р. Дж.Ріс [7, с.50]	Різниця між активами підприємства і його зобов'язаннями.
Вітчизняні науковці	
Іщенко Я.П. [3, с. 147]	Власний капітал – необхідний фактор виробництва, він включає компоненти боргу, нерозподілений прибуток, привілейовані і звичайні акції.
Катан Л.І. [4, с. 147]	Власний капітал – це певне вираження фінансових відносин, що виникають між акціонерним товариством (корпорацією) та іншими суб'єктами господарювання з приводу його формування та використання.
Івченко Л.В. [2, с. 55].	Власний капітал виражає загальну величину коштів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, вкладених в активи (майно) підприємства.
Хмелевська А.В., Незборецька Г.М. [6, с. 193]	Власний капітал - це модифікована величина заборгованості підприємства його засновникам у розмірі вартості активів, які ним забезпечуються.

* Узагальнено автором.

Дослідивши погляди науковців щодо трактування сутності поняття «власний капітал», приходимо до таких висновків: по-перше, власний капітал, трактується як чисті активи підприємства, тобто сукупна вартість активів за мінусом зобов'язань суб'єкта господарювання. По - друге, власний капітал трактується як категорія ефективності управління інвестиціями, тобто на нашу думку, проявляється дія принципу «гроші роблять гроші». І чим більша величина капіталу, тим ефективніше працює менеджмент суб'єкта господарювання. Проте, зазначене трактування сутності капіталу, на наш погляд, для України не є типовим, через нестабільні економіко-політичні процеси в країні. Ми вважаємо, що власний капітал – це вкладення засновників суб'єкта господарювання, які мають генерувати грошові надходження.

Згідно НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», власний капітал - різниця між активами і зобов'язаннями підприємства [1]. В міжнародних стандартах бухгалтерського обліку не використовується такий термін як «власний капітал», рівнозначним до нього є поняття «чисті активи». Тобто, на нашу думку, за національними та міжнародними стандартами капітал розглядається як вартість матеріальних цінностей підприємства ефективно управління якими забезпечує збільшення власного капіталу.

До складу власного капіталу за міжнародними стандартами відносять:

- кошти, внесені акціонерами (zareєстрований або статутний капітал);
- нерозподілений прибуток; резерви, які відображають асигнування нерозподіленого прибутку.

Складові елементи власного капіталу у різних країнах наведено в таблиці 2.

Слід зазначити, що у більшості країн до складових власного капіталу відносять zareєстрований капітал, резервний капітал, нерозподілені прибутки (непокріті збитки).

У зарубіжних країнах структура власного капіталу не є стандартною і може містити різні елементи. Це визначається національними стандартами кожної держави і залежить від політики її організації та особливостей обліку.

Таблиця 2. Складові елементи власного капіталу в різних країнах світу*

Елементи власного капіталу	Країни				
	Україна	Німеччина	Франція	США	Польща
Зареєстрований капітал	+	+	+	+	+
Резервний капітал	+		+	+	+
Нерозподілений прибуток (непокриті збитки)	+	+	+	+	+
Вилучений капітал	+				
Неоплачений капітал	+				+
Додатковий капітал	+		+	+	+

* Структуровано автором.

Міжнародні і національні стандарти не містять стандарту, що тлумачить лише визнання, визначення, структуру та оцінку власного капіталу. Рекомендації, щодо оцінки та відображення у фінансовій звітності інформації, щодо елементів капіталу наведено у таблиці 3.

Варто зазначити, що згідно міжнародних стандартів бухгалтерського обліку на формування інформації щодо складових елементів капіталу, наведеної у фінансовій звітності вирішальний вплив має вибір концепції збереження капіталу.

Фінансова концепція розглядає капітал як чисті активи або власний капітал підприємства. Метою діяльності суб'єкта господарювання є збереження вкладеного (інвестованого) капіталу або його купівельної спроможності. Показником ефективності діяльності є прибуток (виключаючи операції з власниками).

Фізична концепція розглядає капітал як виробничу спроможність (потужність) підприємства за певний проміжок часу. Метою діяльності суб'єкта господарювання є збереження виробничої потужності підприємства. Прибуток є збільшенням виробничої потужності за період (виключаючи операції з власниками).

На нашу думку, для українських підприємств є більш прийнятним варіант фінансової концепції збереження капіталу. Адже, саме фінансова концепція капіталу дозволяє підприємству генерувати прибуток у всіх сферах діяльності.

Таблиця 3. Відображення інформації щодо капіталу у міжнародних та національних положеннях бухгалтерського обліку*

Відображення інформації	П(С)БО	МСБО
1	2	3
Визначення, складові елементи капіталу	НП(С)БО 1	Концептуальна основа підготовки та представлення фінансової звітності
Розкриття інформації у фінансовій звітності щодо власного капіталу	НП(С)БО 1	МСБО 1 МСФЗ 7 Інтерпретації 2
Характеристика капіталу та його відмінність від зобов'язань	П(с)БО 12 Інтерпретації 2	МСФЗ 7
Відображення у складі капіталу зміни вартості окремих активів, відстрочені податки	П(с) БО 7 П(с) БО 8 П(с) БО 12 П(с) БО 17	МСБО 12 МСБО 16 МСБО 38 МСБО 39
Відображення у складі капіталу результатів змін облікової політики та виправлення помилок	ПСБО 6	МСБО 8
Відображення у складі капіталу результатів змін курсових змін	П(с)БО 21	МСБО 21

* Узагальнено автором.

Висновки. Дослідження сутності поняття власного капіталу є актуальним на сьогодні, адже від цього залежить як розвиватиметься підприємство в майбутньому. Складові елементи власного капіталу за національними та міжнародними стандартами обліку мають свої особливості, які зумовлені низкою факторів, а саме залежно від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання, від законодавства країни, регулювання майнових питань.

1. Загальні вимоги до фінансової звітності: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>. (дата звернення 26.11.2019).
2. Івченко Л. В., Удовик Н.Л. Власний капітал: джерела формування та функції. Молодий вчений. 2016. № 1(1). С. 55-59.

3. Іщенко Я.П., Галайда Я.В. Теоретичні основи формування власного капіталу підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2015. № 15 (1). С. 146-148.
4. Катан Л. І., Сидоренко А.І. Фінансові ресурси підприємства та особливості їх формування. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2014. Випуск 6 (червень). URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3095> (дата звернення 26.11.2019).
5. Фальченко О. О., Побережна Н. М., Юр'єва І.А. Особливості формування власного капіталу на підприємствах. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Дніпро. 2019. Випуск 2 (19). С. 404 – 409.
6. Хмелевська А.В., Незборецька Г.М. Власний капітал за атрибутами об'єкта бухгалтерського обліку. Сталий розвиток економіки : Всеукраїнський науково-виробничий журнал. С. 192–194.
7. Шура Н. О., Шатило М.В. Європейський погляд на категорію «власний капітал» підприємства та його складові Агросвіт. 2015. № 7. С. 50-54.

УДК 711.77

Вісина Т.М. к.і.н., доцент

Вісин О.О. к.і.н., доцент

Сабо Л. магістант

Луцький національний технічний університет

ІНТЕГРАЦІЯ АВІАЦІЙНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК АВІАПЕРЕВЕЗЕНЬ

У статті розглядаються тенденції розвитку авіаційної мережі України, а також аналізуються концептуальні напрями інтеграції України до європейського повітряного простору та авіаційної мережі ЄС на основі урахування факторів глобалізації та внутрішніх чинників.

Ключові слова: авіаційні мережі, авіахаби, повітряний простір, пасажирообіг, вантажообіг.

Visyna T., Visyn O. Sabot L.

Integration of Ukraine's aviation network into the European air transportation market

The article examines the tendencies of development of the Ukrainian aviation network, as well as the conceptual directions of integration of Ukraine into the European airspace and the EU aviation network on the basis of factors of globalization and internal factors.

Thus, the factors of globalization that affect the development of international transport networks, among which the increasing openness of national markets are: internationalization of production; scientific and technological progress; increasing the

mobility of the population; rapid growth in trade in goods and services; protectionism; imperfection of norms and rules of regulation of international transportation, etc.

The general tendencies of their development in the conditions of globalization have been established, namely: the increasing liberalization of the air transportation market as a result of the implementation of the "open sky" policy, increasing the role of aviation networks in the overall structure of the global transport system, increasing the volume of transportation of cargo / passengers by air networks and the volume of investments in the development of aviation networks, etc. It has been proven that the global and European aviation networks are developing unidirectionally, but the global aviation system is growing at a faster pace. The tendencies of development of the transport system of Ukraine are identified, the main ones being the increase in the volume of transportations, including the international ones; increasing investments in water and aviation; low rates of qualitative shifts in the development of the transport industry; reduction of the level of profit, which requires changes in the strategy of development of the Ukrainian transport system. At the same time, the aviation network of the state, which has a small share in the overall structure of the transport system, in recent years has shown a dynamic pace of development, which is observed in the tendency to increase the volume of international transport and investments, increase the level of social protection of employees of the industry and maintain a relatively stable load on the network. . It is determined that the result of integration of the aviation network is: harmonization of the standards of functioning of the transport system of Ukraine and the EU; liberalization of transport and synchronous opening of national markets of Ukraine and EU Member States; bringing operational and technical and economic indicators of the development of transport networks to European standards, which will significantly increase the efficiency of functioning of the aviation network of Ukraine, as well as the transport system as a whole.

Keywords: aviation network aviahab, airspace, passenger turnover, turnover.

Висина Т.Н., Висин Е.А., Сабо Л.

Интеграция авиационной сети Украины в европейский рынок авиаперевозок

В статье рассматриваются тенденции развития авиационной сети Украины, а также анализируются концептуальные направления интеграции Украины в европейское воздушное пространство и авиационной сети ЕС на основе учета факторов глобализации и внутренних факторов.

Ключевые слова: авиационные сети, авиахабы, воздушное пространство, ремня жиробиг, грузооборот.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Розвиток світової економіки у ХХІ столітті, активізація інтеграційних процесів у всіх сферах діяльності людства в значній мірі пов'язані з ефективними трансформаціями, що відбуваються у глобальній

комунікаційній системі, особливе місце у якій займає транспортна галузь. Головним трендом розвитку світової транспортної системи останніх років є збільшення навантаження на національні, регіональні та міжнародні авіаційні мережі – специфічні структури, які пов'язують повітряні шляхи сполучення та елементи інфраструктури з метою підвищення ефективності перевезень та найбільш раціонального забезпечення потреб економіки та населення.

Сучасні тенденції розвитку авіаційної галузі (кількість перевезених пасажирів у 2018 р. збільшилася на 43% порівняно з 2008 р., вантажів – на 21,8%) призводять до зміни традиційних поглядів на їх внесок у процеси формування глобального продукту, задоволення потреб, створення конкурентних переваг. Ще більшої уваги потребує оцінка розвитку європейської авіаційної мережі, на яку в 2014 р. приходилося понад 30% світових перевезень пасажирів та близько 8% перевезень вантажів. Формування єдиного європейського повітряного простору, у тому числі й за рахунок створення великих міжнародних авіахабів, трансформація європейського економічного середовища, реалізація євроінтеграційної стратегії Україною вимагають перманентного проведення досліджень, націлених на виявлення тенденцій розвитку європейської авіаційної мережі, обґрунтування механізмів підвищення її ефективності, визначення доцільності та результативності процесів дерегуляції у авіаційній галузі.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Істотний внесок у дослідження особливостей мережевої економіки здійснили такі вчені, як Г. Бейтсон, Л. Берталанфі, О. Білого, В. Блека, О. Брацлавського, А. Горева, М. Грановеттер, К. Дорофеева, А. Зиков, М. Кастельс, Д. Кенінг, Р. Коуз, І. Познанської, С. Попова, Д. Прейгера, М. Мід, Р. Нельсон, Д. Норт, Н. Ньюман, Т. Орехова, К. Петрі, Х. Уайт, Ф. Уебстер, О. Уільямсон, С. Уінтер, К. Холопова, О. Чубукова.

Цілі статті. Метою дослідження є умови інтеграції України до європейського ринку авіаперевезень.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оцінка статистичної інформації, аналітичних звітів національних

регулюючих органів та міжнародних організацій свідчить про помірні темпи розвитку транспортної системи України в останнє десятиріччя. Транспортні послуги є найбільш значущими в економіці України (їх питома вага у ВВП держави складає близько 12%), але втрачають своє значення у зовнішній торгівлі. Відносно стабільними залишаються показники пасажиро- та вантажообігу автомобільного транспорту та зростають обсяги інвестицій до водного та авіаційного транспорту. За період 2009-2016 рр. вантажообіг на залізничному транспорті збільшився на 14,3%, на автомобільному – на 19,5%, у той час як на водному транспорті скоротився на 41,8%, на трубопровідному – на 22,7%, на авіаційному – на 22,1%. На відміну від вантажообігу, показники пасажирообігу протягом останніх 5-ти років не зазнали значних змін (морський транспорт – 0,1 млн. пас./км, залізничний – 48-50 млн. пас./км, авіаційний – 9-12 млн. пас./км, автомобільний – 49-52 млн. пас./км).

На розвиток української авіаційної галузі суттєво вплинула світова фінансова криза 2008 р., яка призвела до призупинення реалізації програм оновлення авіапарку та скорочення кількості маршрутів. На протязі 2009-2016 рр. спостерігалися різноспрямовані тенденції: щорічне збільшення пасажирообігу до 2016 року в середньому на 20%, зростання капітальних інвестицій до авіаційної галузі більше ніж в три рази та стабільне підвищення заробітної плати працівників галузі супроводжувалося скороченням вантажообігу авіаційної мережі на 22%.

Статистичні дані про діяльність авіаційної галузі у 2018 році свідчать про її стабільний розвиток. Зокрема, за 2018 рік перевезення пасажирів, вантажів та пошти здійснювали 34 вітчизняні авіакомпанії, які виконали 100,3 тис. комерційних рейсів (за 2017 рік – 93 тис. рейсів). При цьому, кількість перевезених пасажирів збільшилась порівняно з 2017 роком на 18,7 відсотка та склала 12 529 тис. чоловік. Разом з цим, обсяги перевезень вантажів та пошти авіаційним транспортом України збільшились на 19,7 відсотка та становили 99,1 тис. тонн.

Зазначимо, що з 2016 року ринок пасажирських авіаперевезень виказує досить динамічний розвиток. Щороку,

кількість пасажирів, які скористались послугами українських авіакомпаній, зростала середньо на чверть. Поступово за три роки обсяги пасажирських перевезень зросли майже вдвічі порівняно з 2015 роком та більш як у півтора рази перевищили рівень «докризового» 2013 року.

Перевезення пасажирів здійснює 21 вітчизняна авіакомпанія, лідерами серед яких були авіакомпанії: «Міжнародні Авіалінії України», «Азур Ейр Україна», «Роза вітрів», «ЯнЕйр» та «Браво». За підсумками року п'ять найбільших пасажирських авіакомпаній перевезли 11 620,6 тис. осіб, що на 20,2 відсотка більше, ніж у 2017 році, та склало майже 93 відсотки від загального обсягу пасажирських перевезень українських авіакомпаній.

Міжнародні регулярні перевезення складають більше половини (54,2 відсотка) усіх пасажирських перевезень вітчизняних авіакомпаній. У 2018 році регулярні міжнародні польоти до 46 країн світу відповідно до затвердженого розкладу руху здійснювали 10 вітчизняних авіакомпаній. Кількість пасажирів, які скористались послугами українських авіаперевізників, зросла на 16,4 % й склала 6796,2 тис. осіб. На багатьох опанованих напрямках одночасно зі збільшенням інтенсивності польотів розвивалась й мережа маршрутів вітчизняних авіакомпаній. Зокрема, упродовж року українськими авіаперевізниками розпочато 17 нових регулярних маршрутів. При цьому, на міжнародних регулярних рейсах українських авіакомпаній середній коефіцієнт зайнятості пасажирських крісел зріс з 77,7 % у 2017 році до 78,8 % за звітний рік.

Водночас на українському ринку розширили діяльність іноземні авіакомпанії. В Україну почали виконувати регулярні польоти п'ять нових іноземних авіакомпаній. У 2018 році іноземні авіакомпанії розвинули маршрутну мережу, розпочавши експлуатацію 27 міжнародних повітряних ліній. Загалом у 2018 році до нашої країни здійснювали польоти 38 іноземних авіакомпаній з 37 країн світу, послугами яких скористались 6 857,3 тис. пасажирів. Це на 37,8 % більше, ніж за 2017 рік, а загалом склало 50,2 % загального обсягу регулярних пасажирських перевезень між Україною та країнами світу.

На 23,1 відсотка відбулося зростання в такому секторі ринку пасажирських авіаперевезень, як міжнародні польоти на нерегулярній основі. За звітний період 16 українських авіакомпаній перевезли 4649,9 тис. пасажирів. При цьому, майже 84 % цих перевезень виконали згадані п'ять авіакомпаній-лідерів.

Протягом року активізувалися регулярні перевезення у межах України. На регулярній основі внутрішні пасажирські перевезення виконували чотири вітчизняні авіакомпанії, які сполучили десять міст України. За звітний рік перевезено 1071,4 тис. авіапасажирів, що на 15,1 % більше, ніж у 2017 році. При цьому, середній коефіцієнт зайнятості пасажирських крісел на внутрішніх регулярних рейсах зріс з 73,5 % у 2017 рік до 79,3 % у 2018 рік .

Пріоритетним напрямом розвитку авіаційної системи України є інтеграція до єдиного повітряного ринку ЄС, в межах якого реалізується спільна система керування повітряним рухом, націлена на підвищення безпеки перевезень, ліквідацію розбіжностей в управлінні, зростання обсягів авіаперевезень, посилення захисту прав споживачів та довкілля.

Напрями інтеграції авіаційної мережі України до європейської, що базується на використанні ієрархічно-конкурентної моделі, в межах якої визначено підпорядкованість розвитку кожного сектору транспортної системи України (у тому числі авіаційної галузі) головному завданню підвищення якості, ефективності та безпечності перевезень з одночасною підтримкою конкуренції між секторами на підставі використання принципів організованості (формування системи з взаємопов'язаних елементів), впорядкованості (відсутність протиріч у функціонуванні елементів системи), погодженості (наявність однорідності у зв'язках між елементами системи) та координації (можливість впливу на елементи системи)

Основні напрями інтеграції авіаційної мережі України до європейської, враховуючи принципи ієрархічності та конкурентності транспортної системи держави, передбачають визначення мети, механізмів реалізації та завдань інтеграції у рамках п'яти напрямів (правовий, економічний, технічний,

соціальний, безпековий), що дозволить підвищити ефективність функціонування транспортної системи України на підставі: 1) гармонізації загальних стандартів функціонування національної мережі зі стандартами ЄС; 2) лібералізації перевезень та синхронного відкриття національних ринків України та держав-членів ЄС; 3) приведення експлуатаційних та техніко-економічних показників розвитку мереж до європейських стандартів; 4) формування загальних стандартів соціального захисту працівників авіаційної галузі України при безпосередньому супроводжуванні експертів ЄС; 5) впровадження стандартів безпечних перевезень, поглиблення загальноєвропейської безпеки в усіх її вимірах.

Розроблено модель розвитку європейської авіамережі за рахунок оптимізації розміщення авіахабів з використанням алгоритму вирішення завдання оптимального розміщення вузлів мережі, запропонованого Аль-Таяр Башир Алі Касемом та Матвєєвим Ю.М.

До наявних на території Європи авіахабів (Великобританія, Франція, Іспанія, Італія, Німеччина, Угорщина, Росія) було додано можливий авіахаб в Україні та отримано вісім однотипних вузлів авіамережі в різних зонах, ефект від розміщення яких має бути максимальним.

Модель європейської повітряної мережі за умови розміщення авіахабу на території України стане більш ефективною в результаті збільшення перевезень до країн Середнього Сходу. У той же час буде закритий «пробіл» на карті повітряного руху Європи, а авіакомпанії отримають можливість відкриття нових маршрутів та використання авіахабу України як пункту пересадки пасажирів та додаткового технічного обслуговування літаків. Авіахаб дозволить авіасистемі України швидко інтегруватися до європейської та світової авіатранспортних систем.

Висновки. Таким чином факторами глобалізації, що впливають на розвиток міжнародних транспортних мереж, серед яких наростання відкритості національних ринків є: інтернаціоналізація виробництва; науково-технічний прогрес; підвищення мобільності населення; швидкі темпи зростання торгівлі товарами та послугами; протекціонізм; недосконалість

норм та правил регулювання міжнародних перевезень тощо.

Встановлено загальні тенденції їх розвитку в умовах глобалізації, а саме: зростаюча лібералізація ринку авіаційних перевезень у результаті впровадження політики «відкритого неба», підвищення ролі авіаційних мереж у загальній структурі глобальної транспортної системи, збільшення обсягів перевезень вантажів/пасажирів авіамережами та обсягів інвестицій у розвиток авіаційних мереж тощо. Доведено, що світова та європейська авіаційні мережі розвиваються односпрямовано, проте світова авіаційна система зростає більш прискореними темпами. Визначено тенденції розвитку транспортної системи України, головними з яких є зростання обсягів перевезень, у тому числі міжнародних; збільшення обсягу інвестицій до водного та авіаційного транспорту; низькі темпи якісних зрушень у розвитку транспортної галузі; скорочення рівня прибутку, що потребує внесення змін у стратегію розвитку української транспортної системи. При цьому авіаційна мережа держави, яка має незначну питому вагу у загальній структурі транспортної системи, протягом останніх років демонструє динамічні темпи розвитку, що простежується у тенденціях до збільшення обсягів міжнародних перевезень та інвестицій, підвищення рівня соціального захисту працівників галузі та збереження відносно сталого навантаження на мережу. Визначено, що результатом інтеграції авіаційної мережі є: гармонізація стандартів функціонування транспортної системи України та ЄС; лібералізація перевезень та синхронне відкриття національних ринків України та держав-членів ЄС; приведення експлуатаційних та техніко-економічних показників розвитку транспортних мереж до європейських стандартів, що дозволить значно підвищити ефективність функціонування авіаційної мережі України, а також транспортної системи в цілому.

1. Мегатренды развития глобальной экономической системы: ведущие акторы, фреймы и детерминанты инновационных сдвигов: [монография] / [О.Б. Чернега и др.]. – Донецк: ООО «Східний видавничий дім», 2014. – 305 с.
2. Концепція розвитку транспортно-дорожнього комплексу України на середньостроковий період та до 2020 року. Офіційний сайт Міністерства транспорту і зв'язку України [Електронний ресурс] // Режим доступу:

<http://mintrans.gov.ua/mintrans/control/uk/publish/articl>.

3. Дорофєєва Х.М. Особливості розвитку транспортних мереж ЄС / Х.М. Дорофєєва // Управління економічними системами: концепції, стратегії, інновації: матеріали міжнар. наук-практич. конференції (м. Київ, 27-28 березня 2015 р). – Київ: Київський економічний науковий центр, 2015. – С. 24-27.
4. Дорофєєва Х.М. Інтеграція транспортних мереж України до єдиної транспортної мережі ЄС / Х.М. Дорофєєва // Європейська інтеграція. Історія, сьогодення, перспективи: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 березня 2015 р). - Київ: Київський економічний науковий центр, 2015. – С. 74-76.
5. Світова транспортна система: структура та розвиток. Сайт журналу «Бизнес-Центр» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://biznesdays.ru/mirovaya-transportnaya-sistema-struktura-i-razvitie.html>.

УДК 339.9

Галазюк Н.М. к.е.н., доцент

Ляшук А. магістрант

Луцький національний технічний університет

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

В сучасних умовах перед світом стоїть невідкладне завдання підвищення рівня енергетичної безпеки, розробки пропозицій і рекомендацій щодо зниження рівня загроз і викликів у цій сфері. В роботі розглянуто роль та необхідність створення ефективної системи забезпечення енергетичної безпеки країн, шляхом налагодження рівноправної та взаємовигідної міжнародної співпраці в цій сфері, в тому числі у сфері відновлюваних джерел енергії.

Ключові слова: альтернативна енергетика, відновлювані джерела енергії, енергозбереження, енергоефективність, міжнародне співробітництво.

Halaziuk N., Lyashuk A.

Mizhnarodne spivrobitnitsvto at the sphere of vidnovlivanich jerel energii

In the current environment, increasing attention of the world community is being given to increased structural changes to ensure the development of alternative energy in countries. The main purpose of these processes is to restructure the energy markets qualitatively in order to increase energy efficiency and reduce dependence on their imports.

For Ukraine, research into the development of alternative energy is particularly relevant in the context of increased competition, globalization and modern European integration processes, as well as given the high level of energy consumption and

sufficiently high energy dependence on imported energy sources. Ukraine is no stranger to participating in various international renewable energy projects in the energy sector, drawing on the experience of the international community and world leaders in this regard. The state is actively involved in programs to reduce the emissions of harmful substances due to the use, mainly the burning of traditional energy resources, which leads to the release of large quantities of greenhouse gases into the atmosphere.

Today, the problem of energy dependency in Ukraine is increasingly complicated, both through international political and internal problems. Therefore, the relevance of alternative energy is becoming increasingly apparent. However, another reason for this is the high energy consumption of the Ukrainian industry: the production of a unit of production requires 8 times more energy than in Europe.

Innovative energy technologies will play a key role in successfully solving problems such as meeting growing demand, improving energy efficiency and security of energy supply, while improving the environment. The basis for international cooperation in the field of RES is primarily the preservation of the environment. The main goal of such cooperation is to reduce greenhouse gas emissions worldwide. Although, by extension, the scope can be divided into three main, most important sectors:

- 1) Environmental cooperation.
- 2) Selling, exchanging and implementing the latest RES technologies. Basically, more developed countries sell technologies or equipment for the production of alternative energy to developing countries.
- 3) Sale / exchange of produced “green energy” or raw materials for its production to other countries.

In economic terms, the Kyoto Protocol is interesting because it has introduced so-called “flexible mechanisms”. These mechanisms are based on three main components:

- 1) Clean development mechanism.
- 2) Emissions trading.
- 3) Joint implementation.

In today's world there is a tendency for rapid growth of renewable energy, especially in highly developed countries. At the same time, the development of the industry requires large investments and stable policies at the national and regional levels.

At the same time, the development of the industry requires large investments and stable policies at the national and regional levels.

Keywords: alternative energy, vdnovlyuvanni dzherela energy, energy conservation, energy efficiency, international cooperation.

Галазюк Н.Н., Ляшук А.

Международное сотрудничество в сфере возобновляемых источников энергии

В современных условиях перед миром стоит неотложная задача повышения уровня энергетической безопасности, разработки предложений и рекомендаций по снижению уровня угроз и вызовов в этой сфере. В работе

рассмотрена роль и необходимость создания эффективной системы обеспечения энергетической безопасности стран, путем налаживания равноправного и взаимовыгодного международного сотрудничества в этой сфере, в том числе в сфере возобновляемых источников энергии.

Ключевые слова: альтернативная энергетика, возобновляемые источники энергии, энергосбережение, энергоэффективность, международное сотрудничество.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В сучасних умовах все більша увага світового співтовариства приділяється посиленню структурним перетворенням, щодо забезпечення розвитку альтернативної енергетики країн. Основна мета цих процесів полягає в якісній перебудові енергетичних ринків з метою підвищення ефективності використання енергоресурсів та зменшення залежності від їх імпорту.

Прагнення до посилення енергетичної та економічної безпеки, заполітизованість постачання енергетичних ресурсів, що сильно відчутно для імпортозалежних в цьому плані країн, адже нерідко одні держави використовують це як інструмент для досягнення бажаних цілей у своїх політичних чи геополітичних інтересах, для підриву економічних показників інших країн та ціла низка інших не менш важливих факторів, призвели до нагальної потреби перегляду сучасного стану енергетичного сектору і пошуку можливостей для його оновлення та перезавантаження.

Для України дослідження питань розвитку альтернативної енергетики є особливо актуальними в умовах посилення конкуренції, глобалізації та сучасних євроінтеграційних процесів, а також враховуючи високий рівень споживання енергоресурсів та достатньо високу енергетичну залежність від імпортованих джерел енергопостачання.

Завдяки сучасним технологіям та науці сьогоднішній розвиток високотехнологічних та наукоємних технологій уже відкрив реальні перспективи для відновлюваної енергетики. Саме відновлювальні джерела енергії останні кілька десятиліть задають тенденції у світовій енергетиці та промисловості, а відповідно і в економіці та соціальній політиці держав.

Україна також не залишається осторонь, беручи участь у

різноманітних міжнародних проєктах по впровадженню відновлювальних джерел енергії у енергетичному секторі, переймаючи в свою чергу досвід міжнародної спільноти та світових лідерів у даному питанні. Держава активно бере участь у програмах по скороченню викидів шкідливих речовин в наслідок використання, в основному спалення традиційних енергоресурсів, що призводить до викиду в атмосферу великої кількості парникових газів.

На державному рівні запроваджуються урядові програми, формуються законодавча та нормативна бази, якими визначається політика та рух держави в даному напрямку, заохочується та стимулюється виробництво «зеленої енергії» як для промисловості, так і для звичайних домогосподарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Важливі теоретичні та практичні аспекти енергозбереження і енергоефективності, використання енергоресурсів вітчизняною економікою на шляху до Євроінтеграції покладені в основу досліджень багатьох науковців, зокрема українських учених С. Войтка, О. Дячука, С. Нараєвського, С. Кудрі, Ю. Морозова, В. Резцова та ін. У той же час аналіз наукових праць показує, що деякі проблемні питання залишаються недостатньо вивченими, тому виникає потреба у визначенні основних засад й пріоритетів державної політики нашої держави в енергетичній сфері як передумови ефективного розвитку економіки та прискорення зростання рівня життя населення.

Цілі статті. Основна мета роботи визначити основні напрямки міжнародної співпраці України у сфері відновлюваних джерел енергії. Розглянути «гнучкий механізм» реалізації такого міжнародного співробітництва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогодні проблема енергозалежності в Україні все більше ускладнюється, як через міжнародні політичні, так і через внутрішні проблеми. Тому актуальність альтернативної енергетики стає все очевиднішою. Проте ще однією причиною цього є велика енергозатратність української промисловості: виробництво одиниці продукції потребує енергії у 8 разів більше, ніж у Європі. Саме

тому крім оновлення існуючої системи енергозабезпечення Україна потребує розвитку сучасної, альтернативної енергетики.

Джерела енергії – це матеріальні об’єкти, в яких зосереджена енергія, придатна для практичного використання людиною. Усі джерела енергії поділяються на невідновлювальні та відновлювальні.

Слід зазначити, що для вітчизняних наукових кіл, у сфері енергетики, економіки та екології, поняття відновлювальні джерела енергії є досить новим. Міжнародне енергетичне агентство регулярно проводить моніторинг та аналіз світового енергетичного ринку, з метою сприяння міжнародному співробітництву в галузі вдосконалення світової структури попиту та пропозиції енергоресурсів та енергетичних послуг, в подальшому видаючи наприклад такі прогнози як «World Energy Outlook».

Відома та авторитетна компанія у виробництві альтернативної енергії British Petroleum (BP) зі штаб-квартирою у Лондоні та активами по усьому світу, котра займається виробництвом біопалива (етанолу з тростникового цукру) у Бразилії, у штаті Канзас біо-ізобутанолу з кукурудзи [2]. Також, у США компанії належать 14 вітроелектростанцій загальною потужністю 1,432 ГВт. Разом з Lighthouse, ведучою європейською компанією по встановленню сонячних панелей, була створена компанія LighthouseBP, в якій доля BP складає 43%. Будучи вагомим гравцем на ринку енергетики, адже окрім виробництва «зеленої енергії» BP проводить видобування не відновлювальних джерел енергії (в основному нафта та газ) по всьому світу, в 2018 році середній добовий видобуток компанії складав 2,539 млн барелів у нафтовому еквіваленті, компанія регулярно аналізує, слідкує за тенденціями розвитку та перспективами енергетичного ринку.

Беручи до уваги аналіз таких авторитетних компаній, тенденції розвитку світової енергетики показують, що ключовими факторами як на сьогодні, так само і на найближче майбутнє є енергетична безпека, надійність енергопостачання, енергоефективність і екологічна гармонізація.

При цьому підвищення рівня енергоефективності є стратегічним напрямом зниження енергоємності економіки. У період 2020 – 2040 рр. одним з основних рушійних мотивів

розвитку енергетики стане запобігання глобальним змінам клімату за рахунок утримання зростання середньої світової температури на рівні значно нижче $+2^{\circ}\text{C}$ від доіндустріальних рівнів та спрямуванням зусиль на обмеження зростання температури до $+1,5^{\circ}\text{C}$, шляхом зменшення викидів парникових газів, при цьому, для економіки необхідна гармонізація фінансових потоків зі шляхами розвитку з протидії змінам клімату [3, С.50].

Інноваційні технології енергетики визначатимуть ключову роль в успішному вирішенні проблем, таких як задоволення зростаючого попиту, підвищення енергоефективності та надійності енергопостачання разом з поліпшенням стану навколишнього середовища. Основними, або ж найбільш розповсюдженими напрямками в таких технологіях є:

1) «Інтелектуальні» електромережі (Smart Grid) – це інтелектуальні мережі, які дозволяють підвищити ефективність та надійність електропостачання, значно піднімаючи рівень безвідмовної роботи систем та зберігаючи при цьому навколишнє середовище.

2) «Інтелектуальні» систем обліку і розрахунків (Smart Metering) – це технічний інструмент, призначений для спонукання споживачів до кращого управління споживанням та зменшення використання енергії. Шляхом заміни повноцінного вимірювання на розумне, такі технології надають набагато більше інформації про те як використовується енергія.

3) Управління попитом (Demand Response, DR) – це зменшення або зміна споживання електроенергії замовником для кращого співвідношення попиту на електроенергію з пропозицією, за допомогою різноманітних стимулів, у тому числі і фінансових.

4) Технології спрямовані на акумулювання енергії – це зберігання електроенергії для усунення перевантажень і згладжування коливань потужності, що відбуваються незалежно від виробництва відновлювальної енергії [5].

На даному етапі розвитку, відновлювані джерела енергії займають дуже важливу позицію у світовій економіці, залучаючи все більше інвестицій та регулярно нарощуючи виробничі потужності. Завдяки цьому та все тим же інноваційним технологіям, відбувається прогресуюче зниження вартості, що в

свою чергу призводить до поступового підвищення конкурентоспроможності відновлюваних джерел енергії на світовому енергетичному ринку.

Роль відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у світі зростає прискореними темпами. Світові інвестиції в ВДЕ досягли рекордного рівня і склали 330 млрд дол.

Китай за останній рік інвестував в розвиток альтернативної енергетики стільки ж, скільки США і країни ЄС разом узяті.

Потужність відновлюваних джерел енергії у світі зросла на 30% за рік. Потенційна потужність вітроустановок вже перевищила потужність атомних електростанцій. Частка ВДЕ у виробництві енергії Німеччині склала 30%, Китаю – 25%.

В Австрії, наприклад, до 2030 року планують повністю відмовитися від викопного палива і перейти на відновлювану енергію [4].

Основою в міжнародному співробітництві у сфері ВДЕ у першу чергу є збереження навколишнього середовища. Головна мета такого співробітництва, це зменшення викидів парникових газів в усьому світі. Хоча, умовно, сферу можна поділити на три основні, найбільш вагомні сектори:

- 1) Співробітництво зі збереження навколишнього середовища.
- 2) Продаж, обмін та впровадження новітніх технологій у сфері ВДЕ. В основному більш розвинені країни продають технології або устаткування для виробництва альтернативної енергії у країни, що розвиваються.
- 3) Продаж/обмін виробленої «зеленої енергії» або сировини для її виробництва іншим країнам.

До 2015 року головним міжнародним документом у цій сфері був «Київський протокол», прийнятий в рамках конвенції ООН щодо зміни клімату 11 грудня 1997р., підписання протоколу закінчилось у березні 1999р. 191 країна ратифікували протокол, в тому числі і більшість промислово розвинутих, та наприклад такий промисловий гігант як США хоч і підписали, але не ратифікували даний протокол, при тому, що 25% світових викидів парникових газів саме за цією державою [1]. Така егоїстична політика США негативно впливає на мотивацію інших промислово розвинутих

країн, котрі все-таки ратифікували даний протокол, в тому числі, включаючи ще одного промислового гіганта та одного з лідерів по викидам CO₂ (17,4% від світових викидів) – Російську Федерацію (РФ), котра ратифікувала протокол у тому ж 2004 році, що і Україна. Саме після ратифікації РФ протокол набрав чинності, для цього потрібно було, щоб його обов'язково ратифікували країни які відповідають щонайменш за 55% викидів парникових газів.

В економічному плані «Київський протокол» цікавий тим, що у ньому були запроваджені так звані «гнучкі механізми». В основі цих механізмів покладено три головні складові:

1) Механізм чистого розвитку – який передбачає механізм впровадження проектів між країною з розвинутою економікою і країною, що розвивається, в свою чергу забезпечуючи країну, що розвивається, фінансуванням і технологіями для сталого розвитку, а країні з розвинутою економікою допомагає виконати зобов'язання зі зниження викидів. Головним партнером України в даному механізмі є Японія.

2) Торгівля викидами – один з найбільш стимулюючих і ефективних з економічної точки зору механізмів для регулювання так званого ринку викидів. В основу покладені дозволи (квоти) на забруднюючі викиди, які отримує держава чи підприємство (на внутрішньому ринку), якщо відбувається зменшення викидів, за рахунок наприклад впровадження новітніх технологій чи зростання енергоефективності, то залишок квот можна продати іншій державі, яка не вписується в свій ліміт. Покупець квот в свою чергу диктує умови, щодо цільового використання отриманих коштів та звітності.

3) Спільне впровадження – механізм, коли проекти впроваджує дві індустріалізовані країни. В рамках спільного впровадження, проект який спрямований на економію споживання енергоресурсів, або ефективніше виробництво електроенергії чи тепла, розраховувати на отримання так званих «одиниць скорочень викидів» (ОСВ), одна ОСВ дорівнює одній тонні еквіваленту CO₂.

Висновки. У сучасному світі домінує тенденція до стрімкого зростання відновлюваної енергетики, особливо у високорозвинутих країнах. Прогнозується, що тенденція до нарощування виробничих

потужностей відновлюваної енергетики спостерігатиметься і в майбутньому. За умов зростання енергетичних потреб та необхідності зменшення шкідливого антропогенного впливу на довкілля, в багатьох країнах світу прийнято державні програми та стратегії, що закріплюють поступове нарощування обов'язкової частки ВДЕ в енергетичному балансі. Поряд з цим, розвиток галузі потребує великих капіталовкладень та стабільної політики на загальнодержавному й регіональному рівнях.

1. Киотський протокол. URL: <http://files.school-collection.edu.ru/dlrstore/f8215646-c95a-9368-af09-0abe72c6c78c/1012528A.htm>
2. Огляд аналітичних робіт міжнародних енергетичних організацій щодо стану та сценаріїв розвитку світової енергетичної сфери з прогнозом інвестування в енергоефективність. URL: https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/06/2-rozvyt_svit_energet_sfery.pdf
3. Перехід України на відновлювану енергетику до 2050 року» / О. Дячук, М. Чепелєв, Р.Подолець, Г. Трипольська та ін. ; за заг. ред. Ю. Огаренко та О. Алієвої // Пред-во Фонду ім. Г. Бюлля в Україні. – Київ : Вид-во ТОВ «АРТ КНИГА», 2017. – 88 с.
4. Савенко С. Енергетична незалежність України – міф чи реальність. URL: <http://news.finance.ua/ua/news/-/391866/energetychna-nezalezhnist-ukrayiny-mif-chy-realnist>
5. Стан і перспективи розвитку технологій «інтелектуальних» електромереж, управління попитом та систем режимного управління в умовах розвитку поновлюваних джерел енергії у зарубіжній енергетичній сфері. URL: <https://ua.energy/majbutnye-ukrenergo/smart-grid/>

УДК 331.55

Гордійчук А.І. к.е.н., доцент

Копера К.П. магістрантка

Луцький національний технічний університет

ШЛЯХИ РЕГУЛЮВАННЯ МОБІЛЬНОСТІ РОБОЧОЇ СИЛИ В УКРАЇНІ

У статті вивчено тенденції зміни, проведено оцінку стану та обґрунтовано напрями регулювання мобільності робочої сили в Україні.

Ключові слова: населення, робоча сила, мобільність робочої сили, трудова мобільність, ринок праці, міграція.
Gordijchuk A., Kopera K.

Ways to regulate labor mobility in Ukraine

The purpose of the study is to improve the system of regulation of labor mobility in Ukraine in the face of economic instability.

Labor mobility occupies an important place in the system of reproduction of labor resources of the country and the region, contributes to the development of employment of the population. Moreover, the labor market is better balanced, the higher the labor mobility in the country. In the labor market, labor mobility is one of the key concepts of the economy. Thanks to labor mobility, the labor market occupies one of the foremost, significant positions in the economy. In fact, it is an important, creating link of all sectors of the economy into a single whole - the economy of the country. In modern Ukraine, the negative reasons affecting labor mobility in the labor market are determined by many factors, including: dissatisfaction with wages, age factor, education, inadequate assessment of specific human capital, changes in employment, economic decline of the company, etc. In the field of labor market formation, an important principle is to find the optimal combination of economic and social outcomes. In practice, this means that all measures taken by the government to stabilize the economy must be pre-assessed on the extent of their impact on the labor market. When choosing ways to reform the labor market, one must proceed from the need to study and analyze the internal patterns of labor mobility as one of the basic conditions for the functioning of the labor market. The main element of labor mobility in the labor market is the development of a mechanism that regulates the dynamic equilibrium of labor supply and demand.

Keywords: population, mobility, labor mobility, labor force, labor market, migration, unemployment.

Гордийчук А.И., Копера К.П.

Пути регулирования мобильности рабочей силы в Украине

В статье изучены тенденции изменения, проведена оценка состояния и обоснованы направления регулирования мобильности рабочей силы в Украине.

Ключевые слова: население, рабочая сила, мобильность рабочей силы, трудовая мобильность, рынок труда, миграция.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Найважливішим фактором, що відображає стан зайнятості всіх соціально-демографічних груп, є ступінь її мобільності, що відображає готовність та здатність населення змінювати соціальний статус, професійну приналежність та місце проживання. Мобільність визначається потребами економіки в праці певного змісту та робочих місць, а також здатністю та готовністю особистості змінювати істотні характеристики роботи.

На ринку праці мобільність робочої сили є одним з ключових понять економіки. Завдяки мобільності робочої сили ринок праці займає одну з головних, значних позицій в економіці. Вона, по суті, виступає важливим, що створює ланкою всіх галузей господарства в єдине ціле – економіку країни. Очевидно, що рух трудових ресурсів – це складний соціально економічний і демографічний процес зміни кількісних та якісних характеристик частини населення, яка виступає носієм праці.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженню питань сутності, класифікації, методики аналізу та оцінки мобільності робочої сили, в останні роки присвячено праці багатьох науковців та практиків таких, як: М.В. Курман, В. Єременко, Б.Д. Брєєв, М.Г.Колосніциніна, В.Шаповал, Ж.М. Балабанюк, В.Г. Никифоренко, О.А.Грішнова, О.К. Абесінова, И.С. Варданян, В.М. Киренкова, Н.О. Мазур, С.О. Коцалап, Крушильницька, А.М. Колот, Г.О. Завіновська, Б.Н. Герасимов та ін. Проте незважаючи на досить численні дослідження, питання визначення специфіки оцінки мобільності робочої сили залишаються і досі не вирішеними.

Цілі статті. Основна ціль даної статті полягає у вивченні тенденції зміни та обґрунтуванні шляхів регулювання мобільності робочої сили в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Мобільність ринку праці – це процес переміщення робочої сили до нових робочих місць. Перехід на нову роботу може супроводжуватися зміною виду зайнятості (професії), території, роботодавця.

Ступінь мобільності робочої сили та робочих місць у економіці інноваційного типу визначається факторами [1]:

- динаміка і характер розвитку економіки;
- рівень інвестицій в економіку;
- світові інтеграційні процеси;
- науково-технічний прогрес;
- зміна показників інфляції;
- зростання потреб населення;
- зростання неформальної зайнятості;

- диференціація в режимах, умовах оплати праці;
- рівень життя.

За результатами проведеного порівняльного аналізу зміни кількості незайнятих громадян, які скористалися послугами державної служби зайнятості та рівня їх працевлаштування в Україні за 2010-2017рр. (рис. 1) можна зробити висновок про те, що починаючи з 2015 року поступово скорочується кількість осіб, які скористалися послугами Державної служби зайнятості. Найменше значення цього показника досягнуто у 2018 році – лише 341,7 тис. осіб, що пов'язано встановленням ряду законодавчих обмежень, що зменшують коло осіб, які можуть вважатися безробітними та ставати на облік у державну службу зайнятості.

Це значною мірою забезпечило значне зростання показників працевлаштування безробітних у 2018 році до 112,47%.

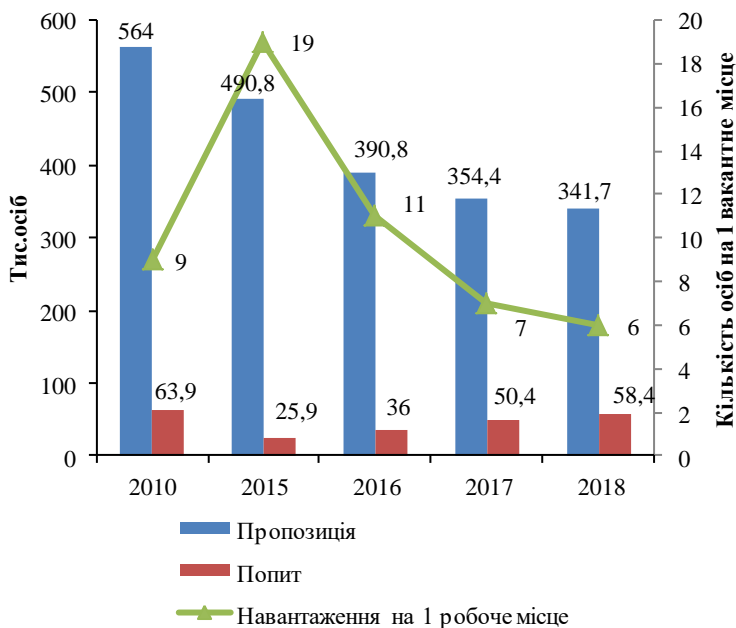

Рис. 1. Динаміка попиту та пропозиції робочої сили в Україні за 2010-2018рр. (побудовано за даними [2-4])

За декілька останніх років в Україні попит на робочу силу має тенденцію до збільшення, а пропозиція тенденцію до зниження. Пропозиція робочої сили у 2018 році зменшилася на 39,42% відносно 2010 р. Але, попит на робочу силу за останні роки зростає швидкими темпами, що свідчить про зменшення навантаження на одне робоче місце з 9 осіб на одну вакансію у 2010 році, до 6 осіб на кінець 2018 року. У 2018 році спостерігається зростання попиту робочої сили на 15,87% та зменшення незайнятих майже на 3,6 відсотків, що свідчить про негативні тенденції на ринку праці України (рис. 1). Адже, не всі, хто шукають роботу, зможуть її знайти.

Таким чином, ефективність роботи Державної служби зайнятості не завжди можна явно оцінити без заглиблення у зміни нормативно-правової бази та суть процесів, що відбуваються на ринку праці. За результатами опитування, проведеного в Україні Соціологічною групою «Рейтинг» у вересні 2017 року, визначено, що 35 % респондентів віком від 18 років хотіли б поїхати за кордон на постійне місце проживання, 61 % не виявили такого бажання, ще 4 % – не визначилися із відповіддю. У регіональному розрізі найбільше осіб, хто бажав би змінити місце проживання, походять із західних регіонів країни (41 %), на півдні таких 34 %, у центрі – 33 %, на сході – 33 %. Серед молоді (18 – 35 років) кількість тих, хто має бажання переїхати на постійне місце проживання за кордон, – 54 %. Натомість серед старшого покоління таких лише 19 %. Дещо більше тих, хто висловлює бажання емігрувати серед осіб з вищою освітою та більш заможних.

Державна служба статистики України наводить власні дані щодо масштабів вибуття та прибуття мігрантів в Україні. З 2005 року в Україні спостерігається додатне сальдо зовнішньої міграції. З 2012 року спостерігається щорічне скорочення міграційного приросту населення через зменшення притоку працівників в Україну та зростання обсягів еміграції.

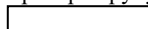
З метою проведення групування регіонів України за рівнем мобільності робочої сили визначено середній показник сальдо міграції населення (за всіма потоками) за три останні роки (2016-2018рр.), а результати представлено у таблиці 1.

Таблиця 1. Рівень мобільності у розрізі регіонів України за 2016-2018 рр.

Регіон	Сальдо міграції			Середні показники сальдо
	2016	2017	2018	
Україна	-148,87	-262,58	-389,72	-284,803
Вінницька	-1,576	-2,93	-2,461	-1,27
Волинська	-1,208	-0,79	-0,664	-0,38
Дніпропетровська	-0,724	7,48	0,794	1,45
Донецька	-0,849	-5,67	-2,465	-2,73
Житомирська	0,047	-0,72	-1,167	-0,65
Закарпатська	-0,782	-0,08	0,000	-0,57
Запорізька	-0,967	-1,57	-1,267	-0,95
Івано-Франківська	0,090	1,06	0,408	0,77
Київська	6,600	17,64	15,463	10,53
Кіровоградська	0,025	-1,74	-2,429	-1,14
Луганська	-1,133	-8,80	-2,612	-3,75
Львівська	1,980	1,06	0,752	0,99
Миколаївська	-1,249	-1,65	-1,949	-0,82
Одеська	1,422	1,99	3,246	1,80
Полтавська	-0,112	-0,46	0,054	0,18
Рівненська	-0,218	-1,57	-1,898	-0,90
Сумська	1,041	-0,67	-1,937	-0,56
Тернопільська	-1,451	-1,29	0,033	-0,48
Харківська	0,296	4,50	1,699	2,27
Херсонська	-0,978	-2,62	-2,184	-1,37
Хмельницька	-1,481	-2,18	-0,526	-0,86
Черкаська	-1,681	-0,37	-2,040	-0,80
Чернівецька	-0,536	0,40	0,246	0,55
Чернігівська	-0,809	-2,01	-1,875	-0,98
м.Київ	4,622	1,46	4,805	4,14

Джерело. Складено авторами.

Критерії групування регіонів України за рівнем мобільності робочої сили:

- низький рівень мобільності;

- середній рівень мобільності;

- високий рівень мобільності.

В результаті за підсумками проведеного групування регіони України за середнім показником сальдо міграції населення (за всіма потоками) протягом 2016–2018 рр. поділено на три групи:

– регіони із високою мобільністю – Київська область, Харківська, місто Київ;

– регіони з середнім рівнем мобільності – Дніпропетровська, Івано-Франківська, Львівська, Полтавська, Чернівецька області;

– регіони низьким рівнем мобільності – Вінницька, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська та Чернігівська області.

Отже, основними донорами мігрантів для інших регіонів України і світу були Вінницька, Донецька, Кіровоградська, Луганська, Херсонська області.

На основі проведеного групування у таблиці 2 представлено заходи регулювання мобільності робочої сили для кожної із виділених груп.

Висновки. В теперішніх умовах географічна трудова мобільність працівників в Україні є досить низька. Основними перешкодами є адміністративні бар'єри, нерозвиненість соціальних програм і ринку житла, відсутність або важкодоступність актуальної інформації про вакансії. Крім того, істотно обмежують переміщення робочої сили низькі доходи. Однак варто враховувати, що невисока територіальна рухливість не означає відсутності у працівників бажання шукати нову роботу і змінити підприємство.

Державна підтримка жителів віддалених регіонів просто необхідна для їх виживання, враховуючи, що прірва між економічним розвитком благополучних і відсталих регіонів розширюється. Крім вибору програм допомоги жителям депресивних регіонів, зусилля держави мають бути сконцентровані на підтримці ринкових інститутів – ринку житла та іпотечного кредитування, а також перепідготовка мігрантів і надання їм інформації про можливості в інших регіонах.

Таблиця 2. Заходи регулювання мобільності в залежності від рівня мобільності

Рівень мобільності	Регіони	Заходи регулювання
Низький	Вінницька, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська та Чернігівська область	<ul style="list-style-type: none"> – збільшувати кількість штатних працівників; – створювати нові робочі місця; – підвищувати заробітні плати до рівня Києва; – проводити навчання працівників відповідно до потреб роботодавців за рахунок держави; – в першу чергу працевлаштовувати тих громадян, які зареєстровані в центрі зайнятості; – провести збільшення матеріальних вигод для працівників.
Середній	Дніпропетровська, Івано-Франківська, Львівська, Полтавська, Чернівецька область	<ul style="list-style-type: none"> – збільшувати кількість штатних працівників; – створення сприятливих умов для для смотайнятого населення; – сприяти підвищенню конкурентоспроможності робочої сили;
		<ul style="list-style-type: none"> – модернізація та збереження робочих місць; – забезпечення житлом працівників при переїзді до регіонів де не вистачає робочої сили.
Високий	Київська область, Харківська, м. Київ	<ul style="list-style-type: none"> – зберегти досягнутий рівень; – модернізація та збереження робочих місць; – подавати пропозиції регіонам з низьким рівнем мобільності.

Примітка. Складено авторами.

Ще більш важливо не зберігати і не зводити штучні перепони на шляху вільної мобільності, що створюють поле для корупції. Знищення економічних і адміністративних перешкод до мобільності створить здорову конкуренцію між регіонами і навіть муніципалітетами, завдяки якій з'являться стимули для більш ефективного надання суспільних благ регіональними та місцевими

органами влади (освіта, охорона здоров'я, правопорядок, інфраструктура та ін.).

1. Штундер І.О. Мобільність робочої сили як засіб забезпечення ефективної зайнятості. *Вчені записки університету «КРОК»*. Сер. Економіка. 2013. Вип. 34. С. 114-122.
2. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Праця України: статистичний збірник. Державна служба статистики України, 2017. 282 с.
4. Праця України: статистичний збірник. Державна служба статистики України, 2010. 325 с.
5. Тілікіна Н.В. Територіальна мобільність робочої сили як об'єкт державного регулювання. Збірник центру наукових публікацій «Велес» за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції: «Весняні наукові читання». Київ: Центр наукових публікацій, 2016. С. 91–96.

УДК 301.354

Зелінська О.М. к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ВПЛИВ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПРОЦЕСИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ СИСТЕМИ

У даній статті визначено роль та політико-правовий статус неурядових організацій як суб'єктів міжнародних відносин, їх вплив на світовий політичний процес. Розкрито сутність та зміст поняття «неурядові організації», розглянуто їх ознаки, функції та підходи до класифікації; визначено джерела нормативно-правового регулювання; охарактеризовано форми та напрями діяльності. Значну увагу приділено аналізу механізмів взаємодії неурядових організацій з міждержавними (міжурядовими) інституціями.

Ключові слова: неурядова міжнародна організація; міжнародно-правова суб'єктність; політико-правовий статус неурядової міжнародної організації; суб'єкти міжнародних правовідносин; консультативний статус; компетенція міжнародної неурядової організації.

Zelinska O.

The influence of non-governmental organizations on the processes of transformation of the modern world system

The term "non-governmental" is commonly used to refer to the category of organizations that make up a part of civil society. Such organizations, as a rule, are characterized by the fact that the purpose of their existence is not something else but financial profit. However, this "something" can include many goals and a variety of

initiatives and actions. The range of non-governmental organizations includes both small initiative groups that arise, for example, in connection with some environmental issues or specific human rights violations, as well as charitable organizations in the field of education, women's shelters, cultural associations, religious organizations, legal foundations, programs humanitarian aid (this list can be continued) and, finally, huge international organizations with hundreds of offices and thousands of members in different parts of the world.

Non-governmental organizations can seek to participate in the defense of human rights in many different directions and levels, and according to the nature of their goals, the strategies they apply may change: they may be more general or more specific, long-term or short-term, local, national or international and etc.

A common feature of non-governmental organizations active in the field of social and economic rights is to provide direct assistance to victims of human rights abuses in one form or another. This can be humanitarian assistance, protection or training for a new profession. If the right is protected by law, it can be legal assistance or advice on how to file a claim.

Members of international relations often resort to campaigning and lobbying to bring about policy changes. Again, we see a variety of forms from which NGOs seek to select the most appropriate, depending on the tasks set, the nature of the "object", and, of course, the resources available. The following are some common pressure methods:

- Mailing campaigns - a method used effectively by Amnesty International and other NGOs. Organizations are "bombarding" government officials with letters from thousands of their members around the world.

- Street events or media coverage of such events, which are usually involved, can be used when organizations want to win public support or bring public attention to "shame" the government.

- Media often play an important role in lobbying practices, and now the Internet is becoming increasingly important.

- Shadow reports are sent to UN human rights monitoring bodies to provide NGOs with a real-world view of human rights in a particular country.

Another aspect is the protection of the rights of individual national minorities, which is dealt with by the European Roma Center. It is worth mentioning organizations that aim to preserve human health, such as the World Health Organization making invaluable contributions to this field, which annually conducts global epidemic campaigns that threaten human life. They are attended by hundreds of entities that collaborate with the organization, create activities, develop methods for the fight for human health. Their main purpose is to inform people in an accessible form about the symptoms, methods of prevention and prevention of diseases, identify and help cure them.

Another area of activity is education. A variety of international programs are being created for talented and capable people who do not have the financial or other means but who seek to develop and learn.

In this way, non-governmental organizations strengthen the interconnections between different industries and promote global globalization processes.

Keywords: non-governmental international organization; international legal personality; the political and legal status of a non-governmental international organization; subjects of international legal relations; advisory status; the competence of an international non-governmental organization.

Зелинская О.Н.

Влияние неправительственных организаций на процессы трансформации современной мировой системы

В статье определена роль и политико-правовой статус неправительственных организаций как субъектов международных отношений, их влияние на мировой политический процесс. Раскрыта сущность и содержание понятия «неправительственные организации», рассмотрены их признаки, функции и подходы к классификации; определены источники нормативно-правового регулирования; охарактеризованы формы и направления деятельности. Значительное внимание уделено анализу механизмов взаимодействия неправительственных организаций с межгосударственными (межправительственными) организациями.

Ключевые слова: неправительственная международная организация; международно-правовая субъектность; политико-правовой статус неправительственной международной организации; субъекты международных правоотношений; консультативный статус; компетенция международной неправительственной организации.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні світові тенденції свідчать про те, що політична система світу вступає у якісно нову фазу свого розвитку, яка характеризується відходом від біполярної структури міжнародних відносин до формування та становлення нового цілісного світового порядку, що ґрунтується на багатоманітності глобальних децентралізованих інститутів. В результаті зниження значущості територіальних чинників, інтенсифікації транснаціональної інтеграції, яка охоплює майже усі держави світу, суспільства, організації, групи акторів і індивідів у комплексну систему взаємозалежності, ускладнюються державні спроби управління транскордонними процесами.

Сьогодні сучасна світова система зазнає регулярних і динамічних змін під впливом багатьох чинників найрізноманітнішого походження : природні умови, правила ринку, суспільні устрої, релігійні вірування, економічні ритми, політичні течії, державні утворення тощо. Серед них значну роль відіграють

суб'єкти, які досить недавно в історичному відношенні увірвались на міжнародну арену і активно діють у різних сферах життя людства - неурядові організації.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Основні питання діяльності та функціонування неурядових організацій, їх вплив на процеси трансформації сучасної світової світовий процес в умовах глобалізації висвітлено у працях вітчизняних і зарубіжних учених, таких як Т. Алексєєва, І. Берлін, О. Бурлак, В. Буткевич, В. Василенко, В. Головенько, Н. Гусак, М. Драгоманов, О. Зайцева, А. Карась, Б. Кістяківський, А. Колядін, С. Кравченко, М. Кризан, Н. Крилов, В. Маркушина, А. Мацко, Г. Морозова, Т. Нешатаєва, С. Подшибякін, В. Поліщук, Т. Розова, Ж. Руссо, Г. Сковорода, О. Тарасов, А. Ходорчук, П. Юркевич та ін.

Проте, незважаючи на високий рівень теоретичних розробок, питання щодо впливу діяльності неурядових організацій на світові процеси потребують більш глибокого дослідження та аналізу.

Цілі статті. Метою статті є аналіз ролі міжнародних неурядових організацій у процесі трансформації сучасної світової системи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Термін «неурядовий» або «некомерційний» зазвичай використовується для позначення категорії організацій, які складають частину громадянського суспільства. Такі організації, як правило, характеризуються тим, що метою їхнього існування є не фінансовий прибуток, а щось інше. Однак це «щось» може включати безліч цілей та найрізноманітніші ініціативи та дії. Коло неурядових організацій включає як невеликі ініціативні групи, які виникають, наприклад, у зв'язку з якимись природоохоронними проблемами або конкретними порушеннями прав людини, так і благодійні організації в області освіти, притулки для жінок, культурні асоціації, релігійні організації, юридичні фонди, програми гуманітарної допомоги (цей список можна продовжити), і, нарешті, величезні міжнародні організації з сотнями відділень і тисячами членів у різних частинах світу [1].

Неурядові організації сьогодні відіграють досить значну роль

у розвитку людства. Їх діяльність охоплює чи не усі сфери суспільного життя, вирішує низку важливих і навіть глобальних проблем, таких як екологічні, воєнні, політичні, соціальні, наукові тощо.

Серед причин виникнення таких організацій можна виділити наступні:

1) вади (провали) ринку - неспроможність бізнесу надавати на комерційних засадах окремі блага та послуги через їх невиключність, неконкурентність, брак інформації та зовнішні ефекти;

2) провали держави - неспроможність центральної влади ефективно розподіляти фінансові ресурси та інституційно забезпечувати взаємодію між державним, приватним і суспільним секторами економіки в умовах ринкової трансформації суспільства[2];

3) історичні (національні) традиції вирішувати важливі справи за участі багатьох людей (традиції меценатства, бажання жертвувати для досягнення суспільного блага чи в інтересах інших людей);

4) політична та/чи фінансово-економічна кризи, подолання наслідків яких вимагають додаткових зусиль та диференціації підходів[3].

Неурядові організації є різноманітними за принципами діяльності, за джерелами фінансування, за завданнями, які вони перед собою ставлять. Уся ця множина неурядових організацій потребує певного впорядкування, що є дуже актуальним для розуміння цього явища. Класифікація є важливим аспектом аналізу громадських організацій, оскільки, крім можливості кваліфікованого їх обліку, вона дає змогу створити загальну картину існуючої мережі горизонтальних зв'язків між членами суспільства. Зазначимо, критеріїв класифікації неурядових організацій може бути багато, враховуючи їх багатогранність та різноманітність. Так, деякі дослідники виокремлюють як критерій, наприклад, характер взаємозв'язків членів організації або рід їхньої діяльності. Також критерієм можуть бути цілі організації, крім того, і різниця в цілях різних організацій дає можливість здійснювати типологію і за видами їхньої діяльності.[4].

Неурядові організації можуть намагатися брати участь у захисті прав людини у багатьох різних напрямках і рівнях, і відповідно з характером їх цілей змінюватимуться стратегії, які вони застосовують: вони можуть бути більш загальними або більш конкретними, довгостроковими або короткостроковими, місцевого, загальнонаціонального або міжнародного масштабу і т. д.

Загальною відмінною рисою неурядових організацій, які діють у сфері соціальних та економічних прав, є надання прямої допомоги жертвам порушень прав людини в тій чи іншій формі. Це може бути гуманітарна допомога, захист або навчання новій професії. Якщо право захищене законом, це може бути юридична допомога чи консультації з питань подачі позову.

Учасники міжнародних відносин часто прибігають до проведення кампаній та лобювання з тим, щоб викликати зміни в політиці. І знову ми бачимо різноманіття форм, з яких НУО прагнуть вибрати найбільш придатні, залежно від поставлених завдань, характеру «об'єкта», і, звичайно ж, наявних ресурсів. Нижче наведені деякі поширені методи тиску:

- Кампанії з відправки листів - метод, яким ефективно користуються «Міжнародна амністія» та інші НУО. Організації «бомбардують» урядових посадових осіб листами від тисяч своїх членів у всьому світі.

- Вуличні акції або демонстрації з висвітленням у ЗМІ, яких такі заходи зазвичай залучають, можуть використовуватися, коли організації хочуть заручитися громадською підтримкою або привернути до чогось увагу громадськості з метою «присоромити» уряд.

- Засоби інформації часто відіграють важливу роль в практиці лобювання, а зараз все важливішу роль набуває Інтернет.

- До органів моніторингу прав людини ООН надсилаються тіньові звіти з метою надання НУО ситуації з реального ракурсу стосовно використання прав людини в окремій країні.

На додаток до демонстрацій підтримки або громадського обурення, НУО також можуть проводити неофіційні зустрічі або брифінги для посадових осіб. Іноді простої загрози зробити щонебудь надбанням гласності буває достатньо, щоб домогтися змін у політиці або практиці, як показано у наведеній нижче історії.

Колись засоби такого типу застосовувалися через магнітофонні записи, плакати, факси, а зараз їм на зміну прийшли кампанії електронних повідомлень, електронні петиції. Інтернет-сайти, блоги та електронні соціальні мережі.

Взагалі, чим ширше підтримка з боку громадськості або якихось інших впливових інститутів (наприклад, іншого уряду), тим більше вірогідність, що кампанія досягне своїх цілей. Навіть якщо НУО не завжди безпосередньо вдаються до такої підтримки, згадування можливості мобілізації проти уряду широкого народного руху буває достатньо, щоб до їхнього голосу прислухалися [1].

Неможливо оминати той факт, що вплив неурядових організацій на світову систему щораз зростає. Він проявляється у різноманітних сферах життя людства. Зокрема, завдяки діяльності організації Greenpeace, можливо простежити зміни у екологічній політиці Швейцарії, зокрема станом на 2009 рік 51% загального міського сміття було перероблено у порівнянні із 45% у 2000 році.

Іншим аспектом є захист прав окремих національних меншин, яким займається Європейський центр з прав народності рома. Неможливо не згадати організації, метою яких є збереження здоров'я людства, наприклад неоціненний вклад у цю сферу здійснює Всесвітня організація охорони здоров'я, яка щорічно проводить глобальні кампанії попередження епідемій, які становлять загрозу життю людей. Участь у них беруть сотні суб'єктів, які співпрацюють з даною організацією, створюють заходи, розробляють методи боротьби за здоров'я людства. Основна їх ціль - проінформувати людей у доступній формі про симптоми, методи запобігання та профілактику хвороб, виявити та допомогти вилікувати їх.

Ще одним напрямком діяльності є освіта. Створюються різноманітні міжнародні програми для талановитих і здібних людей, які не мають фінансових або інших можливостей, проте прагнуть розвиватися і навчатися.

Висновки. Із перебігом історичних подій в умовах глобалізації світової системи неурядові організації стали повноцінним гравцем на світовій арені, адже прояви їх діяльності можемо простежити у нашому щоденному житті: політична,

суспільна, культурна, екологічна, наукова, медична галузі безумовно зазнали впливу, що призвело до ряду необхідних для покращення життя людства змін. Одним із наслідків такого процесу стало поступове заміщення основних цілей світової спільноти: замість погоні за багатством, гонки озброєнь, утисків національностей, суспільної нерівності на перше місце вийшли захист прав людини, вирішення екологічних проблем, голоду, миру у світі. І хоча ще досі присутнє слідування застарілим пріоритетам, з кожним роком все більше суб'єктів світової арени усвідомлюють важливість саме факторів, які можуть забезпечити достойне життя не окремій особі чи групі людей, а людству в цілому. Найбільш потужними є ті неурядові організації та об'єднання, які складаються з кількох менших спільнот, що діють за загальними правилами співтовариства, проте розміщені на різних територіях, де проводять свою локальну діяльність, спрямовану на вирішення місцевих проблем в рамках однієї програми. Прикладами таких є Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Міжнародний олімпійський комітет, Асоціація міжнародного права тощо. Такі організації включають в себе товариства багатьох держав, що дозволяє ефективно працювати, обмінюватися певними навичками, досвідом, що забезпечує продуктивність діяльності як в житті суспільства певної країни, так і людства планети загалом. Неурядові організації сприяють прогресу розвитку кожної сфери діяльності людей, вирішують питання, яким приділяють мало уваги власне державні структури, активно борються як і з глобальними, так і локальними проблемами, що покращує добробут і якість життя на нашій планеті.

1. КОМПАС: Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді/ Council of Europe Portal. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/human-rights-activism-and-the-role-of-ngos>

2. Концевич О.К. Концепції «провалів» ринку та держави у галузі фінансування суспільного сектора економіки / О. К. Концевич, А. Ю. Дернова. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=73789>

3. Котенко Н.В. Неурядові організації: поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку/ Н.В. Котенко, С.Г. Карпенко / Вісник СумДУ. Серія «Економіка». 2014. № 3. С. 73-74.

4. А.В. Бодров Класифікація неурядових організацій у сучасній науковій літературі/Наукові праці МАУП. 2014. Вип. 1(40). С. 53–57.

УДК 339.924

Корольчук Л.В. к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ СВІТОВИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті на основі дослідження теоретичних основ економічної інтеграції визначено переваги та недоліки даного процесу для держав-учасниць, проаналізовано основні зовнішні загрози для функціонування інтеграційних угруповувань та зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: економічна інтеграція, глобалізація, інтеграційне угруповування.

Korolchuk L.

Modern challenges for the development of world integration processes

In this article on the basis of the study of theoretical foundations of economic integration are identified the advantages and disadvantages of this process for states participants, the main external threats to the functioning of integration groups are analyzed and the correct conclusions are made.

Today, in the light of current events, the debate on the deployment of forces in the world political arena, on the effectiveness of the development of globalization and integration processes is gaining momentum. It is investigated whether leveling borders and bringing national economies closer together is a way to prosper and open up new prospects, or a way to decline and create new threats. This question remains open, so we propose to consider the theoretical foundations of economic integration processes, to explore the advantages and disadvantages of these processes.

Integration groups are created to take advantage of a unified market, to create favorable external conditions for national development, to strengthen international negotiation positions of countries in economic matters, to exchange experience of market reforms and to support national industry and agriculture.

The analysis of the experience of functioning of integration groups shows that the convergence of the economies of the countries brings with it negative consequences, which can be attributed to: - strengthening the interdependence of national economies leads to a decrease in the stability of the international financial system; - different levels of competitiveness of the countries participating in the integration, due to the weakening of customs barriers, lead to the inability of developing country producers to compete with those of economically developed countries; - deepening the specialization of national economies in certain types of products leads to the creation of powerful transnational monopolies and the reduction of mobility of state economies.

However, in view of recent events in the world, the main problem of border openness in the case of integration of countries is considered to be a decrease in the

national security of the countries-members of integration groups, because in this case the so-called "collective" security becomes priority, when the control from internal borders migrates to the external borders of integration group.

The development of terrorism is facilitated by the processes of globalization and integration, as well as the disintegration and separation of countries from the world community. The purpose of the terrorists is to disrupt the world order, change the foreign policy of the leading countries and obtain certain political preferences. Therefore, the lack of political reaction and, instead, the strengthening of belief in collective values, the strengthening of economic positions in the world market and the strengthening of unity in ensuring collective security will be a worthy response to terrorists.

In our opinion, there is a kind of confrontation between geo-economics and geopolitics, it is about the struggle between approaches to gaining competitive advantages and political hegemony in the world. It can be concluded that, given the benefits of economic integration, integration groups are on the path to self-development and strengthening their positions in the global economic and political arena, and external threats are only a pretext for further self-improvement.

Keywords: economic integration, globalization, integration group.

Корольчук Л.В.

Современные вызовы для развития мировых интеграционных процессов

В статье на основе исследования теоретических основ экономической интеграции определены преимущества и недостатки данного процесса для государств-участников, проанализированы основные внешние угрозы для функционирования интеграционных группировок и сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: экономическая интеграция, глобализация, интеграционное сообщество.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні, в руслі сучасних подій, нової актуальності набуває дискусія щодо розстановки сил на світовій політичній арені, щодо ефективності розвитку процесів глобалізації та інтеграції. Нівелювання кордонів та зближення національних економік країн- це шлях до процвітання та відкриття нових перспектив чи шлях до занепаду та виникнення нових загроз. Дане питання лишається відкритим, тому пропонуємо розглянути теоретичні основи процесів економічної інтеграції, дослідити переваги та недоліки даних процесів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженню процесів економічної

інтеграції присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як О. В. Гаврилюк А. П. Румянцев, А.С. Філіпенко, А. П. Кирєєв, Е. Авдокушин, З. Варналій, Б. Баласса та багато інших. Проте багато аспектів даного питання лишаються дискусійними. В рамках продовження дискусії навколо недоліків та переваг економічної інтеграції для держав-учасниць пропонуємо власне дослідження.

Цілі статті: дослідити теоретичні основи економічної інтеграції; визначити переваги та недоліки даного процесу для держав-учасниць; проаналізувати основні зовнішні загрози для функціонування інтеграційних угруповувань.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвиток інтеграційних процесів став закономірним результатом зростання міжнародного руху товарів і факторів їх виробництва, що потребувало створення більш надійних виробничо-збутових зв'язків між країнами та усунення численних перешкод на шляху міжнародної торгівлі і пересування факторів виробництва. Це виявилось можливим зробити тільки в рамках міждержавних інтеграційних об'єднань на основі багатосторонніх політичних угод. З другої половини ХХ століття внаслідок швидкого економічного розвитку провідних індустриальних країн і удосконалення засобів міжнародного транспорту і комунікацій відбувся бурхливий розвиток міжнародної торгівлі товарами і послугами.

Міжнародна торгівля стала все більш доповнюватися різними формами міжнародного руху факторів виробництва (капіталу, робочої сили і технології), в результаті чого за кордон стали переміщатися вже не тільки готовий товар, але й фактори його виробництва. Прибуток, що закладений в ціні товару, став створюватися вже не тільки в рамках національних кордонів, але і за кордоном. Закономірним результатом розвитку міжнародної торгівлі товарами і послугами та міжнародного руху факторів виробництва стала економічна інтеграція.

Економічна інтеграція (economic integration) – процес економічного взаємодії країн, що приводить до зближення господарських механізмів, приймає форму міждержавних

угод і узгоджено регульований міждержавними органами. Інтеграційні процеси призводять до розвитку економічного регіоналізму, в результаті якого окремі групи країн створюють між собою більш сприятливі умови для торгівлі, а в ряді випадків і для міжрегіонального пересування факторів виробництва. Незважаючи на очевидні протекціоністські риси, економічний регіоналізм не рахується негативним фактором для розвитку міжнародної економіки, тільки якщо група країн, що інтегруються, лібералізуючи взаємні економічні зв'язки, не встановлює менш сприятливі, ніж до початку інтеграції, умови для торгівлі з третіми державами. Іншими словами, економічний регіоналізм, спрощуючи економічні зв'язки між країнами однієї групи, не повинен призводити до їх ускладнення з усіма іншими країнами. Доти поки регіоналізм, принаймні, не погіршує умови для торгівлі з рештою світом, він може вважатися позитивним чинником розвитку міжнародної економіки [3, 361].

Передумови інтеграції наступні:

- *Близькість рівнів економічного розвитку і ступеня ринкової зрілості країн, що інтегруються.* За рідкісним винятком міждержавна інтеграція розвивається або між індустріальними країнами, або між країнами, що розвиваються. Навіть у рамках індустріальних та в рамках країн, що розвиваються інтеграційні процеси проходять найбільш активно між державами, що знаходяться на приблизно однаковому рівні економічного розвитку. Спроби об'єднань інтеграційного типу між індустріальними і державами, що розвиваються, хоча і мають місце, але знаходяться на ранньому етапі становлення, що не дозволяє поки зробити однозначні висновки про ступінь їх ефективності. У цьому випадку через початкову несумісність господарських механізмів вони зазвичай починаються з різного роду перехідних угод про асоціації, спеціальне партнерство, торгові преференції тощо, термін дії яких розтягується на багато років доти, поки в менш розвиненій країні не будуть створені ринкові механізми, які відповідають за ступенем зрілості механізмам більш розвинених країн.

- *Географічна близькість країн, що інтегруються, наявність у більшості випадків спільного кордону та історично сформованих*

економічних зв'язків. Більшість інтеграційних об'єднань світу починалися з кількох сусідніх країн, розташованих на одному континенті, у безпосередній географічній близькості одна від одної, які мають транспортні комунікації і нерідко розмовляють на одній мові. До початкової групи країн – інтеграційного ядра, що стало ініціатором інтеграційного об'єднання, приєднувалися інші сусідні держави.

- *Спільність економічних та інших проблем, що стоять перед країнами в галузі розвитку, фінансування, регулювання економіки, політичного співробітництва тощо.* Економічна інтеграція покликана вирішити набір конкретних проблем, які реально стоять перед країнами, що інтегруються. Очевидно тому, що, наприклад, країни, головна проблема яких – створення основ ринкової економіки, не можуть інтегруватися з державами, в яких розвиненість ринку досягла такого рівня, що вимагає введення спільної валюти. Також країни, у яких головною є проблема забезпечення населення водою і їжею, не можуть об'єднуватися з державами, що обговорюють проблеми свободи міждержавного руху капіталу.

- *Демонстраційний ефект.* У країнах, що створили інтеграційні об'єднання, зазвичай відбуваються позитивні економічні зрушення (прискорення темпів економічного зростання, зниження інфляції, зростання зайнятості та інше), що здійснює певний психологічний вплив на інші країни, які, звичайно, стежать за змінами, що відбуваються [5].

- *«Ефект доміно».* Після того як більшість країн того чи іншого регіону стали членами інтеграційного об'єднання, інші країни, що залишилися за його межами, неминуче відчують деякі труднощі, пов'язані з переорієнтацією економічних зв'язків країн, що входять у групування, один на одного. Це нерідко призводить навіть до скорочення об'ємів торгівлі країн, що опинилися за межами інтеграції. Деякі з них, навіть не маючи суттєвого інтересу до інтеграції, висловлюють зацікавленість в підключенні до інтеграційних процесів просто через побоювання залишитися за її межами. Цим, зокрема, пояснюється швидке заключення багатьма латиноамериканськими країнами свого часу угод про торгівлю з Мексикою після її входження до Північноамериканської зони

вільної торгівлі – НАФТА [3].

Багаточисельні інтеграційні об'єднання, що виникають і розвиваються в сучасній міжнародній економіці, ставлять перед собою схожі задачі:

- *Використання переваг економіки масштабу.* Забезпечити розширення розмірів ринку, скорочення транзакційних витрат і використання інших переваг на основі теорії економіки масштабу. Це, у свою чергу, дозволить залучити прямі іноземні інвестиції, які більшою мірою приходять на ринки значних розмірів, на яких має сенс створювати самостійні виробництва, що задовольняють їх потреби. Цілі збільшення регіональних масштабів особливо чітко виражені в інтеграційних угрупованнях Центральної Америки і Африки.

- *Створення сприятливого зовнішньополітичного середовища.* Найважливішою метою більшості інтеграційних об'єднань є зміцнення взаєморозуміння та співробітництва країн, які беруть участь у політичній, військовій, соціальній, культурній та інших неекономічних областях. Для країн, розташованих географічно близько одна від одної, що мають схожі проблеми в галузі розвитку, наявність добрих відносин із сусідами, підкріплених взаємними економічними зобов'язаннями, є найважливішим політичним пріоритетом. Країни Південно-Східної Азії та Близького Сходу, створюючи інтеграційні об'єднання, чітко ставили перед собою саме цю мету.

- *Рішення задач торгової політики.* Регіональна інтеграція нерідко розглядається як спосіб зміцнити переговірні позиції країн, що беруть участь у СОТ. Вважається що узгоджені виступи особи від блоку країн більш вагомі і ведуть до більш бажаних наслідків в області торговельної політики. Більше того, регіональні блоки дозволяють створити більш стабільне і передбачуване середовище для взаємної торгівлі, ніж багатосторонні торгові переговори, інтереси учасників яких дуже сильно різняться. Інтеграційні об'єднання в Північній Америці, Латинській Америці і Південно-Східній Азії покладають особливі надії на колективні зусилля у рамках багатосторонніх торговельних переговорів.

- *Сприяння структурній перебудові економіки.* Приєднання країн, що розбудовують ринкову економіку або здійснюють

глибокі економічні реформи, до регіональних торговельних угод країн з більш високим рівнем економічного розвитку розглядається як найважливіший канал передачі ринкового досвіду, гарантія незмінності обраного курсу на ринок. Більш розвинені країни, підключаючи своїх сусідів до процесів інтеграції, також зацікавлені в прискоренні їх ринкових реформ і створенні там повноцінних і об'ємних ринків. Такі цілі переслідували багато західноєвропейських країн, приєднуючись в тій чи іншій формі до ЄС.

- *Підтримка молодих галузей національної промисловості.* Навіть якщо інтеграційне об'єднання не передбачає дискримінаційних заходів стосовно третіх країн, воно нерідко розглядається як спосіб підтримати місцевих виробників, для яких створюється більш об'ємний регіональний ринок. Такі протекціоністські настрої переважали свого часу в країнах Латинської Америки і в країнах Африки на південь від Сахари, особливо в 60-70-і роки.

Отже, економічна інтеграція являє собою процес економічного взаємодії країн, в результаті якої відбувається зближення господарських механізмів, приймає форму міждержавних угод і регулюється міждержавними органами. Її передумовами є вирівнювання показників економічного розвитку країн, що беруть участь, їх географічна близькість, наявність спільних проблем, прагнення прискорити ринкові реформи і не залишитися осторонь від інтеграційних процесів. Інтеграційні угруповання створюються з метою використання переваг об'єднаного ринку, створення сприятливих зовнішніх умов для національного розвитку, зміцнення міжнародних переговорних позицій країн з економічних питань, обмін досвідом проведення ринкових реформ і підтримка національної промисловості та сільського господарства.

Аналіз досвіду функціонування інтеграційних угруповувань показує, що зближення економік країн несе за собою і негативні наслідки, до яких можемо віднести:

- посилення взаємозалежності національних економік призводить до зменшення стабільності міжнародної фінансової системи;

- різні рівні конкурентоздатності країн-учасниць інтеграції внаслідок послаблення митних бар'єрів призводять до нездатності виробників країн, що розвиваються, конкурувати з виробниками економічно розвинутих країн;

- поглиблення спеціалізації національних господарств на окремих видах продукції призводить до створення потужних транснаціональних монополій та зменшення мобільності державних економік.

Проте, зважаючи на події, що відбуваються у світі останнім часом, основною проблемою відкритості кордонів у разі інтеграції країн вважаємо зниження національної безпеки країн-учасниць інтеграційних угруповувань, адже в даному випадку пріоритетною стає так звана «колективна» безпека, тобто контроль із внутрішніх кордонів переноситься на зовнішні кордони інтеграційного утворення. Як показує досвід, такий підхід вимагає єдності щодо вирішення багатьох суспільно необхідних питань, досягнення якої ускладнюється разом із зростанням кількості членів інтеграційного об'єднання.

Несподіваний тиск на європейські кордони біженців з охоплених війнами країн Африки і Близького Сходу яскраво продемонстрував складність миттєвого колективного реагування на зовнішні загрози, так як виникла проблема у досягненні консенсусу щодо вирішення цього питання. Так, Ангела Меркель закликала країни Євросоюзу спільно вирішити проблему біженців. Німеччина та Франція, яка також сильно потерпає від значної кількості біженців, виступають за квоти в розподілі мігрантів. Проти цього виступають менші країни, особливо часто Угорщина та інші східноєвропейські країни.

Актуальною для ЄС є і проблема масових терористичних актів. У міжнародних відносинах тероризм становить гостру загрозу міжнародній безпеці, дестабілізує відносини між державами і групами держав та провокує міжнародні конфлікти. Тероризм виступає інструментом втручання у внутрішні справи держави, грубо порушує права людини, міжнародний правопорядок.

Активна інтернаціоналізація тероризму розпочалася у 60-70-ті роки нашого століття. Їй сприяли:

По-перше, процеси інтернаціоналізації капіталу, структурна перебудова економічних систем, країн що розвиваються, зміна їх місця в системі капіталістичного господарювання як наслідок процесу деколонізації, що і призвело до вивільнення нагромадженого потенціалу соціальної енергії у країнах світової периферії з подальшим утворенням національно-визвольних рухів, у тому числі терористичного спрямування.

По-друге, глобалізація політичної та економічної діяльності транснаціональних компаній, що в окремих випадках сприяла організації терористичних груп, які, окрім іншого, спеціалізувалися на обслуговуванні інтересів монополій.

По-третє, нерівномірність розвитку держав світу, яка обумовлювала поділ країн на «сильних» та «слабких», а з цим – зростання ролі націоналізму та релігійного фундаменталізму у міжнародному житті.

Як бачимо зі сказаного вище, розвитку тероризму сприяють як процеси глобалізації та інтеграції, так і дезінтеграції та відусоблення країн від світової спільноти. Мета терористів – порушення світового правопорядку, зміна зовнішньополітичного курсу провідних країн та отримання певних політичних преференцій. Тому відсутність політичної реакції і натомість зміцнення віри у колективні цінності, зміцнення економічних позицій на світовому ринку та зміцнення єдності щодо забезпечення колективної безпеки буде гідною відповіддю терористам.

На нашу думку, відбувається своєрідне протистояння геоекономіки та геополітики, мова йде про боротьбу між підходами до набуття конкурентних переваг та політичної гегемонії у світі: з одного боку - демократично-гуманний підхід, що базується на застосуванні прогресивних методів підвищення ефективності економіко-політичних процесів, наукових методів оптимізації та раціоналізації, який застосовується провідними капіталістичними країнами, а з іншого боку – тоталітарно-силовий підхід, що полягає у використанні методів насильства, залякування та знищення, політичної маніпуляції, економіко-політичного тиску та спекуляції, що проповідують деякі неосоціалістичні держави.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що інтеграційні угруповування, зважаючи на переваги економічної інтеграції, стоять на шляху до саморозвитку та зміцнення позицій на світовій економічній та політичній арені, а зовнішні загрози – це лише привід до подальшого самовдосконалення. Незважаючи на скептичні прогнози, досвід функціонування ЄС показує, що інтеграція не означає асиміляцію та втрату національної самовизначеності, а навпаки зняття політичних та торговельних бар'єрів дозволяє просувати національні бренди та отримати нові можливості для соціально-економічного процвітання. Єдине, вважаємо, відкрим залишається питання оптимальності розмірів інтеграційних угруповувань, ефективності критеріїв добору держав-членів та вибору між економічним раціоналізмом та політичним прагматизмом у питаннях розширення.

1. Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения. М. Юрист, 1999. – 688 с.
2. Варналій З.С. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія. К.: НІСД, 2007. 820 с.
3. Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х ч. - Ч. I. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учебное пособие для вузов. М.: 416 с.
4. Філіпенко А.С. Світова економіка: Підручник / А. С. Філіпенко, О. І. Рогач, О. І. Шнирков та ін./ - К.: 2000.
5. Balassa V. The Theory of Economic Integration. Homewood, 3.: Irwin, 1961.
6. Tinbergen J. International Economic Integration. Olive Linen Publisher, 1965.

УДК 330.1:305

Кошій О.В. д.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

В статті розглянуто питання забезпечення гендерної рівності у національній економіці, виявлено негативний вплив гендерної нерівності на економічний розвиток країн та обґрунтовано необхідність вирішення даної проблеми. Визначено позиції України за рівнем гендерної рівності та виявлено

основні проблеми у даній сфері. Розроблено пропозиції щодо вирішення проблеми гендерної нерівності в національній економіці.

Ключові слова: національна економіка, гендерна рівність, економічний розвиток, індекс гендерного розвитку, індекс гендерної рівності, індекс соціальних інститутів і гендеру.

Koschiy O.

Problems of gender equality in national economy

The article addresses gender equality issues. It has been found that inequalities in rights, access to resources, and in the expression of political interests, as a rule, put women at a disadvantage, but this is detrimental to society as a whole and delays the development of countries. Overcoming gender inequalities in the world can not only improve the situation of women, but also contribute to the economic development of countries. The rating of the countries of the world by the level of gender equality is revealed and the positions of Ukraine in this sphere are connected. There are five main aspects of women's rights abuses in Ukraine: domestic violence; women's wages are much lower than men's wages; women have a minority in power; women are restricted in their careers; women are held hostage to stereotypes. In order to overcome gender inequality in Ukraine, it is proposed to use the experience of leading European countries and focus on the steps of: achieving equal economic independence of women and men (reduction in wage differentials, development of women's entrepreneurship, social protection); ensuring a harmonious combination of work, personal and family life spheres (mobility of work contracts, increasing the number of child and elderly care services); involving men and women in equal participation in decision-making (political activity, in economics and business, science and modern technologies); the eradication of violence; elimination of gender stereotypes in all spheres of social interaction (education, labor market).

Keywords: national economy, gender equality, economic development, gender development index, gender equality index, social institutions and gender index.

Кошій О. В.

Проблемы обеспечения гендерного равенства в национальной экономике

В статье рассмотрены вопросы обеспечения гендерного равенства в национальной экономике, выявлено отрицательное влияние гендерного неравенства на экономическое развитие стран и обоснована необходимость решения данной проблемы. Определены позиции Украины по уровню гендерного равенства и выявлены основные проблемы в данной сфере. Разработаны предложения по решению проблемы гендерного неравенства в национальной экономике.

Ключевые слова: национальная экономика, гендерное равенство, экономическое развитие, индекс гендерного развития, индекс гендерного равенства, индекс социальных институтов и гендера.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Питання гендерної рівності та розширення економічних можливостей жінок набувають все більшого значення в міжнародних програмах розвитку. Гендерна рівність є не тільки одним з основних прав людини, а й головною умовою соціального прогресу та економічного зростання.

Економісти стверджують, що гендерна рівність – це розумний підхід до економіки. Економіка зростає, коли жінкам дають рівні можливості для оплачуваної роботи і доступ до засобів виробництва [1]. Таким чином забезпечення гендерної рівності стає важливим питанням, яке є актуальним для всієї світової спільноти.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблеми забезпечення гендерної рівності присвятили праці Наумова М.А., Никифоренко В.Г., Ромашко І.Ю., Табанова А.І., Черба В.М., Шестаковський О.П. тощо.

Цілі статті. Ціль статті полягає вивченні впливу гендерної рівності на світовий економічний розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Гендерна рівність, одне з найважливіших прав людини, відіграє ключову роль у справі забезпечення миру і злагоди в суспільстві і повноцінної реалізації людського потенціалу.

На жінок припадає майже половина населення світу працездатного віку, що становить орієнтовно 4 млрд чоловік. Але всього лише приблизно 50 % цих жінок працює в порівнянні з 80 % чоловіків.

У трудовій сфері жінки є уразливішими ніж чоловіки, навіть в офіційному секторі жінки з таким же рівнем освіти і виконуючи ту ж саму роботу, що їх колеги чоловіки, заробляють менше. І оскільки жінки зазвичай проводять менше часу на ринку оплачуваної праці, вони отримують нижчу пенсію і стикаються з більш високим ризиком бідності в літньому віці. Серед тих, хто працює, мало хто піднімаються на керівні посади або відкривають власний бізнес. Жінки також виконують більшу частку неоплачуваної роботи в сім'ї, включаючи догляд за дітьми і роботу по господарству, що може обмежувати їх можливості і варіанти

заняття оплачуваною працею.

Організація Об'єднаних Націй зараховує проблему гендерної нерівності до розряду глобальних і наголошує на необхідності її вирішення. Нерівність в правах, доступі до ресурсів, у вираженні політичних інтересів, як правило, ставить у не вигідне становище жінок, проте це завдає збиток і для всього суспільства і затримує розвиток країн. Особливо високу ціну за гендерну нерівність доводиться платити суспільству в бідних країнах [2].

Гендерна нерівність – це додатковий тягар на життя людей і на якість цього життя. Точно визначити і виміряти ці збитки нелегко, проте дані, отримані з різних країн світу, свідчать: країни з великомасштабними, стійкими гендерними невідповідностями розплачуються за це більш високим рівнем бідності, недоїдання, хвороб та інших видів поневірянь.

Згідно ранніх досліджень МВФ втрати для економіки від обмеження економічних прав жінок коливаються від 10 % ВВП в країнах з розвинутою економікою до понад 30 % у Південній Азії, на Близькому Сході і в Північній Африці [3].

Недавні дослідження показують, що економічна вигода від залучення до участі в робочій силі більшого числа жінок перевищує попередні оцінки. Це відбувається тому, що, при однаковому потенціалі жінок і чоловіків, вони приносять різні економічно цінні навички та ідеї. Наприклад, дослідження показали, що жінки менш схильні до ризику. У підвищеної обережності жінок є переваги: поради директорам компаній, групами фахівців збалансованих з урахуванням гендерних факторів, покращують діяльність компаній, особливо в сфері високотехнологічного виробництва і наукомістких послуг.

У недавньому дослідженні МВФ, заснованому на макроекономічних, секторальних і корпоративних даних, показано, що чоловіки і жінки доповнюють один одного на робочому місці з точки зору різних навичок й думок, включаючи різницю у ставленні до ризику і співпраці. В результаті, зростаюча зайнятість жінок підвищує темпи зростання і доходи більшою мірою, ніж передбачалося раніше, перевищуючи зростання, викликане одним лише збільшенням числа працівників. Серед країн, в яких розрив в коефіцієнтах участі більше всіх, його усунення в середньому

збільшує ВВП на 35 %. Чотири п'ятих приросту припадає на збільшення чисельності робочої сили, але одна п'ята в повній мірі – на зростання продуктивності в результаті підвищення ступеня гендерної різноманітності [3].

Якщо стане можливим задіяти жінок на ринку праці нарівні з чоловіками, то світова економіка збільшиться відразу на 21 трлн \$ [1].

Згідно оцінок науковців більше залучення жінок до складу робочої сили може підвищити ВВП США на 5 %, Японії – на 9 %, Італії – на 11 %, Південної Африки – на 10 %. Для України точні розрахунки не проводилися, але на думку фахівців чистий приріст вітчизняного ВВП від активного залучення жінок в економіку може скласти 9-12 % [4].

Нині для оцінювання гендерної нерівності використовують індекс гендерного розвитку, індекс гендерної рівності, індекс соціальних інститутів і гендеру тощо [5].

Відомим показником оцінювання гендерної рівності у світі є індекс гендерної рівності (The Gender Equity Index) за версією ПРООН. Даний індекс відображає втрату потенційних досягнень в країні із-за гендерної нерівності у сфері репродуктивного здоров'я, розширення можливостей і прав жінок та їх участі на ринку праці.

Рейтинг країн світу за рівнем гендерної рівності представлено в таблиці 1 [6].

Таблиця 1. Рейтинг країн світу за рівнем гендерної рівності у 2017 р.

Рейтинг	Країна	Індекс	Рейтинг	Країна	Індекс
1	Швейцарія	0,039	41	США	0,189
2	Данія	0,040	42	Латвія	0,196
3	Нідерланди	0,044	48	Молдова	0,226
4	Швеція	0,044	60	Барбадос	0,284
5	Бельгія	0,048	61	Україна	0,285
14	Німеччина	0,072	62	Малайзія	0,287
16	Франція	0,083	70	Туреччина	0,317
22	Японія	0,103	78	Грузія	0,350
25	Великобританія	0,116	158	Чад	0,708
33	Польща	0,132	160	Ємен	0,835

Дані таблиці свідчать, що країнами-лідерами за рівнем гендерної рівності є Швейцарія (1 місце), Данія (2 місце) та Нідерланди (3 місце). Україна за даним показником посідає 61 позицію серед 160 досліджуваних країн світі. Найнижче значення показника гендерної рівності в Ємені. Різниця між рівнем гендерної рівності у країні-аутсайдера (Ємена) та країни-лідера (Швейцарії) становить 21,4 рази.

Таким чином, Україна за показником гендерної рівності займає позиції вище середньої у світі, що є позитивним. В той же час для національної економіки притаманний цілий ряд проблем у даній сфері.

В Україні виділяють наступні основні п'ять аспектів порушень прав жінок [7]:

– домашнє насильство. Згідно результатів досліджень за рік може бути до 1850000 постраждалих від домашнього насильства;

– заробітна плата жінок помітно менша заробітної плати чоловіків;

– жінки мають меншість у владі;

– жінки обмежені у кар'єрі;

– жінки є заручницями стереотипів. В Україні жінка в першу чергу є господаркою, берегинею родини.

Про наявність розриву у заробітній платі жінок та чоловіків в Україні свідчать дані таблиці 2 [8].

Таблиця 2. Динаміка середньомісячної заробітної плати чоловіків та жінок в Україні, грн

Роки	Чоловіки	Жінки	Відношення заробітної плати жінок до заробітної плати чоловіків, %
2012	3429	2661	77,6
2013	3711	2866	77,2
2014	3979	3037	76,3
2015	4848	3631	74,9
2016	6001	4480	74,7
IV кв. 2017	8879	7020	79,1
IV кв. 2018	10966	8525	77,7
II кв. 2019	11838	9210	77,8

Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Дані таблиці 2 свідчать, що протягом 2012-2016 рр. в національній економіці мала місце негативна тенденція до зростання диспропорції між заробітною платою жінок та чоловіків на користь останніх. У IV кварталі 2017 р. відношення заробітної плати жінок до заробітної плати чоловіків зросло до 79,1 %, а вже у IV кварталі 2018 р. ситуація дещо погіршилась. У II кварталі 2019 р. відношення заробітної плати жінок до заробітної плати чоловіків зросло до 77,8 %. Таким чином, протягом всього досліджуваного періоду в Україні спостерігалась помітна диспропорція між заробітною платою жінок та чоловіків на користь останніх. В результаті у II кварталі 2019 р. заробітна плата чоловіків виявилась майже на третину більшою заробітної плати жінок. Це свідчить про наявність гендерної нерівності у сфері оплати праці в національній економіці.

Подібна негативна ситуація характерна не лише для України. Вона спостерігається нині у всьому світі. У високорозвинених країнах ЄС розрив у зарплаті чоловіків і жінок орієнтовно становить 16,3 %, що помітно менше ніж в Україні [9]. Зокрема в Італії та Люксембурзі різниця між заробітною платою чоловіків і жінок становить 5,5 %, в Польщі – 7,7 %, в Естонії – 26,9 %.

Так згідно розрахунків Міжнародної організації праці, заробітна плата жінок у світі становить в середньому 77 % від заробітної плати чоловіків. Подібний розрив у розмірі заробітної зумовлений недооцінкою роботи, яку виконують жінки, перервами в роботі жінок, або скороченням часу роботи через необхідність доглядати й виховувати дітей тощо. При цьому подібна дискримінація в оплаті праці на думку фахівців спостерігатиметься ще довго. Згідно розроблених прогнозів фахівців ще потрібно 170 років аби здолати різницю в оплаті праці та можливостях працевлаштування чоловіків та жінок [9].

Має місце в Україні і дискримінація у побутовій сфері та догляді за дітьми.

Згідно результатів досліджень науковців у 79% вітчизняних родин приготуванням їжі займаються жінки (рис. 1).

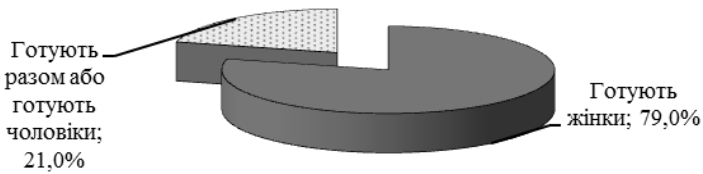

Рис. 1. Структура сімей українців за розподілом обов'язків щодо приготування їжі, %

На побутові справи і догляд за дитиною українки витрачають 5 годин, а чоловіки у більш ніж у три рази менше часу (1,5 години).

Для вирішення даної проблеми в Україні можна скористатися досвідом країн, які на сьогодні займають лідируючі позиції за показником гендерної рівності.

Досвід європейських країн свідчить, що для забезпечення гендерної рівності вони роблять наголос на наступному: досягненні рівної економічної незалежності жінок і чоловіків (скорочення відмінностей в оплаті праці, розвиток жіночого підприємництва, соціальний захист); забезпеченні гармонійного поєднання трудової, особистісної та сімейної сфер життя (мобільність робочих контрактів, збільшення кількості послуг з догляду за дітьми та престарілими); залучення чоловіків та жінок до рівної участі в процесі прийняття рішень (політична активність, в економіці та бізнесі, науці та сучасних технологіях); викорінення насилля; ліквідація гендерних стереотипів в усіх сферах суспільної взаємодії (в освіті, ринку праці) тощо [10].

Висновки. Таким чином, нині в світі наявна проблема гендерної нерівності, яка негативно відображається на світовому економічному розвитку. Характерною є дана проблема і для національної економіки. Для вирішення даної проблеми в національній економіці варто запозичити досвід європейських країн, які за показником гендерної рівності нині займають лідируючі показники у світі.

1. Гендерное неравенство: слишком дорого или 8 марта за \$21 трлн. URL: biz.liga.net/hr/all/opinion/gendernoe-neravenstvo-slishkom-dorogo-ili-8-marta-za-21-trln (дата звернення 02.11.2019).
2. Гендерные проблемы и развитие. Стимулирование развития через гендерное равенство в правах, в доступности ресурсов и возможности выражать свои интересы / Пер. с англ. М: Издательство «Весь Мир», 2001. 408 с.
3. Устранение гендерного разрыва. URL: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2019/03/pdf/closing-the-gender-gap-dabla.pdf> (дата звернення 03.11.2019).
4. Анализ и рекомендации по сглаживанию гендерного неравенства в Украине. URL: <https://voxukraine.org/ru/analyze-i-rekomendatsii-po-sglazhivaniu-gandarnogo-neravenstve-ru/> (дата звернення 03.11.2019).
5. Наумова М.А. Світовий досвід оцінювання гендерної нерівності. *Економіка і організація управління*. 2017. № 1 (25). С. 123-132.
6. Рейтинг стран мира по уровню гендерного равенства. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/gender-equity-index-un/info> (дата звернення 03.11.2019).
7. П'ять порушень прав жінок в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29085513.html> (дата звернення 05.11.2019).
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 05.11.2019).
9. Потрібно 170 років, аби зрівняти різницю в зарплатнях чоловіків і жінок. URL: <https://povaha.org.ua/potribno-170-rokiv-aby-podolaty-riznytsyu-v-zarplatnyah-cholovikiv-i-zhinok/> (дата звернення 05.11.2019).
10. Черба В.М., Ромашко І.Ю. Гендерна нерівність на ринку праці України. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4978> (дата звернення 05.11.2019).

УДК 65.012.8 (477)

Кравчук П.Я. к.е.н., доцент

Кравчук О.Я. к.е.н., доцент

Шегинський О.В. к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглядається сутність національного інтересу як основи забезпечення безпеки держави в умовах глобалізації світової економіки.

Ключові слова: безпека держави, національні інтереси, глобалізація світової економіки.

Kravchuk P., Kravchuk O., Sheginskyj O.

Realization of national interests as a prerequisite for ensuring the security of the state in the conditions of globalization of the world economy

Defining Ukraine's consolidated national interests is extremely important not only for pursuing a consistent and purposeful policy in relations with other countries, but also for developing a strategy for developing its statehood.

The definition of the system of national interests of Ukraine in the context of globalization should take into account both its historical experience of national and state development, as well as all aspects of the current geopolitical, historical-cultural, civilizational situation, the full range of issues of economic, political, social and spiritual-intellectual life. With this in mind, Ukraine is developing its own model of orientation in the global space, its own view of events occurring in the world, the near and far environment with which it interacts as an independent subject of international relations.

Globalization processes create new conditions for the formation and development of a nation-state, and thus for understanding national interests in the context of world political and economic processes. This should take into account regional and international institutions, local governments and non-state actors, especially transnational corporations and non-governmental organizations that use the tools of globalization and reduce the monopoly of nation-states to power.

In the context of globalization, there is a tendency to reduce the weight of sovereign nations as major contributors to international relations.

But this does not mean that globalization does not change the national interests in any way; rather, national interests change in their content and direction. New priorities are emerging with the need to reap the benefits of globalization by adapting to the opportunities it offers on the one hand and combating the damage it is doing to national development on the other.

Keywords: security of the state, national interests, globalization of the world economy.

Кравчук П.Я., Кравчук О.Я., Шегинський А.В.

Реализация национальных интересов как предпосылка обеспечения безопасности государства в условиях глобализации мировой экономики

В статье рассматривается сущность национального интереса как основы обеспечения безопасности государства в условиях глобализации мировой экономики.

Ключевые слова: безопасность государства, национальные интересы, глобализация мировой экономики.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Національна держава як політична організація, що стверджує свій суверенітет у власних кордонах та у відносинах із зовнішнім світом, в умовах глобалізації істотно змінює свої функції у відповідності до нових викликів. З одного боку, держава прагне стверджувати свою внутрішню спроможність і консолідувати суспільство і націю навколо стратегічних цілей власного розвитку, з іншого – прагне контролювати необхідні в умовах глобалізації процеси взаємодії, інтеграції та кооперації у зовнішньому вимірі, щоб зовнішні сили не набували руйнівного для держави значення. Складність у визначенні необхідного рівня збалансованості зовнішніх і внутрішніх чинників політичними елітами часто стає причиною динамічної нестабільності національних держав у світовій системі.

На думку провідних фахівців у галузі міжнародних відносин, поняття національного інтересу залишається ключовим у розумінні цілей і пріоритетів державної політики та безпеки національної держави. Усвідомлення національних інтересів, їх зрозуміння та зведення до злагодженої несуперечливої системи мусить здійснюватися за умови обов'язкового врахування сучасної геополітичної ситуації та реалій глобалізованого світу. Тільки тоді можливе чітке визначення національно-державних цілей, обґрунтування пріоритетних завдань, правильного співвідношення питань стратегії і тактики у межах обраного політичного курсу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження теоретичних та практичних аспектів визначення національних інтересів держави для забезпечення її безпеки знайшли відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців: В. Базилевича, З. Бауман, О. Бодрука, В. Горбуліна, З. Варналій, О. Василика, Л. Герасименко, М. Єрмошенко, Н. Капустіна, Г. Костенка, А. Круглашова, С. Мошенського, В. Мунтіяна, О. Новикова, Є. Олейнікова, М. Фесенка та інших.

Цілі статті. Метою статті є визначення сутності національних інтересів, систематизації з'ясування причин їх

виникнення, форм забезпечення та наслідків реалізації в умовах глобалізації світової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Визначення консолідованих національних інтересів України надзвичайно важливе не тільки для проведення послідовної і цілеспрямованої політики у відносинах з іншими країнами, але й для вироблення стратегії розвитку своєї державності. Розуміння національного інтересу, як базової категорії концепції національної безпеки, досить детально розроблено у працях О. Бодрука, який зокрема зазначає, що «формування національних інтересів – це суперечливий та довготривалий процес, на який впливають геополітичні реалії, економічні, соціальні, етнічні, культурні та психологічні фактори, що переплавляються масовою свідомістю, корегуються певною системою цінностей та знаходять своє існування у концепції національних інтересів» [1, с. 62].

Визначення системи національних інтересів України в умовах глобалізації мусить враховувати як її історичний досвід національного і державного розвитку, так і всі аспекти сучасної геополітичної, історико-культурної, цивілізаційної ситуації, повний спектр питань економічного, політичного, соціального та духовно-інтелектуального життя. На думку В. Горбуліна, «визначення національних цінностей, що формують правову, філософську та етичну основу для забезпечення подальшого існування країни, надає змогу усвідомити національні інтереси, а відтак – матеріальні та духовні потреби існування нації як цілісного самобутнього соціального утворення, участь країни у подіях світового рівня» [2, с. 5].

З урахуванням цього, Україна розробляє власну модель орієнтації у світовому просторі, власний погляд на події, які відбуваються у світі, на близьке і далеке оточення, з яким вона взаємодіє як самостійний суб'єкт міжнародних відносин. Чітко усвідомлюючи свої власні інтереси, держава має змогу узгоджувати їх з інтересами інших країн і народів, йти на компроміси у тактичних питаннях, але не поступатися стратегічними і життєво важливими інтересами. Водночас можна погодитися з думкою А. Круглашова, що концепцію національних інтересів найкраще визначати не у вигляді жорстко зафіксованої

доктрини, а «у вигляді системи рухливих національно-державних пріоритетів, їх певній ієрархії та співвідношенні» [3, с. 28].

Дотримання зазначених підходів у визначенні національних інтересів, а також проведення належним чином національної політики надає змогу долати національну вузькість і обмеженість, створює необхідні умови для консолідації українського суспільства навколо ідеї держави, в якій поважають права людини незалежно від її етнічної належності. Водночас це сприяє усвідомленню громадянами України національних інтересів як своїх власних. Останнє – важливий внутрішній аспект діяльності держави по формуванню громадянського суспільства, обстоюванню національних інтересів і водночас істотно впливає на ефективність функціонування системи національної безпеки.

З іншого боку, відбуваються процеси розмивання змісту національних інтересів внаслідок того, що на зміну державам-націям вагу набувають нові суб'єкти світової політики. В умовах, коли формується глобальна фінансово-економічна система та єдиний інформаційний простір, транснаціональне виробництво та система світової торгівлі – мають наслідком процеси стирання національних кордонів та трансформація ідеї державного суверенітету. Все це не може не впливати на характер і розуміння національних інтересів. На думку Г. Костенка, в сучасних дослідженнях «має місце недооцінка такого аспекту безпеки як конкурентні здібності держави-нації в боротьбі за виживання й розвиток» [4, с. 165].

Глобалізаційні процеси створюють нові умови для формування і розвитку національної держави, а отже і на розуміння національних інтересів у контексті світових політичних і економічних процесів. Тут мають бути враховані регіональні і міжнародні інституції, місцеві уряди і недержавні актори, особливо транснаціональні корпорації та неурядові організації, які використовують інструменти глобалізації і знижують монополію націй-держав на владу [5, с. 13].

В умовах глобалізації має місце тенденція до зниження ваги суверенних держав-націй як основних авторів міжнародних відносин. Межа між внутрішньою й зовнішньою політикою поступово знищується й часто демонструє інші форми й напрямки

відносин, ніж це було раніше. Глобалізація вже багато в чому поставила під сумнів традиційні функції суверенних держав-націй, насамперед в економічній сфері. У ХХІ ст. «найбільш актуальною у контексті соціально-економічних та соціокультурних пріоритетів є проблема збереження національними державами економічного суверенітету» [6, с. 16].

Ускладнення світу, поява нових викликів веде до загострення міжнародних суперечностей. Наслідком вичерпування сировинних ресурсів стає боротьба за доступ до них із застосуванням все більш потужних засобів, в якій зіштовхуються національні інтереси різних країн. Перерозподіл світових ринків збуту супроводжується гонитвою озброєнь та політикою військово-політичних протистоянь. Поняття «життєві інтереси», «зони впливу», «принципи державного суверенітету» і т. п. залишаються важливими поняттями, які віддзеркалюють сутність світової політики і в добу глобалізації.

У цій ситуації глобалізація все менш залишає місце для національних інтересів, замінюючи їх інтересами світового громадянського суспільства з їх головним елементом – забезпечення прав і свобод особистості, які ще й до цього часу придушуються в країнах з авторитарними політичними режимами. При цьому, пропонується навіть відмовитися від частини державних інтересів на користь наднаціональних, стверджуючи, що політика зміцнення суверенітету та територіальної цілісності в довгостроковій перспективі ніяких шансів не має.

Як зазначає З. Бауман, майже півстоліття над роздробленим світом суверенних держав формувалася надбудова двох військово-політичних блоків, кожен з яких прагнув підвищити рівень координації між порядками всередині держав, які входили в зону його «мета-суверенітету», з огляду на брак військового, політичного та культурного потенціалу окремої держави. Поступово стверджувався принцип наддержавної інтеграції і світ все більше розглядався як арена співіснування груп держав [7, с. 53]. При цьому лише прихильники руху Неприєднання дотримувалися принципу верховенства суверенітету, що ставило їх у зону невизначеності і простору протистояння обох глобальних блоків.

Але реальність набагато складніша. Держави все ж залишаються головними політичними акторами міжнародних відносин, і, як і раніше, їм необхідно вміти виживати та розвиватися. Під впливом глобалізації державні структури, так як і традиційні соціальні інститути, дійсно відчувають руйнівні потрясіння. На думку М. Фесенка, «в умовах глобалізації та поширення норм міжнародного права держава втрачає частину свого суверенітету, тому вона прагне поширити свій вплив, взяти під контроль зовнішні фактори та укріпити етнічну і політичну ідентичність громадян тієї політико-територіальної одиниці з чіткими й визначеними міжнародною спільнотою кордонами, яку вона представляє» [4, с. 153].

Поступово формуються умови, коли державний суверенітет підривається наднаціональними організаціями та інститутами, які все частіше втручаються у сферу компетенції держави. Крім того, посилюються тенденції добровільного обмеження суверенітету державами, тобто передача його частини структурам інтегрованих спільнот, як це бачимо у випадку ЄС. Державний суверенітет піддається також ерозії з боку внутрішніх структур громадянського суспільства, що часто перебирають на себе зовнішньополітичні функції («народна дипломатія»).

Крім того, в міжнародних відносинах суверенітет не може бути і ніколи не був абсолютною величиною. Міжнародне право як система обов'язків добровільно прийнятих на себе державою і які обмежують її свободу дій, звужують її внутрішньополітичну автономію. Зберігати суверенітет означає переслідувати свої власні цілі, не дивлячись на тиск, або використовуючи його у власних інтересах. В умовах сьогодення навіть бідні та слабкі країни мають можливість націоналізувати багатонаціональні корпорації, а посилення націоналізму кидає сумнів на твердження, що нації-держави зникають. Водночас, навіть за умов власних поступок щодо свого суверенітету, держава, тим не менш, «лише вона має легітимність розпоряджатися переданим обсягом її владних повноважень, оскільки тільки вона представляє населення, що мешкає на даній території і володіє «виключним правом голосу» від імені цього населення» [4, с. 154]. До цього ж, існує не тільки тенденція до відносного спаду традиційної ролі державного

суверенітету, але й протилежна тенденція до створення нових незалежних держав, що відстоюють як внутрішні, так і зовнішні ознаки свого суверенітету.

З іншого боку, в сучасних умовах більшість держав насправді не спроможні виконувати традиційні функції підтримання військової, економічної й культурної самостійності, а отже вимушена вступаючи у різні інтеграційні об'єднання та політичні союзи обмежувати власний суверенітет. З'являється феномен держав, які не вважають суверенітет необхідною ознакою власного існування. Як зазначає З. Бауман, у сучасну добу «з'явилися держави, які без усякого стороннього примусу, активно і послідовно прагнуть відмовитися від своїх суверенних прав і буквально благають, щоб у них відібрали суверенітет і розчинили в наддержавних структурах» [7, с. 53].

Глобалізація набирає темпи, але національний та регіональний простори зберігають своє значення, а державна влада не безсила перед цим процесом. Національні уряди не втратили власні можливості вибору в сферах економічної та соціальної політики, навіть якщо ліберальний контекст і нав'язує певні реформи. З іншого боку, різні міжнародні інстанції встановлюють правила, здатні відповідати вимогам контролю транскордонної діяльності. Політична глобалізація, зрештою, так і не вийшла за межі створених у післявоєнний період колективних інститутів безпеки.

Але це не означає, що глобалізація не вносить в національні інтереси ніяких змін, скоріше, національні інтереси змінюються в своєму змісті та спрямуванні. Виникають нові пріоритети, пов'язані з необхідністю використання переваг глобалізації шляхом адаптації до можливостей які вона відкриває з одного боку, а з іншого – боротьби проти шкоди, яку вона наносить національному розвитку.

Висновки. Процеси глобалізації, які штовхають до все більшого усвідомлення принципів єдності світу та неподільності безпеки, вимагають, щоб місце конфронтаційної моделі міжнародних відносин зайняла нова система світового порядку, яка будуватиметься вже не на протистоянні різних світових потуг, а на їх консолідації. Зрозуміло, що реально така консолідація

відбуватиметься під гаслами боротьби проти спільних загроз, але дії в напрямку «консолідації проти» з часом може перетвориться на більш глибинну, конструктивну «консолідацію за» на основі позитивних загальнолюдських цінностей. У цьому ж контексті відбуватиметься консолідація країн і народів у подоланні негативних наслідків глобалізації.

1. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти. К.: НІПМБ, 2001. 300 с.
2. Горбулін В. Зростання злочинності та активізація терористичної діяльності у світі – загроза національній безпеці України. *Євроатлантикінформ*. 2007. №1(7). С. 4–5.
3. Глобалізація і сучасний міжнародний процес / за заг.ред.проф. Б. Гуменюка і проф. С. Шергіна. К.: Університет “Україна”, 2009. 508 с.
4. Круглашов А. Національні пріоритети: право на визначення. *Форум*. 2006. № 1. С. 27 – 36.
5. Flanagan S.J. Challenges of the Global Century: Report of the Project on Globalization and National Security. Washington. : INSS. 2001. 32 p.
6. Шевцов А. І. Україна в геоекономічній парадигмі світу ТНК. Дніпропетровськ: НІСД, 2004. 122 с.
7. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. К.: ВД «Кисво-Могилянська Академія». 2008. 110 с.

УДК 336

Кравчук П.Я. к.е.н., доцент

Ярошик В.М. магістрантка

Луцький національний технічний університет

ФІНАНСОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: ЗМІСТ, ОСНОВНІ НАСЛІДКИ ТА ЗАГРОЗИ

У статті розглядається сутність фінансової глобалізація, як складного та багатофакторного процесу, що зумовлює складність у визначенні змісту, суті та факторів даного процесу. Визначено чинники фінансової глобалізації, які є надзвичайно різноманітними та багаторівневими, що охоплюють сукупність глобальних, ресурсних, структурних, інституційно-регуляторних, валютних та інформаційно-інноваційних факторів. Розглянуто основні способи вимірювання фінансової глобалізації. Аналіз наслідків фінансової глобалізації ще раз підкреслив наскільки суперечливим та неоднозначним є цей процес. Також проаналізовано загрози фінансової глобалізації, які мають дуже різноманітну природу походження та можуть передаватись по різним каналам трансмісії.

Ключові слова: світова економіка, глобалізація світової економіки, фінансова глобалізація, міжнародна фінансова система.

Kravchuk P., Yaroshik V.

Financial globalization: content, major implications and threats

Financial globalization is a complex and multifactorial process that makes it difficult to determine the content, nature and factors of the process. Analysis of the main stages of evolution, theoretical approaches and factors of financial globalization showed that the process of interpenetration and interdependence of the financial systems of individual countries has gone a difficult and contradictory way since the Golden Standard and until the next stage of the evolution of financial globalization as a result of global financial and economic crises .

The factors of financial globalization are extremely diverse and multilevel, encompassing a set of global, resource, structural, institutional-regulatory, monetary and information-innovation factors. In addition, financial globalization as a concept is closely interconnected with such categories as international financial integration, financial openness, and capital mobility, which makes the use of these concepts synonymous in many studies.

The study of the main ways of measuring financial globalization has shown that there are two different methodologies for measuring this multifactorial phenomenon.

Analyzing the effects of financial globalization has once again highlighted how controversial and ambiguous this process is. The effects of financial globalization also depend on the structure and form of international capital flows that prevail in a particular country.

A detailed analysis of the threats to financial globalization has shown that they have a very diverse nature of origin and can be transmitted through different transmission channels.

From the point of view of the evolution of the world economy, the financial globalization of the world markets, as a new qualitative stage in the development of the world financial system, is characterized by a significant increase in the number and interdependence of international financial transactions, first of all, with the participation of private capital, in the conditions of liberalization of activities of financial institutions and individuals.

Keywords: world economy, globalization of the world economy, financial globalization, international financial system.

Кравчук П., Ярошик В.

Финансовая глобализация: содержание, основные последствия и угрозы

В статье рассматривается сущность финансовой глобализация, как сложного и многофакторного процесса, что приводит сложность в определении содержания, сути и причин данного процесса. Определены факторы финансовой глобализации, которые являются чрезвычайно разнообразными и

многоуровневими, охоплюють совокупність глобальних, ресурсних, структурних, інституціонально-регуляторних, валютних та інформаційно-інноваційних факторів. Рассмотрены основные способы измерения финансовой глобализации. Анализ последствий финансовой глобализации еще раз подчеркнул насколько противоречивым и неоднозначным является этот процесс. Также проанализированы угрозы финансовой глобализации, которые имеют очень разнообразную природу происхождения и могут передаваться по различным каналам трансмиссии.

Ключевые слова: мировая экономика, глобализация мировой экономики, финансовая глобализация, международная финансовая система.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Глобалізація стала однією з найбільш впливових сил, що визначають подальший хід розвитку світової економіки. Сьогодні вона охоплює усі сфери товарних та фінансових ринків.

Фінансова глобалізація, як об'єктивний процес сучасної світової економіки, має багатоманітну та неоднозначну природу, а нерегульоване та неконтрольоване взаємопроникнення та взаємозалежність національних фінансових ринків може мати катастрофічні наслідки. В даному контексті все більшої актуальності набуває вивчення змісту, факторів, основних наслідків та загроз фінансової глобалізації.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Природа фінансової глобалізації досліджується у роботах таких видатних вітчизняних і зарубіжних дослідників, як Т. Левіт, А. Тейлор, М. Обстфелд, Г. Гескюере, Д. Лук'яненко В. Лукашевич, І. Хоминич, А. Макушкін, А. Архипов, В. Захожай та інші. Однак, незважаючи на значні наукові здобутки вчених у дослідженні даної тематики, актуальними залишаються питання щодо дослідження ролі глобалізаційних процесів у світовому середовищі та проявів основних проблем, які вони спричиняють.

Цілі статті. Метою статті є дослідження специфіки й особливостей, а також вивчення змісту, факторів, основних наслідків та загроз фінансової глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Фінансова глобалізація є складним та багатофакторним процесом, що

зумовлює складність у визначенні змісту, суті та факторів даного процесу. Аналіз основних етапів еволюції, теоретичних підходів та факторів фінансової глобалізації показав, що процес взаємопроникнення та взаємозалежності фінансових систем окремих країн пройшов складний та суперечливий шлях ще з часів Золотого стандарту та аж до настання нового етапу еволюції фінансової глобалізації в результаті глобальних фінансових та економічних криз останніх десятиріч. Так, з 1870 р. фінансова глобалізація пережила п'ять етапів еволюції, які характеризувались то періодами інтенсивного зростання міжнародної мобільності капіталу, як під час введення фіксованих та плаваючих валютних курсів, то значно зменшувалась, як під час періоду світових війн, Великої депресії та регіональних та глобальних фінансових криз [1].

Еволюція міжнародної фінансової системи мала відображення і на теоретичних підходах до вивчення фінансової глобалізації. Так, дослідження, які проводились до другої хвилі фінансової глобалізації, а саме до 80-х років ХХ-го століття, коли власне і з'явився термін «глобалізація», були в основному зосереджені на виявленні факторів, які визначають причини та природу походження фінансової інтеграції та глобалізації. А вже з початку 1980-х років почали з'являтися теорії, що безпосередньо вивчали процеси фінансової глобалізації переважно в контексті її впливу на розвиток фінансових систем, їх ефективність та стабільність. Існують різні теоретичні підходи щодо вивчення окремих процесів фінансової глобалізації. До найбільш розповсюджених можна віднести дослідження макроекономіки відкритого типу, міжнародного руху капіталу та глобалізаційних процесів.

Дослідження макроекономіки відкритого типу базуються на моделі Мандела-Флемінга, які ввели поняття «несумісна трійця» та довели, що абсолютна мобільність капіталу може бути досягнута або за рахунок плаваючих валютних курсів та обмеження автономії монетарної політики, або ж у випадку фіксованих валютних курсів, але активної монетарної політики (Р.Мандел та А. Флемінг, М. Обстфельд та А. Тейлор). Моделі міжнародного руху капіталу показують, як в результаті вільного переміщення капіталу між

країнами у пошуках найбільш оптимального його використання, фінансові системи національних економік стають більш інтегрованими та глобалізованими (Д. Кісінг, Р. Белдвін). Теоретичні підходи, засновані на дослідженні глобалізаційних процесів та глобальної фінансової нестабільності зосереджуються на вивченні негативного впливу зростаючої фінансової інтеграції та глобалізації на стабільність національних та міжнародних фінансових систем (Ф. Мішкін, Дж. Багваті, С. Шмаклер, П. Зойдо, М. Халак).

Чинники фінансової глобалізації є надзвичайно різноманітними та багаторівневими, які охоплюють сукупність глобальних, ресурсних, структурних, інституційно-регуляторних, валютних та інформаційно-інноваційних факторів. Крім того, фінансова глобалізація як поняття тісно взаємопов'язана із такими категоріями як міжнародна фінансова інтеграція, фінансова відкритість, мобільність капіталу, що зумовлює використання цих понять як синоніми в багатьох дослідженнях. В той же час аналіз основних етапів еволюції, теоретичних підходів та факторів фінансової глобалізації дозволили виділити два основних підходи до розуміння даного процесу. Так, у широкому розумінні фінансова глобалізація є системним явищем, що характеризує глобальну фінансову систему як єдине ціле, якій притаманні різні характеристики та фактори розвитку. За даним підходом міжнародна фінансова інтеграція є окремим чинником або фактором фінансової глобалізації, а міжнародна мобільність капіталу є чинником, який стимулює процеси фінансової глобалізації [2]. У вузькому ж розумінні фінансова глобалізація та фінансова інтеграція є ніщо інше як процес, що характеризує інтернаціоналізацію національних фінансових систем, їх переплетіння та взаємопроникнення. А отже за своєю суттю та змістом це є процеси ідентичними.

Вивчення основних способів вимірювання фінансової глобалізації показало, що існують дві різні методології вимірювання цього багатофакторного явища. За методологією МВФ виділяється де факто та де юре фінансова глобалізація. Де юре фінансова глобалізація пов'язана із юридичними аспектами лібералізації рахунку капіталу національних економік, а де факто

фінансова глобалізація показує реальну взаємозалежність національних економік та вимірюється у кількісних та цінових параметрах. МВФ виділяє три категорії показників де факто фінансової глобалізації: засновані на вимірюванні кількісних параметрів, засновані на вимірюванні кореляції заощаджень та інвестицій та засновані на вимірюванні цінових параметрів. Найбільш поширеним підходом до вимірювання фінансової глобалізації є показники першої категорії, аналіз яких проводиться по структурі платіжного балансу національних економік. Так, найбільш розповсюдженим показником даної категорії є такий, що вимірюється як сума валових зовнішніх активів та зобов'язань відносно до ВВП [3].

Другий підхід вимірювання фінансової інтеграції пропонує Європейський центральний банк (ЄЦБ). За його методологією при визначенні рівня міжнародної фінансової інтеграції використовується закон однієї фі. ЄЦБ також виділяє три категорії показників вимірювання фінансової інтеграції: засновані на вимірюванні цін, оцінці впливу новин, та оцінці кількісних параметрів. Проте дані показники важко використовувати при співставленні рівня фінансової інтеграції різних країн світу, через відсутність необхідної статистики та різниці у інтерпретації тих чи інших видів показників [4].

Аналіз наслідків фінансової глобалізації ще раз підкреслив наскільки суперечливим та неоднозначним є цей процес. Так серед основних вигід фінансової глобалізації вчені виділяють диверсифікацію ризику, оптимальне розміщення капіталу, інвестиційне та економічне зростання та особливо розвиток та ефективність національних фінансових систем та фінансових інфраструктур. Проте, як показують дослідження МВФ, фінансова глобалізація має як ряд прямих так і непрямих наслідків. Так, міжнародний поділ ризику, накопичення капіталу та ефективне розміщення капіталу відноситься до прямих вигід, що призводять до зростання рівня ВВП та зменшення волатильності споживання. В той же час, існує ряд опосередкованих вигід від фінансової глобалізації, до яких відносяться розвиток фінансового ринку, інституційний розвиток, макроекономічна дисципліна тощо. Більше того, існує ряд певних «граничних умов», які визначають,

наскільки фінансова глобалізація може стимулювати розвиток національних економік, а наскільки вона їм може зашкодити. До таких «граничних умов» відносяться фундаментальні основи розвитку фінансової системи та ринкової економіки.

Наслідки фінансової глобалізації також залежать від структури та форми міжнародних потоків капіталу, які переважають у певній країні. Так, короткостроковий борговий капітал є найбільш волатильним та ризикованим, який дуже швидко вилучається з економіки підчас фінансових нестабільностей. В той же час капітал у вигляді прямих іноземних інвестицій є найбільш стабільним та таким, що приносить безліч додаткових вигод у вигляді менеджерських навичок, новітніх технологій, ноу-хау тощо.

Детальний аналіз загроз фінансової глобалізації показав, що вони мають дуже різноманітну природу походження та можуть передаватись по різних каналах трансмісії. Так, загрози від фінансової глобалізації можуть походити, як в результаті глобальних факторів, до яких відноситься циклічні зміни та світові відсоткові ставки, так і факторів, специфічних для окремої країни, таких як макроекономічна політика, рівень розвитку фінансової системи тощо. Загрози фінансової глобалізації можуть переливатись до національних систем шляхом різних каналів трансмісії зовнішніх шоків. До таких каналів можна віднести торгівлі, фінансові зв'язки, які підсилюються в умовах недосконалостей міжнародного фінансового ринку, а саме «зараження», стадної поведінки, спекулятивних атак, «фінансових пазирів» тощо [5].

З урахуванням даних загроз особливого значення набуває проведення ефективної державної політики для попередження та врегулювання кризових явищ. Серед таких політик виділяють, зокрема, політику пруденційного контролю, а також політику з підтримки фінансової стабільності. Політика з підтримки фінансової стабільності визначається моніторингом та оцінкою основних показників фінансової стабільності, таких як макроекономічні умови, фінансові ринки, інститути та інфраструктура, з метою своєчасної ідентифікації потенційних ризиків; оцінкою стану фінансової стабільності на основі такого

моніторингу; прийняттям превентивних заходів, та прийняттям заходів по ефективному вирішенню кризових ситуацій. Так, моніторинг та оцінка основних показників фінансової стабільності проводиться з певною періодичністю та її результати подаються у звітах фінансової стабільності. МВФ розробив методологію вимірювання показників фінансової стабільності, за якими вони поділяються на базові та додаткові та включають такі показники, як адекватність капіталу, якість активів, доходність та прибутковість, якість менеджменту, вразливість до ринкових ризиків. Такі звіти публікуються як на національному рівні так і на глобальному рівні.

В той же час, серед основних інструментів по врегулюванню кризових явищ, які можуть використовувати держави виділяють механізми залучення допомоги приватного сектору, підтримки необхідного рівня ліквідності через застосування схем кредитуру останньої інстанції, державного втручання у діяльність фінансових інституцій шляхом страхування депозитів фізичних осіб та рекапіталізації активів постраждалих фінансових інститутів.

Висновки. З погляду еволюції світової економіки, фінансова глобалізація світових ринків, як новий якісний етап розвитку світової фінансової системи, характеризується значним ростом числа й взаємозалежності міжнародних фінансових операцій, насамперед, за участю приватного капіталу, в умовах лібералізації діяльності фінансових інститутів і фізичних осіб.

1. Obstfeld M., Taylor A. Globalization and capital markets. NBER Working Paper. 2002. №8846. 69 p.
2. Макогон Ю.В., Орехова Т.В., Лисенко К.В., Голубов М.І. Трансформація світового ринку капіталу в умовах транснаціоналізації: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2006. 248 с.
3. Kose M.A., Rogoff K., Wei S.J Financial Globalization: Reappraisal Prasad. International Monetary Fund Working Paper №06/189. 2006. 91 p.
4. Baele L., Ferrando A., Hurdahl P., Krylova E., Monnet C. Measuring Financial Integration in the Euro Area. ECB Occasional Paper Series. 2004. №14. 95 p.
5. How Linkages Fuel the Fire: the Transmission of Financial Stress from Advanced to Emerging Economies [Internet source]/ World Economic Outlook: Crisis and Recovery//International Monetary Fund. 2009. p. 139-175. Access to the paper: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/pdf/c4.pdf>.

УДК 339.9

Лютак О.М. д.е.н., професор

Савчук В.П. магістрантка

Луцький національний технічний університет

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ЕФЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗВО В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто особливості впливу інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток міжнародного туризму. Визначено роль використання інформаційного забезпечення у туристичній галузі в умовах глобалізації. Здійснено моделювання впливу фінансування у інформаційні ресурси та здійснення капітальних вкладень у туристичну галузь і надходжень від туризму на прикладі України на основі побудови кореляційно-регресійної моделі, перевірено її адекватність на основі основних коефіцієнтів.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, глобальні ринки, міжнародний туризм, туристичні послуги, глобалізація, моделювання.

Liutak O., Savchuk V.

Main directions and effects of international activities of higher education institutions in the context of innovative development

The article deals with the normative support for the implementation of international activity of higher education institutions in Ukraine in modern conditions. The main functions of the international activity of the educational institution are determined. The place of sustainable development in the system of higher education institutions is characterized. The stages of state regulation of higher education have been evaluated.

The international activity of higher education institutions serves as an important tool for enhancing their competitiveness, and in the context of innovation development sets strategic priorities and lays the foundations for an innovative economy not only in the region but also in the whole country. Higher education institutions carry out international cooperation, conclude cooperation agreements, establish direct relations with higher education institutions, scientific institutions and enterprises of foreign countries, international organizations, foundations, etc. in accordance with the law. Another vector of internationalization of higher education institutions' activity is foreign economic activity, the main directions of which are: organization of preparation of persons from foreign citizens for entering higher education institutions of Ukraine and persons from among citizens of Ukraine for studying abroad; conducting educational activities related to the education of foreign students, as well as training scientific staff for foreign countries; organization of study abroad; implementation of scientific research and scientific and technological development.

As a consequence, the international activity of higher education institutions performs a number of functions, the leading ones being innovative, socialization and cultural-transformational

Another direction and effect of the international activity of higher education institutions is the implementation of sustainable development principles by modern universities. A balanced social, environmental and economic impact is ensured both through the competences generated by higher education applicants and underpinned by scientific research.

One dimension of internationalization in higher education is the migration of teaching staff. Ukraine does not objectively disclose statistics about teachers and researchers who emigrate to find the best use of their talents and export new knowledge. In recent years, Ukrainian higher education institutions have been increasingly involved in various international organizations and projects. It should be borne in mind that international cooperation should be part of the internal development of the education sector and the quality of educational services of individual universities.

The basic functions of state regulation of educational activity, which cannot be fulfilled with the help of market levers, can be attributed: determination of strategic priorities and tactical goals; observance of social values; creation of legal bases of functioning of the market of educational services; guaranteeing high quality educational services.

The economic development of any state is based on the use of innovative potential and the expansion of international activity, which is why education is an important tool for convergence of these fundamental foundations. The international activities of the universities are formed on the basis of mobility programs, which serve as a practical tool for the implementation of cooperation agreements and won grants by higher education applicants and scientific and teaching staff. In addition, foreign students are involved in the educational process and in the implementation of research projects. All this contributes to gaining experience and realizing innovative potential, multiplying it in the form of joint international research, increasing the funding of science through foreign grants. The international activity of higher education institutions, leading to increased efforts in the field of academic entrepreneurship, will have a positive impact on the development of both the university and the country as a whole, which will have the following manifestations: increase in the number of jobs and employment; stopping the migration of highly qualified specialists; development of regional infrastructure; raising the standard of living of the population; reduction of state budget expenditures related to unemployment; increase of revenues to the state and local budgets; growth of high-tech exports, exports of high value-added products; strengthening the economic potential of the country, raising.

Keywords: institutions of higher education, international activity, innovative potential, state regulation of higher education, credit international mobility.

Лютак Е.Н., Савчук В.П.

Основные направления и эффекты международной деятельности ВУЗ в контексте инновационного развития

В статье рассмотрены нормативное обеспечение осуществления международной деятельности высших учебных заведений в Украине в современных условиях. Определены основные функции международной деятельности учебного заведения. Охарактеризованы место устойчивого развития в системе высших учебных заведений. Осуществлена оценка этапов государственного регулирования высшего образования.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, международная деятельность, инновационный потенциал, государственное регулирование высшего образования, кредитная международная мобильность.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Розвиток міжнародної діяльності закладів вищої освіти в Україні є важливою компонентою нарощення їх конкурентоспроможності та використання інноваційного потенціалу. У національній доктрині розвитку освіти зазначено, що освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства, відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства. Оскільки заклади вищої освіти є основними суб'єктами реалізації освітнього процесу, то на них покладатиметься виключна відповідальність щодо формування збалансованої політики як у сфері нарощення міжнародної діяльності так і реалізації інноваційного потенціалу. Як наслідок ЗВО інтегрують у собі функції, що передбачають нарощення наукових досліджень та інтернаціоналізації їх результатів через міжнародну діяльність. Практичні аспекти використання міжнародної мобільності викладачів й студентів призводять до залучення додаткових фінансових ресурсів та використання грантів для впровадження цільних наукових розробок у виробничий процес як в середині країни так і за кордоном.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Серед багатьох факторів, що перешкоджають інноваційному розвитку країни, особливе місце посідає недооцінка ролі освіти та науки, проявом чого виступають недофінансування науки, зниження престижності та відсутність стимулів до наукової, інтелектуальної, творчої праці. Розв'язання цієї проблеми потребує оновлення усталених традицій поглядів на роль освіти і науки, вивчення передового досвіду успішних країн, чіткого визначення шляхів прискореної інтелектуалізації.

Питання розвитку міжнародної діяльності університету в умовах глобалізації, інтернаціоналізації в контексті інноваційного розвитку представлені у роботах таких українських та іноземних

вчених як Акоста М. [10, с. 680], Алеандрі Дж. [11, с. 1244], Антонюк Т. [1], Вакарчук І. [2, с. 27], Гальків Л. [3], Гловацька С. [4], Гришук Ю. [5, с. 35], Ільницький Д. [6, с. 227-250], Калетнік Г. [7, с. 20], Камола І. [12], Кані М. [13, с. 231], Ларнер В. [14, с. 190], Павленко А. [8], Седласек С. [15, с. 32].

Цілі статті. Метою дослідження є визначення основних напрямів, особливостей, сучасних тенденцій а ефектів міжнародної діяльності закладів вищої освіти в контексті інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У результаті стандартизації послуг та поширення практики глобального постачання з'являються кластери, що імітують лідерів, використовуючи прагнення міжнародних клієнтів до зменшення витрат на стандартизовані послуги, глобального пошуку талантів, кваліфікованої та досвідченої робочої сили, яка, на відміну від матеріального виробництва не має логістичних обмежень. Знаннєві послуги зазнають певної еволюції, у результаті якої відбувається процес їх перетворення від унікальних та разових до стандартизованих та масових, що заведено називати комодизацією послуг (або перетворення на звичайний товар) [4].

Що стосується України, то інституційне забезпечення виконання функцій щодо трансферу знань здійснюється на основі нормативного регулювання, зокрема Закон України «Про вищу освіту» [9] визначає ключові завдання функціонування закладів вищої освіти. На основі аналізу ключових положень ми можемо констатувати значну роль інновацій у здійсненні ключових функцій в тому числі і в системі провадження міжнародної діяльності. В законі також констатовано, що наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у закладах вищої освіти є невід'ємною складовою освітньої діяльності і провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти. Цілком логічно, що така інтеграція неможлива без використання потенціалу міжнародної діяльності як в напрямі провадження спільних досліджень так і реалізації міжнародних грантів у сфері академічної й студентської мобільності.

Саме тому закон гарантує автономію закладу вищої освіти, що передбачає самостійність, незалежність і відповідальність

закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів. Міжнародна діяльність закладів вищої освіти слугує важливим інструментом нарощення їх конкурентоспроможності, а в контексті інноваційного розвитку визначає стратегічні пріоритети та закладає основи інноваційної економіки не лише регіону а й цілої країни. Заклади вищої освіти здійснюють міжнародне співробітництво, укладають договори про співробітництво, встановлюють прямі зв'язки з закладами вищої освіти, науковими установами та підприємствами іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства. Ще одним вектором інтернаціоналізації діяльності закладів вищої освіти є зовнішньоекономічна діяльність, основними напрямками якої є: організація підготовки осіб з числа іноземних громадян до вступу у заклади вищої освіти України та осіб з числа громадян України до навчання за кордоном; провадження освітньої діяльності, пов'язаної з навчанням іноземних студентів, а також підготовка наукових кадрів для іноземних держав; організація навчання за кордоном; виконання наукових досліджень і науково-технічних розробок.

Як наслідок, міжнародна діяльність закладів вищої освіти виконує ряд функцій, провідними з яких є інноваційна, соціалізаційна та культурно-трансформаційна (рис. 1).

Ще одним напрямом та ефектом міжнародної діяльності закладів вищої освіти виступає реалізація принципів сталого розвитку сучасними університетами. Збалансований соціальний, екологічний та економічний ефект забезпечується як через компетенції, що формуються здобувачами вищої освіти так і закладаються в основу наукових досліджень.

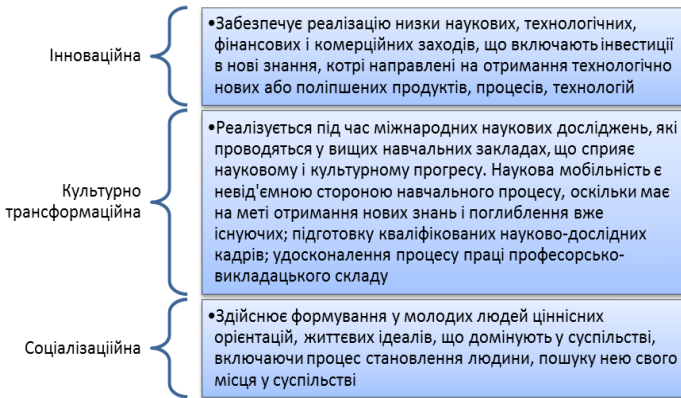

Рис. 1. Функції міжнародної діяльності навчального закладу, доповнено автором на основі [4]

В цілому на заклади вищої освіти покладена місія щодо забезпечення сталого розвитку, структурне наповнення якої представлено на рис. 2.

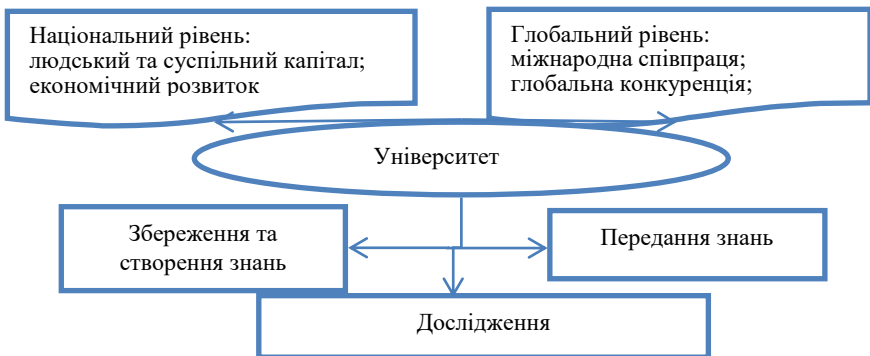

Рис. 2. Заклади вищої освіти в системі щодо забезпечення сталого розвитку

Сталий розвиток та інновації є взаємозв'язаними вимірами, що постають перед НДДКР, які можуть розробити технологічні рішення на соціальні чи екологічні виклики. Однак технології самі по собі не спроможні комерціалізуватися та вирішити питання

сталого розвитку, а тому вимагають поєднання людського капіталу та нової соціальної поведінки для поєднання сталого розвитку та конкурентоспроможності економіки [6, с. 180].

Конкурентоспроможність потребує інновацій, які базуються на здатності організацій готуватися та протистояти викликам, шукати способи та можливості провадити зміни до того часу, коли це змусить зробити ринкове середовище.

Одним з вимірів інтернаціоналізації у сфері вищої освіти є міграція професорсько-викладацьких працівників. В Україні об'єктивно не розкриваються статистичні дані щодо викладачів та дослідників, які емігрують у пошуку найкращого застосування своїх талантів та експортують нові знання. Останніми роками ЗВО України все активніше беруть участь в різного роду міжнародних організаціях та проєктах. При цьому слід виходити з того, що міжнародне співробітництво має бути частиною внутрішнього розвитку галузі освіти та зростання якості освітніх послуг окремих університетів [5, с. 36].

До базових функцій державного регулювання освітньої діяльності, які не можуть виконуватись за допомогою ринкових важелів, можна віднести: визначення стратегічних пріоритетів і тактичних цілей; дотримання соціальних цінностей; створення правових основ функціонування ринку освітніх послуг; гарантування високої якості освітніх послуг.

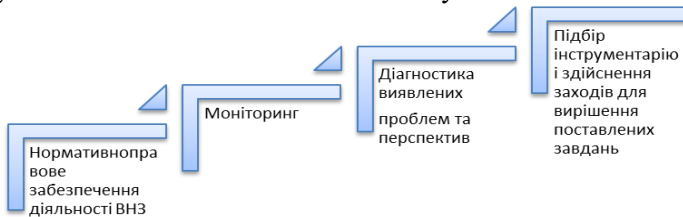

Рис. 3. Схема державного регулювання вищої освіти

Висновки. В основі економічного розвитку будь якої держави лежить використання інноваційного потенціалу та розширення міжнародної діяльності, саме тому освіта є важливим інструментом конвергенції цих засадничих основ. Міжнародні діяльність університетів формується на основі програм мобільності, які слугують

практичним інструментом реалізації договорів про співпрацю та виграних грантів здобувачами вищої освіти й науково педагогічними кадрами. Окрім того має місце залучення іноземних студентів до навчального процесу та реалізації науково-дослідних проєктів. Все це сприяє отримання досвіду та реалізації інноваційного потенціалу, його примноження у формі спільних інтернаціональних досліджень, збільшення фінансування науки за рахунок іноземних грантових коштів. Міжнародна діяльність закладів вищої освіти, що призводить до активізація зусиль у галузі академічного підприємництва, позитивно впливатиме на розвиток як університету так і країни в цілому, що матиме наступні прояви: зростання кількості робочих місць та зайнятості населення; зупинення процесів трудової міграції висококваліфікованих спеціалістів; розвиток регіональної інфраструктури; підвищення рівня життя населення; зменшення витрат державного бюджету, пов'язаних із безробіттям; збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів; зростання високотехнологічного експорту, експорту продукції з високою доданою вартістю; зміцнення економічного потенціалу країни, підвищення.

1. Антонюк Т.Д. Міжнародне співробітництво та інтеграція у галузі освіти як важливий фактор конкурентоспроможності української освітньої системи. URL: <http://histj.oa.edu.ua/№212013>.
2. Вакарчук І.О. Нова динаміка вищої освіти і досліджень для соціальних змін та розвитку [Текст]: болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти у новому десятиріччі. Фонд «Європа XXI». К.: Агентство «Україна», 2009. 64 с.
3. Гальків Л. І. Фінансове забезпечення освітньої складової інтелектуального потенціалу людських ресурсів України. *Ефективна економіка: Дніпропетровський державний аграрний університет*. 2014. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2728>.
4. Гловацька С.М. Проєктно-орієнтований підхід до управління міжнародною діяльністю вищих навчальних закладів (ВНЗ) України. URL: http://opu.ua/upload/files/diss/new_diss/ Glovatska_dissertations.pdf
5. Гришук Ю. В. Міжнародна академічна мобільність в Україні: проблеми та перспективи. *Освітологічний дискурс*. 2014. №2(6). С. 33-40.
6. Ільницький Д. Глобальна конкуренція в науково-освітньому просторі : монографія / Д. О. Ільницький. К.: КНЕУ, 2016. 445 с.
7. Калетнік, Г. М., Підвальна, О. Г., Колесник, Т. В. (2018). Діяльність університетів та інноваційних структур за їх участю як чинник сталого місцевого та регіонального розвитку в умовах проведення реформи децентралізації (на

прикладі ННБК «Всеукраїнський науково-навчальний консорціум»). Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. № 6. С. 7-27.

8. Павленко А. Ф. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні : монографія за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. Ф. Павленка, д-ра екон. наук, проф. Л. Л. Антонюк; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Ін-т вищ. освіти. Київ: КНЕУ, 2014. 349 с.

9. Про вищу освіту: закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Голос України від 06.08.2014, № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

10. Acosta M. Spatial differences in the quality of university patenting: Do regions matter? *Research Policy*. 2012. No. 41. P. 692-703.

11. Aleandri G. Lifelong learning, training and education in globalized economic systems: Analysis and Perspectives. *Procedia – social and behavioral sciences*. 2013. No. 93. P. 1242-1248.

12. Kamola I. Why Global? Diagnosing the Globalization Literature Within a Political Economy of Higher Education. *International Political Sociology*. 2013. No. 7. P. 41-58.

13. Kani M., Motohashi K. Understanding the technology market for patents: New insights from a licensing survey of Japanese firms. *Research Policy*. 2012. № 41 (1). P. 226-235.

14. Larner W. Globalising knowledge networks: Universities, diaspora strategies, and academic intermediaries. *Geoforum*. 2015. No. 59. P. 197-205.

15. Sedlacek S. The role of universities in fostering sustainable development at the regional level. *Journal of Cleaner Production*. 2013. No. 48. P. 80.

УДК 339.9

Лютак О.М. д.е.н., професор

Хамаза А.О. магістрантка

Шевчук О.Д. магістрант

Луцький національний технічний університет

АНАЛІЗ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ТА ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ТУРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянуто особливості впливу інфраструктурного та логістичного забезпечення на розвиток санаторно-курортного туризму в Україні. Проаналізовано структуру туристів, що обслуговується туристичними операторами в умовах глобалізації. Здійснено оцінку динаміки пасажирських перевезень за видами транспорту у 2018-2019 рр.

Ключові слова: туристичні потоки, логістика, санаторно-курортний туризм, види транспорту, туроператори, інфраструктура.

Liutak O., Khamaza A., Shevchuk O.

Analysis of infrastructural and logistical provision of sanitary tourism in modern conditions

The article deals with the peculiarities of the impact of infrastructure and logistical support on the development of spa tourism in Ukraine. The structure of tourists served by tourist operators in the conditions of globalization is analyzed. The dynamics of passenger traffic by type of transport in 2018-2019 is estimated.

The global economic space is increasingly attracting multinational companies. From a logistics development perspective, the global expansion of market space geography involves numerous national and regional logistics structures in the fight for the customer, and adds political, legal, civilizational and cultural positions to economic factors that affect the efficiency of logistics. All this forces the logistics market entities to constantly analyze the situation, determine their company strategies, and promptly make tactical decisions on emerging issues. The analysis of the infrastructural support of sanatorium-tourism in modern conditions is based on the estimation of the volume of tourists serving the industry. The volume of tourist flow is characterized by a wave-like growth and decline rate, and comparing these figures with the volume of incoming tourist flow, we see that a very small proportion of foreign tourists use the services of tour operator and tour agent. In particular, in 2017 the share of such users was only 0.5%.

In recent years, the tourism business in Ukraine has continued to exist on a material basis created in the Soviet era, mercilessly exploiting infrastructure and not restoring it. The same goes for attractions and national attractions. Since 2000, construction of private tourist establishments has begun gradually, at first small, and later - a few modern tourist complexes with a high level of service and, at the same time, prices. But most wellness complexes for the general population continue to operate outdated material and technical facilities, which leads to a decrease in consumers of sanatorium tourism in the middle of the country and increase the outbound tourist flow.

Another component of the analysis is the evaluation of the logistical component for the transportation of consumers of tourist and recreational services. In January-October 2019 the passenger turnover of transport enterprises amounted to 91.4 bln.km, or 104.1% of the January-October 2018 volume. Passenger transport services in 2019 were used by 3539.2 million passengers, or 94.4% of January-October 2018 volume. Analyzing the structure of passenger transportation, it should be noted that the most important are the road, rail and aviation modes of transport, which account for 26.4%, 32.05% and 28.31% of the total passenger turnover, respectively.

The analysis of the infrastructure and logistical support for the development of the sanatorium and resort industry as a whole and the enterprises of this sphere in particular confirmed the low quality and level of competitiveness. In recent years, there has been a decline in accommodation facilities, which testifies to their unprofitable, outdated facilities and inefficient management. The key areas of reform of this sector are the development of tools for attracting investments in infrastructure development, through preferential lending, public-private partnerships, state orders for recreation of preferential categories of population, including ATO and CAB participants; informatization of the industry through creation of online resources with a list of all existing institutions, directions and profiles of treatment, available places and pricing policy; promotion of sanatorium treatment in Ukraine on foreign

markets, promotion of resource base and natural fund at international conferences and tourist exhibitions; improvement of transport infrastructure through improvement of quality of transport services, reconstruction of roadbed, expansion of the network of connections to sanatoriums from different corners of Ukraine and from abroad.

Keywords: tourist flows, logistics, sanatorium tourism, modes of transport, tour operators, infrastructure.

Лютак Е.Н., Хамаза А.А., Шевчук А.Д.

Анализ инфраструктурного и логистического обеспечения санаторно-курортного туризма в современных условиях

В статье рассмотрены особенности влияния инфраструктурного и логистического обеспечения на развитие санаторно-курортного туризма в Украине. Проанализирована структура туристов, обслуживается туристическими операторами в условиях глобализации. Осуществлена оценка динамики пассажирских перевозок по видам транспорта в 2018-2019 гг.

Ключевые слова: туристические потоки, логистика, санаторно-курортный туризм, виды транспорта, туроператоры, инфраструктура.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Глобалізація та посилення конкуренції на світовому транспортному ринку призвели до необхідності застосування принципово нових підходів до формування міжнародних, регіональних і галузевих економічних відносин. Економічні перетворення, які відбуваються в Україні, розвиток її економічних зв'язків із зарубіжними країнами ставлять перед транспортно-логістичним комплексом складні задачі щодо його інтеграції в Європейську і світову транспортні системи. Однією з ключових сфер, що дотичні до даного сегменту є туризм. Наявність розвинутої інфраструктури призводить до підвищення рівня конкурентоспроможності санаторно-курортного туризму зокрема та підприємств, що працюють на цьому ринку. Все це вимагає від даного ринку наявності достатнього рівня инфраструктурного забезпечення, яке дозволяло б задовольнити потреби у перевезенні та розміщенні туристів, що дозволить реалізувати туристичний потенціал країни та збільшити надходження від туризму у найближчій перспективі.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженням впливу инфраструктурного та

логістичного забезпечення на розвиток туризму в умовах глобалізації займалися такі вчені як Брагінський В.В. [1], Гайдабрус Н. В. [2], Григорак М.Ю. [3], Співаковський С. [8], Федоришина Е. [10]. Проте у їх дослідження відсутнє або у неповній мірі здійснене дослідження впливу транспортної, матеріальної та іншої інфраструктури на розвиток санаторно-курортного туризму та нарощення його конкурентоспроможності.

Цілі статті. Метою дослідження є узагальнення впливу логістичного та інфраструктурного забезпечення на розвиток туризму в Україні й нарощення конкурентоспроможності галузі зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Глобалізація – це якісно новий рівень інтернаціоналізації світових економічних зв'язків, що суттєво посилює взаємозалежність економік, формує глобальний характер товарних та фінансових ринків, інформацію суспільства, логістичні мережі та посилює конкуренцію.

Світовий економічний простір дедалі більше залучається до транснаціональних компаній. З позиції розвитку логістики, глобальне розширення географії ринкового простору включає в боротьбу за клієнта численні національні та регіональні логістичні структури, а також додає політичні, правові, цивілізаційні та культурні позиції до економічних факторів, що впливають на ефективність матеріально-технічного забезпечення. Все це змушує суб'єктів логістичних послуг ринок постійно аналізувати ситуацію, визначати стратегії своєї компанії, і оперативно приймати тактичні рішення з виникаючих питань. Аналіз інфраструктурного забезпечення санаторно-курортного туризму в сучасних умовах ґрунтується на оцінці обсягу туристів, що обслуговує дана галузь (таблиця 1).

Коментуючи таблицю, слід констатувати, що обсяг туристичного потоку характеризується хвилеподібним темпом зростання та спадання і порівнюючи дані показники з обсягом вхідного туристичного потоку (рис. 1) ми спостерігаємо, що дуже незначна частка іноземних туристів користується послугами туроператора та тур агента. Зокрема у 2017 році частка таких користувачів становила лише 0,5%.

Таблиця 1. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму, чол.

	Кількість туристів, усього	У тому числі					
		в'їзні (іноземні) туристи	%	виїзні туристи	%	внутрішні туристи	%
2000	2013998	377871	18,76	285353	14,17	1350774	67,07
2001	2175090	416186	19,13	271281	12,47	1487623	68,39
2002	2265317	417729	18,44	302632	13,36	1544956	68,20
2003	2856983	590641	20,67	344332	12,05	1922010	67,27
2004	1890370	436311	23,08	441798	23,37	1012261	53,55
2005	1825649	326389	17,88	566942	31,05	932318	51,07
2006	2206498	299125	13,56	868228	39,35	1039145	47,09
2007	2863820	372455	13,01	336049	11,73	2155316	75,26
2008	3041655	372752	12,25	1282023	42,15	1386880	45,60
2009	2290097	282287	12,33	913640	39,90	1094170	47,78
2010	2280757	335838	14,72	1295623	56,81	649299	28,47
2011	2199977	234271	10,65	1250068	56,82	715638	32,53
2012	3000696	270064	9,00	1956662	65,21	773970	25,79
2013	3454316	232311	6,73	2519390	72,93	702615	20,34
2014	2425089	17070	0,70	2085273	85,99	322746	13,31
2015	2019576	15159	0,75	1647390	81,57	357027	17,68
2016	2549606	35071	1,38	2060974	80,83	453561	17,79
2017	2806426	39605	1,41	2289854	81,59	476967	17,00
2018	4557447	75945	1,67	4024703	88,31	456799	10,02

Складено та розраховано авторами на основі [4].

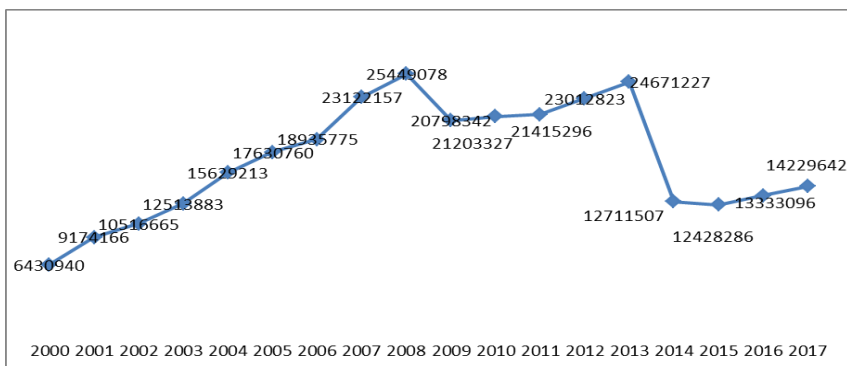

Рис. 1. Кількість громадян України, які виїжджали за кордон, чол.

Визначаючи загальні тренди ми можемо зазначити, що туроператори обслуговують в основному виїзних туристів: частка таких споживачів зросла з 14,17% у 2000 році до 88,31% у 2018 р. В той же час суттєво зменшився обсяг внутрішніх туристів, які використовують послуги туроператорів, станом на 2018 р. їх вага складає лише 10,02%, а іноземних туристів взагалі 1,67. Це свідчить про використання інших інституційних суб'єктів для вибору та споживання туристичного продукту в тому числі й санаторно-рекреаційного.

Індустрія міжнародного туризму базується як комплекс взаємопов'язаних національних ринків туристичних послуг. Формування національного туристичного ринку є наслідком складної взаємодії внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних процесів, які спричиняють потребу в туризмі та формують попит на туристичні послуги як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів туристичних послуг [7, с. 178].

Туристична послуга, як елемент туристичного продукту, це комплекс дій суб'єктів туристичної галузі, які мають на меті задовольнити потреби споживача (туриста). В основі будь-яких туристичних послуг лежить необхідність задоволення якої-небудь потреби. Тому основу послуги, її суттєву сторону представляє так званий задум, тобто спрямованість на вирішення певної проблеми, задоволення конкретної потреби. Якщо задум туристичних послуг виступає як їх змістовна сторона, то по формі туристичний продукт є саме певним набором властивостей, що дозволяють реалізувати цей задум, тобто задовольнити певну потребу клієнта [6, с.146]. Як наслідок санаторно-курортний туризм передбачає надання туристичних продуктів споживачам, що орієнтуються на доступність, якість, сервіс, зручність, що лягає в основу формування конкурентоспроможної туристичної послуги.

Продовжуючи аналіз інфраструктурного забезпечення санаторно-курортного туризму, слід зазначити обов'язкову наявність матеріально-технічної бази. В останні роки туристичний бізнес в Україні продовжує існування на матеріальній базі, створеній за радянських часів, нещадно експлуатуючи інфраструктуру та не відновлюючи її. Те саме стосується атракцій

та національних пам'яток. З 2000 року поступово починається будівництво приватних туристичних закладів, спочатку дрібних, пізніше - небагатьох сучасних туристичних комплексів з високим рівнем сервісних послуг та, одночасно, і цін. Але більшість оздоровчих комплексів для широких верств населення продовжує експлуатацію застарілої матеріально-технічної бази, що й призводить до зменшення споживачів санаторно-курортного туризму в середині країни та активізації нарощення вихідного туристичного потоку. Здійснюючи дослідження кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів, ми можемо констатувати різке скорочення як кількості санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, санаторіїв-профілакторіїв, будинків і пансіонатів відпочинку, баз та інших закладів відпочинку, дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, а також ліжкомісць у них. Особливо стрімкими стали зміни кількості закладів санаторно-лікувального типу у 2013-2017 рр., що характеризуються початком агресії Російської Федерації та анексією Криму.

Виокремлюючи аналіз лише по санаторним закладам і пансіонатам (рис. 2.) ми спостерігаємо стійку тенденцію до скорочення їх кількості.

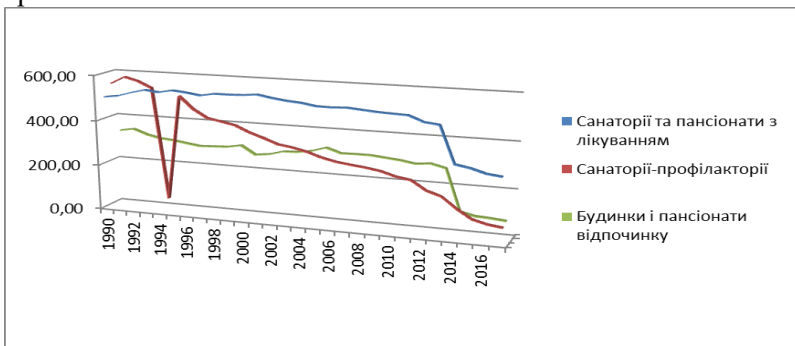

Рис. 2. Аналіз динаміки санаторно-курортних закладів у 1990-2017 рр.

Основними причинами на нашу думку є трансформація системи управління такими об'єктами, тобто приватизація та зміна цільового використання колишнього майна профспілок та держави. Рекреаційна нерухомість, незважаючи на поточний кризовий стан

економіки, залишається одним з найперспективніших напрямів розвитку української економіки. І найперспективнішим є вкладення грошей в пансіонати і готелі саме на південному заході України. Тенденції останніх передкризових років свідчили про поліпшення ситуації в готельному секторі туристичної інфраструктури регіону. Готельний ринок регіону почав розвиватися, і збільшував кількість елітних готелів та закладів відпочинку аж до середини 2008 року (до початку кризи).

Спостерігалось підвищення інтересу інвесторів до об'єктів рекреації. Найзначніші інвестиції здійснювалися в будівництво комфортабельних, дорогих об'єктів розміщення. Інвестори все частіше звертали увагу на рекреаційну нерухомість, для розвитку якої щедра природа надала якнайкращі умови.

Ще однією складовою аналізу є оцінка логістичної складової щодо транспортування споживачів туристично-рекреаційних послуг. У січні–жовтні 2019р. пасажирооборот підприємств транспорту становив 91,4 млрд.пас.км, або 104,1% від обсягу січня–жовтня 2018р. Послугами пасажирського транспорту у 2019 році скористалося 3539,2 млн пасажирів, або 94,4% від обсягу січня–жовтня 2018 р. Аналізуючи структуру пасажирських перевезень (таблиця 2), слід зазначити, що найбільш вагомими а автомобільний, залізничний та авіаційний види транспорту на які припадає відповідно 26,4%, 32,05% та 28,31% у загальному пасажирообороті.

Таблиця 2. Структура та динаміка пасажирських перевезень в Україні у 2018-2019 рр.

	Пасажирооборот			Перевезено пасажирів		
	млн. пас. км	%	у % до січня–жовтня 2018	млн	%	у % до січня–жовтня 2018
Транспорт	91435,7	100	104,1	3539,2	100	94,4
залізничний	24138,1	26,40	99,6	130,6	3,69	98,7
автомобільний	29308,6	32,05	101,6	1505,4	42,54	94,5
водний	25,7	0,03	93,6	0,7	0,02	104,9
авіаційний	25882,1	28,31	117,9	11,9	0,34	110,3
грамвайний	3073,9	3,36	92,8	516,3	14,59	91,8
тролейбусний	4477,9	4,90	92,3	783	22,12	92,3
метрополітенівський	4529,4	4,95	98,6	591,3	16,71	98,4

Складено та розраховано авторами на основі [4].

Щороку зростає площа природно-заповідного фонду України все це підтверджує високий рівень конкурентоспроможності санаторно-лікувального туризму та можливості залучати іноземних споживачів для розвитку потенціалу галузі й зростання її прибутковості.

Висновки. Аналіз інфраструктурного та логістичного забезпечення розвитку санаторно-курортної галузі в цілому та підприємств цієї сфери зокрема підтвердив низьку якість та рівень конкурентоспроможності. За останні роки спостерігається скорочення закладів розміщення, що свідчить про їх нерентабельність, застарілу базу та неефективність управління. Ключовими напрямками реформування даної галузі є розробка інструментарію залучення інвестицій у розвиток інфраструктури, через пільгове кредитування, державно-приватне партнерство, державне замовлення на відпочинок пільгових категорій населення, в тому числі учасників АТО та ООС; інформатизація галузі через створення он-лайн ресурсів з переліком усіх діючих закладів, напрямів та профілів лікування, наявних місць та цінової політики; просування санаторного лікування в Україні на закордонних ринках, промоція ресурсної бази та природного фонду на міжнародних конференціях і туристичних виставках; покращення транспортної інфраструктури через підвищення якості транспортних послуг, відновлення дорожнього полотна, розширення мережі сполучення до санаторіїв з різних куточків України та із-за кордону.

1. Брагинський В.В. Розвиток транспортно-логістичної системи як форма реалізації транзитного потенціалу України. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Braginskiy.pdf>.
2. Гайдабрус Н. В. Аналіз стану логістичного сервісу та інноваційної діяльності підприємств України. Бізнес Інформ. 2015. № 4. С. 123-129.
3. Григорак М.Ю. Логистика в Украине: парадоксы рынка и пути раскрытия потенциала. URL: <http://logist.fm/publications/logistika-v-ukraine-paradoksyrynka-i-puti-raskrytiya-potenciala>.
4. Державна служба статистика України. Економічна статистика. Економічна діяльність. Туризм. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Дорошкевич В.Д. Міжнародні логістичні системи в умовах глобалізації. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3282>

6. Лютак О.М. Інституційне забезпечення міжнародної туристичної діяльності в умовах глобалізації. / Монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 440 с.
7. Лютак О.М., Романчук Д.Л. Туристичний продукт як основний елемент забезпечення конкурентоспроможності туристично-рекреаційного кластера. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць. Луцький НТУ. Луцьк, 2013. Випуск 10 (37). Ч. 2. С. 141-150.
8. Міжнародний туризм : навч. посіб. / Вісина Т. М., Божидарнік Т. В., Божидарнік Н. В., Савош Л. В., Никитюк Т. Л., Галазюк Н. М., Баула О. В., Урбан О. А., Лютак О. М., Кравчук П. Я., Кравчук О. Я., Решетило Н. В., Князькова Т. О., Федосова В. І. К. : «Центр учбової літератури», 2012. 312 с
9. Співаковський С. Позиції України на міжнародному ринку транспортно-експедиційних послуг. Економіка України. 2009. № 1. С. 75-78.
10. Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України : тези доповідей за матеріалами сьомої наук.-практ. міжнар. конф. (30 травня – 4 червня 2011 р., смт. Коктебель). URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2011_34/11dtdzep.pdf
11. Федоришина Е. Индекс ефективності логістики 2016 — Німеччина знову в лідерах. URL: <http://enovosty.com/uk/ekonomika-ukr/full/366-indeksefektivnosti-logistiki-2016-nimechchina-znovu-vliderax?mobile=1>
12. Hospitality & Tourism investment: forces for the future. URL: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/2017-documents/global-economic-impact-and-issues-2017.pdf>

УДК 331.108.2

Рудь Н.Т. д.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

У статті вказано на важливість управління трудовим потенціалом підприємства, оскільки від нього залежить розвиток самого підприємства. Сформульовано авторський підхід до трактування поняття «трудоий потенціал». Встановлено, що управління трудовим потенціалом має включати управління формуванням, використанням, розвитком, відносинами, ефективністю праці. В статті досліджено основні характеристики трудового потенціалу. Рекомендовано показники, що відповідають вказаним характеристикам трудового потенціалу. Вказано об'єкти аналізу стосовно людини, підприємства і суспільства. Наведено приклади зарубіжного досвіду (Японія, США, Німеччина) управління трудовим потенціалом.

Ключові слова: трудовий потенціал, управління, персонал, структура, підприємство.

Rud N.

Theoretical basis of management of labor potential of the enterprise

The article points out the importance of managing the labor potential of the enterprise, since it depends on the development of the enterprise itself. The author's approach to the interpretation of the concept of "work potential" is formulated. Labor potential is the makings, opportunities and readiness of the personnel of the enterprise, which are characterized by age structure, professional, qualification and other characteristics. It is established that the management of labor potential should include the management of formation, use, development, relationships, labor efficiency. The main characteristics of work potential are investigated in the article: health, morality, working time resources, creativity (activity), education and professionalism, organization. Indicators corresponding to the specified characteristics of labor potential are recommended. Objects of analysis are indicated for the person, the enterprise and the society. It is shown that the labor potential of the enterprise as a system includes personnel, professional, qualification and organizational. The examples of foreign experience (Japan, USA, Germany) of labor potential management are given.

Key words: labor potential, management, personnel, structure, enterprise.

Рудь Н.Т.

Теоретические основы управления трудовым потенциалом предприятия

В статье указано на важность управления трудовым потенциалом предприятия. Сформулировано авторский подход к трактовке понятия «трудовой потенциал». Установлено, что управление трудовым потенциалом должно включать управление формированием, использованием, развитием, отношениями, эффективностью труда. В статье исследованы основные характеристики трудового потенциала. Рекомендовано показатели, соответствующие указанным характеристикам трудового потенциала. Указано объекты анализа по отношению к человеку, предприятия и общества. Приведены примеры зарубежного опыта (Япония, США, Германия) управления трудовым потенциалом.

Ключевые слова: трудовой потенциал, управление, персонал, структура, предприятие.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Найважливіша складова конкурентоспроможності підприємства безпосередньо залежить і забезпечується персоналом фірми та системою його управління трудовим потенціалом. Сучасний соціально-економічний стан показує, що рівень трудового потенціалу на багатьох підприємствах нашої держави має тенденцію до погіршення якісних та кількісних характеристик. Сутність управління трудовим потенціалом полягає у встановленні

організаційно-економічних, соціально-психологічних і правових відносин суб'єкта та об'єкта управління. В основі цих відносин лежать принципи, методи і форми впливу на інтереси, поведінку і діяльність працівників з метою їх максимального використання.

На сьогодні Україні є важливо здійснити перехід до інноваційної моделі економічного розвитку та здійснити інтеграцію у європейську економічну систему. Для досягнення даного завдання необхідно ефективно використовувати трудовий потенціал висококваліфікованих працівників, що у сукупності становлять сучасні продуктивні здібності. Досвід розвинених країн показує, що нагромадження трудового потенціалу, його розвиток та раціональне використання забезпечують конкурентоспроможність вітчизняних підприємств та прогрес у їх розвитку. Управління трудовим потенціалом займає провідне місце в системі управління підприємством і вважається основним критерієм його економічного успіху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретико-методологічні й економіко-організаційні аспекти управління трудовим потенціалом розглядають такі вітчизняні та зарубіжні економісти: Д. Богиня, Є. Воронкова, О. Грішнова, О. Грінов, В. Гончаров, М. Долішний, А. Кібанова, А. Колот, О. Крушельницька, М.Х. Мескон, Є. Маслов, В. Новікова, І. Петрова, А. Панкратов, В. Пономаренко та О. Сарапука, О. Федонін, Л. Шевчук та інші.

Цілі статті: дослідження та аналіз системи управління трудовим потенціалом

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За останні роки розвиток ринкової економіки, її конкурентоспроможності, масштаби науково-технічного забезпечення, випуск високоякісної продукції залежить, в першу чергу, від трудового потенціалу країни. В сучасних умовах саме трудовий потенціал розглядають як найважливіший ресурс підприємства чи організації.

З переходом до інноваційної економіки в Україні і в усьому світі збільшились вимоги до якості та рівня трудового потенціалу, велику роль відіграє саме інноваційний потенціал.

Управління трудовим потенціалом підприємства на сьогодні є однією з основних складових управління підприємством. На думку А.М. Ткаченко [1, с. 55] управління трудовим потенціалом – це цілеспрямований комплексний вплив у площині забезпечення оптимальних умов для творчої ініціативи та ефективної праці персоналу з метою досягнення цілей підприємства, шляхом використання певних методів та інструментів.

Управлінська діяльність як специфічна робота, об'єктом якої є колектив працівників, іншими словами називається управлінням трудовим потенціалом. Сукупність працівників може включати як усіх працівників підприємства, так і працівників структурних підрозділів. Об'єктами управління виступають сторони виробничо-господарської діяльності, як раціональної структури виробничого персоналу. В якості суб'єктів управління трудовим потенціалом підприємства виступають керівники і фахівці кадрових служб підприємств, а також керівники всіх рівнів, що виконують функцію управління по відношенню до своїх підлеглих.

Управління трудовим потенціалом пов'язане з виявленням можливостей працівників для досягнення поставлених цілей підприємства. Виробничо-промисловий персонал здійснює трудову діяльність у матеріальному виробництві на підприємстві. Службовці або управлінський персонал здійснюють трудову діяльність в процесі управління виробництвом з переважною часткою розумової праці. Результатом їх трудової діяльності є вивчення проблем управління, підготовка управлінських рішень, а після вибору керівником найбільш ефективного варіанта – реалізація та контроль за виконанням.

Ефективність управління трудовим потенціалом підприємства багато в чому залежить від обраної системи управління персоналом організації. Таким чином, слід розглянути систему управління трудовим потенціалом підприємства.

З розвитком ринкової економіки питання управління трудовим потенціалом знаходяться у центрі уваги, тому що від трудового потенціалу підприємства, його управління залежить розвиток самого підприємства, що є досить важливим.

М. Долішний [2, с. 78] стверджував, що трудовий потенціал – це «прогнозована здатність групи, колективу, підприємства, працездатного населення (трудові ресурси), країни, регіону до продуктивної трудової

професійної діяльності, результатом якої є матеріальні цінності. Трудовий потенціал – це чисельність населення, що за певних ознак здатні пропонувати свою робочу силу на ринку праці.

В умовах ринкової економіки трудовий потенціал варто розглядати як «споживання» ресурсу праці підприємства, що характеризується сукупністю найманих працівників які задовольняють інтереси і потреби організації (табл. 1).

Таблиця 1. Трагування поняття «трудовий потенціал»

Автор	Поняття
1	2
А.Б. Борисов [3, с. 895]	Трудовий потенціал – це існуючі та передбачувані трудові <i>можливості</i> , які визначаються чисельністю, віковою структурою, професійними, кваліфікаційними та іншими характеристиками персоналу підприємства.
І. Курило [4, с. 34]	Трудовий потенціал – як демоекономічна категорія та інтегральна оцінка якості населення відображає його трудові <i>можливості, ступінь і якісну специфіку їх реалізації</i> .
Н.І. Шаталова [5, с. 399]	Трудовий потенціал – це міра існуючих <i>ресурсів і можливостей</i> , що безперервно формуються у процесі усього життя особистості, втілених у трудову <i>поведінку</i> та визначаючих його реальну <i>продуктивність</i> .
М.І. Долішній [6, с. 422]	Трудовий потенціал – прогнозована <i>інтегральна здатність</i> колективу, підприємства, працездатного населення, країни, регіону до <i>продуктивної трудової професійної діяльності</i> , результатом якої є новостворені <i>духовні та матеріальні цінності</i> .
А. Я. Кібанов [7, с. 712]	<i>Сукупність фізичних і духовних якостей</i> людини, що визначають <i>можливість</i> і межі її участі у трудовій діяльності, <i>здатність</i> досягти у певних умовах певних результатів, а також вдосконалювати в процесі праці.
О.Л. Бевз, Г.В. Лич [8, с. 313]	Трудовий потенціал – це <i>інтегральна здібність і готовність</i> людей до праці, незалежно від її сфери, галузі, соціально-професійних характеристик.
А. Кінах [9, с. 10]	Трудовий потенціал – це самостійний <i>об’єкт інновацій</i> , його <i>розвиток</i> є однією з кінцевих цілей реалізації інноваційної соціально орієнтованої моделі ринкової економіки.
О.В.Сарапука [10, с. 187]	Трудовий потенціал – <i>узагальнена трудова дієздатність</i> колективу підприємства, <i>ресурсні можливості</i> в сфері праці спискового складу підприємства, виходячи з його <i>віку, фізичних можливостей, існуючих знань і професійно-кваліфікаційних навичок</i> .

Продовження таблиці 1

1	2
Л.В. Фролова, Н.В. Ващенко [11, с. 145]	Трудовий потенціал – головний <i>ресурс підприємства</i> , оскільки завдяки <i>людському інтелекту</i> може створюватись нова, <i>конкурентоздатна продукція</i> .
О.І. Іляш [12, с. 476]	Трудовий потенціал – <i>головний ресурс</i> підприємства, оскільки саме завдяки <i>людському інтелекту</i> може створюватись нова, конкурентоздатна продукція.
О.С. Федонін, І.М. Рєпіна, О.І. Олексюк [13, с. 316]	Трудовий потенціал – <i>персоніфікована робоча сила</i> , яка розглядається в сукупності своїх якісних характеристик. ТП оцінює рівень <i>використання потенційних можливостей</i> як окремо взятого працівника, так і сукупності працівників у цілому, що є необхідним для активізації людського фактора і забезпечує якісну збалансованість у процесі виробництва.
А.В. Череп [14, с. 93]	Трудовий потенціал – <i>це наявні та перспективні здатності</i> працівників підприємства кількісно і якісно задовольняти його потреби та реалізовувати поставлені цілі, як найефективніше за умов наявності необхідного ресурсного забезпечення.
Авторське визначення	Трудовий потенціал – <i>це задатки, можливості та готовність</i> персоналу підприємства, які характеризуються віковою структурою, професійними, кваліфікаційними та іншими характеристиками.

Примітка. Побудовано автором на основі [3 – 14].

Управління трудовим потенціалом – це система взаємозалежних заходів, що забезпечують направляючий, координуючий і стимулюючий вплив менеджменту на працівників і орієнтовані на інтенсивні фактори використання робочої сили [15, с. 126].

Управління трудовим потенціалом на підприємстві має включати:

- управління формуванням трудового потенціалу (підбір і відбір персоналу, формування, розстановка кадрів);
- управління використанням трудового потенціалу (оцінка результатів виробничої діяльності, матеріальне стимулювання, мотивація праці, ефективність використання трудового потенціалу);
- управління розвитком профілю (передбачає постійну систему підготовки та розвитку трудового потенціалу);
- управління соціально-трудовами відносинами (трудова законодавство, укладання трудових договорів, соціальна активність персоналу);

– управління результатами праці (ефективність праці, оцінка результатів трудової діяльності персоналу, отримання винагороди працівники) [16, с. 340].

Управління трудовим потенціалом неможливе лише за урахування одного працівника, тому до уваги береться група працівників (колектив підприємства), що працюють у єдиному напрямку. Для отримання результатів про трудовий потенціал підприємства управлінській структурі необхідно мати дані оцінки рівня професійної підготовки, особистісних характеристик працівника, щоб саме управління трудовим потенціалом було більш ефективне на підприємстві (табл. 2).

Таблиця 2. Характеристика трудового потенціалу

Характеристики трудового потенціалу	Об'єкти аналізу і показники, що відповідні їм		
	Людина	Підприємство	Суспільство
1	2	3	4
Здоров'я	Працевдатність. Неробочий час (відсутність на робочому місці) працівника у зв'язку з хворобою.	Втрати робочого часу підприємством через травми та хворобу. Втрати на забезпечення охорони здоров'я працівників підприємства	Середня тривалість життя. Втрати на охорону здоров'я. Смертність за віком
Моральність	Відношення до оточуючих	Взаємостосунки між співробітниками. Втрати від конфліктів	Відносини до інвалідів, дітей, пенсіонерів.
Ресурси робочого часу	Час зайнятості працівника протягом року	Кількість співробітників. Кількість годин роботи за рік одного співробітника	Працевдатне населення. Кількість зайнятих. Рівень безробіття.
Творчий потенціал (активність)	Творчі здібності. Прагнення до реалізації здібностей та бажання кар'єрного росту.	Кількість винаходів, патентів, раціоналізаторських пропозицій, нових виробів на одного працюючого	Доходи від авторських прав. Кількість патентів і міжнародних премій на одного жителя країни.

Продовження таблиці 2

1	2	3	4
Освіта та професіоналізм	Знання. Кількість років навчання в школі і ВЗО Уміння. Рівень кваліфікації	Частка фахівців з вищою освітою в загальній чисельності працюючих. Витрати на підвищення кваліфікації персоналу. Якість продукції. Втрати.	Середня кількість років навчання в школі/вузі. Частка витрат на освіту в держбюджеті. Доходи від експорту.
Організованість	Акуратність, раціональність, дисциплінованість, ощадливість, обов'язковість.	Втрати від порушень дисципліни. Чистота, старанність, акуратність, якість взаємовідносин працівників.	Рівень дотримання населенням нормативів та законів. Якість законодавства.

Примітка. Побудовано автором на основі [16, с. 340].

Однією з основних характеристик управління трудового потенціалу є наявність певної структури, вивчення якої вимагає дослідження її компонентів, сутності та наповнення. Структура трудового потенціалу підприємства являє собою співвідношення різних демографічних, соціальних, функціональних, професійних та інших характеристик груп працівників і відносин між ними.

Принципи управління трудовим потенціалом – це основоположні ідеї, закономірності та правила поведінки керівників щодо здійснення управлінських функцій.

Для вивчення сутності управління трудовим потенціалом підприємства необхідно провести типізацію потенціалу працівників підприємства.

Як складне структурне соціально-економічне утворення, управління трудовим потенціалом підприємства, на думку М. Акулова, містить такі компоненти: кадрову, професійну, кваліфікаційну, організаційну [17, с. 328] (рис. 1).

Виходячи з цього, кадрова складова містить професійні знання, уміння, навички, що обумовлюють професійну компетентність працівника.

Кваліфікаційна структура являє собою якісні зміни в трудовому потенціалі.

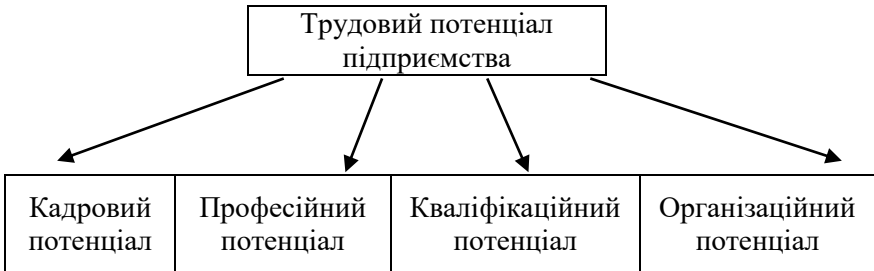

Рис. 1. Складові підсистеми трудового потенціалу підприємства

Професійна структура характеризується змінами в характері та змісті праці під впливом науково-технічного прогресу, наслідком якого є зникання з економічного ринку старих професій і поява нових, більш ускладнених.

Організаційна складова визначає ефективність функціонування трудового колективу як системи загалом і кожного працівника окремо, і з цих позицій безпосередньо пов'язана з ефективним використанням трудового потенціалу підприємства, що має в собі необхідність у професійному управлінні потенціалом та у розробці методів управління.

У сучасних умовах ринкової економіки зростає рівень управління трудовим потенціалом, це обумовлено постійним відстеженням змін у діяльності підприємства на ринку праці і схиляє до постійної необхідності у вдосконаленні системи управління трудовим потенціалом підприємства.

Варто звернути увагу на зарубіжний досвід управління трудовим потенціалом працівників. У Японії це реалізується в рамках довічного найму, а у провідних корпораціях США та Західної Європи тривалі зв'язки стимулюються матеріальними та моральними методами. Комплексна дія на персонал, яка охоплює всі сторони життя працівників підприємств (сім'я, побут, культура, охорона здоров'я, освіта, відпочинок тощо), підвищує ефективність управління трудовим потенціалом.

Залучення працівників до роботи у найвищих органах управління – раді директорів та спостережній раді найбільш поширено в країнах Західної Європи. Виконавцю на кожному

робочому місці надається право самостійно здійснювати планування, організацію, контроль і регулювання виробничого процесу.

У Японії широко використовується розгалужена система пільг для постійних працівників: надбавок на утримання сім'ї, оплати проїзду до місця роботи, медичного страхування, соціального страхування, виплат на соціальні потреби, надання путівок на відпочинок, оплати стоянок автомашин, забезпечення харчуванням працівників, видачі премій та цінних подарунків тощо.

Зарубіжний досвід засвідчує виняткову корисність залучення працівників до управління виробництвом. Своєрідною є система участі працівників в управлінні виробництвом, сформована в Німеччині, яка передбачає: спільну участь у наглядових радах фірм представників капіталу й найманої праці; наявність системи «працівник – директор»; виробничі ради на підприємствах. При цьому працедавці зобов'язані надавати найманим працівникам і раді підприємства відповідну інформацію, приймати від них запити та пропозиції, вивчати і враховувати думку ради підприємства з питань соціально-економічного розвитку останнього.

Управління трудовим потенціалом починається зі стратегій, цілей та задач організації, які завжди повинні опиратися на розвиток та потреби усіх груп населення. Цілі та завдання визначають усі елементи управління трудового потенціалу, форми і методи діяльності працівників в організаціях, забезпечують повноту прийняття управлінських рішень, постійно орієнтують персонал на таку діяльність, яка повністю буде забезпечувати економічні результати.

Висновки. Узагальнюючи вище сказане, можна констатувати, що від стану і розвитку трудового потенціалу залежить ефективність системи управління підприємством. Формування трудового потенціалу підприємства залежить від ступеня фінансування системи управління трудовим потенціалом підприємства.

Система управління трудовим потенціалом включає: створення кількісного і високоякісного складу працівників, підготовку та перепідготовку працівників, гідну оплату праці, відносини між працівниками, стимулювання працівників до розвитку, що дозволить підприємству розвиватися ефективно.

1. Ткаченко А.М., Силенко С.А. Інноваційні підходи до управління трудовим потенціалом суб'єкта господарювання – основа формування антикризового менеджменту. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: збірник наукових праць: у 2-х вип. / ПДТУ. Маріуполь, 2015. Вип. 1, Т. 1. С. 53–59.*
2. Долішній М.І., Садова У.Я., Семів Л.К. Проблеми ринку праці: потенціал науки в регіональних інтересах управління. *Регіональна економіка. 2000. №1. С.76–83.*
3. Большой экономический словарь [уклад. Борисов А.Б.]. Москва: Книжный мир, 2000. 895 с.
4. Уруилов В.И. Текучесть в системе управления трудом (правовой аспект): автореф. диссертации доктора юридических наук. Санкт-Петербург: 34 с.
5. Шаталова Н.И. Трудовой потенциал работника: учебное пособие для вузов. Москва: ЮНИТИ–ДАНА, 2003. 399 с.
6. Долішній М.І., Злупко С.М., Бондар І.К. Трудовий потенціал і зайнятість: теоретичні основи та регіональні особливості. Київ: НАН України, Інститут регіональних досліджень НАН України, 1997. 422 с.
7. Управление персоналом организации: учебник / Под ред.А.Я. Кибанова. Москва: ИНФРА–М, 1997. 512 с.
8. Лич В.С. Трудовий потенціал: теорія і практика відтворення. Київ: Науковий світ, 2003. 313 с.
9. Кінах А. Стан та перспективи професійного розвитку трудового потенціалу України. *Вища школа. 2005. №2. С. 5–15.*
10. Сарапука О.В. Організаційно–технічний механізм системи керівництва трудовим потенціалом промислового підприємства з урахуванням ресурсної оптимізації. *Пріоритетні напрями розвитку змішаної економіки.: Вісник Київського національного університету технології та дизайну. 2007. №5 (37). Т. II. С. 184–191.*
11. Фролова Л.В., Ващенко Н.В. Управління потенціалом підприємства: навч. посіб. Донецьк: ДонНУЕТ, 2009. 145 с.
12. Іляш О.І., Гринкевич С.С. Економіка праці та соціально-трудова відносини: навчальний посібник. Київ: «Ліра–К». 2010. 476 с.
13. Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства формування та оцінка: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 316 с.
14. Череп А.В., Зубрицька Я.О. Дослідження сутності економічної категорії «трудова потенціал» у менеджменті різних рівнів. *Вісник ЗНУ : зб. наук. праць: Економічні науки. 2010. №4 (8). С. 90–95.*
15. Лазанець А. Г., Поп І. І. Управління трудовим потенціалом в умовах кризи. *Економічний простір. 2009. № 24. С. 121–130.*
16. Одегов Ю.Г., Руденко Г.Г. Экономика труда: учебник. Москва: Волтерс Клувер. 2011. 800 с.
17. Акулов М.Г., Дрabanіч А.В., Євась Т.В. та ін. Економіка праці і соціально-трудова відносини: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 328 с.

УДК 327.7

Савош Л.В. к.е.н., доцент

Петрик Д.Я. магістрант

Луцький національний технічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА АНАЛІЗ СПІВПРАЦІ НЕУРЯДОВИХ ОБ'ЄДНАНЬ ІЗ МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ У СФЕРІ ГРАНТОВОЇ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ

У статті розглянуто особливості та види співпраці неурядових об'єднань із міжнародними організаціями у сфері грантової підтримки соціальних проєктів. Проаналізовано структуру надходжень та витрат неурядових об'єднань у 2016-2018 рр. Здійснено оцінку використання надходжень коштів від нерезидентів (міжнародних донорських організацій) у 2016-2018 рр.

Ключові слова: неурядові об'єднання, громадська організація, міжнародні донорські організації, донори, гранти.

Savosh L., Petryk D.

Theoretical foundations and analysis of cooperation of non-governmental associations with international organizations in the field of grant support of social projects

The article deals with the peculiarities and types of cooperation of non-governmental organizations with international organizations in the field of grant support for social projects. The structure of revenues and expenditures of non-governmental organizations in 2016-2018 is analyzed. The use of proceeds from non-residents (international donor organizations) in 2016-2018 is estimated.

Attracting grants from international donor organizations is one of the main proceeds of non-governmental civic organizations, and creates partnerships with countries at the level of social international projects.

According to the State Statistics Service, non-governmental public associations for the past 2018 have raised over UAH 2.5 billion for the implementation of social projects. from international donor organizations, which is a fairly significant indicator that is projected to grow.

NGOs in Ukraine are in great demand for cooperation in the form of grants for project implementation, as well as in the form of service delivery, very often NGOs order from international organizations of experts to implement specific projects, as well as experts to improve the institutional activities of NGOs (developing a strategic plan for NGOs, writing grant applications, etc.). Collaboration in the form of transfer of material resources (assets) is also popular, enabling assistance to younger NGOs. In Ukraine.

The main share of revenues to NGOs' budgets in Ukraine is from non-residents (international donor organizations), which once again confirms the relevance of the topic. The share of non-resident income is the largest, indicating that NGOs are reorienting to external partners, because it is difficult to work with internal partners due to complicated legislation.

The involvement of international donor organizations has become a positive phenomenon in the area of NGO cooperation with international organizations, and the dynamics of its use are increasing.

According to the revenue, each NGO uses the resources received in accordance with its statutory goals, objectives and goals.

In 2018, NGOs in Ukraine began to use key budgetary contributions to the organization with a priority for social activities and statutory activities. NGOs began to increase the costs of wages, employees of organizations, the implementation and implementation of social measures and material costs.

For the further development of the NGO sector in Ukraine, the following recommendations can be made: Continue attracting financial resources for the implementation of social projects from international donor organizations; involve international donor organizations, EU member states and NATO in cooperation, to create the conditions for potential Euro-Atlantic integration, the sphere of cooperation of NGOs with international organizations; development and implementation of fundraising and development strategies for implementation, and raising funds for social projects; registration of international projects on crowdfunding platforms to ensure the viability and sustainability of social projects; to create and start a culture, financing of social international projects, through creation and management of endowment funds from socially responsible enterprises and individuals.

Keywords: non-governmental organizations, NGOs, international donors, donors, grants.

Савош Л.В., Петрик Д.Я.

Теоретические основы и анализ сотрудничества неправительственных объединений с международными организациями в сфере грантовой поддержки социальных проектов

В статье рассмотрены особенности и виды сотрудничества неправительственных объединений с международными организациями в сфере грантовой поддержки социальных проектов. Проанализирована структура доходов и расходов неправительственных объединений в 2016-2018 гг. Осуществлена оценка использования поступлений средств от нерезидентов (международных донорских организаций) в 2016-2018 гг.

Ключевые слова: неправительственные объединения, общественная организация, международные донорские организации, доноры, гранты.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сьогодні все частіше громадські організації виступають як організатори заходів, як виконавці проектів, як організації, що вирішили конкретну проблему міста тощо. І це не дивно, адже, громадські

організації це одна із найбільш оптимальних правових форм для допомоги громадянам у вирішенні їх спільних проблем та відстоюванні спільних інтересів. Законом громадське об'єднання визначається як добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. [1].

Із побудовою зовнішніх зв'язків між державами, все більшої актуальності набирає сфера співпраці міжнародних організацій із неурядовими громадськими об'єднаннями (НГО).

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питанню розвитку сфери співпраці НГО із міжнародними організаціями присвячені роботи таких науковців, як: О.В. Башун, О.Ю. Буцька, В.В. Горленко, С.В. Єлісеєва, С.Г. Карпенко, А.М. Колодій, Н.В. Котенко, А.В. Мацьовка, М.І. Ставнійчук, О.В. Тимошенко, Ж.В. Чевичалова, О.В. Чернявська, Є.Г. Цокур. Проте у їх дослідження у неповній мірі здійснене дослідження співпраці неурядових об'єднань із міжнародними організаціями у сфері грантової підтримки соціальних проектів.

Цілі статті. Метою дослідження є аналіз теоретичної бази та оцінка співпраці неурядових об'єднань із міжнародними організаціями у сфері грантової підтримки соціальних проектів у 2016 – 2018 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Одним із видів співпраці міжнародних організацій та НГО є реалізація спільних проектів. Міжнародний проект – це сукупність взаємопов'язаних процесів, які мають на меті задовольнити потребу, або вирішити проблему, що реалізовується на території двох або більше країн, або за підтримки міжнародних донорських організацій [2].

Також з розвитком суспільних, економічних, політичних та інших сфер життя громадян України, на нашу державу все більше уваги почали звертати міжнародні донорські організації.

Залучення грантів міжнародних донорських організацій, стає одним із головних надходжень для діяльності неурядових

громадських об'єднань та створює партнерські зв'язки з країнами на рівні реалізації соціальних міжнародних проектів.

За даними Державної служби статистики неурядові громадські об'єднання за минулий 2018 рік залучили для реалізації соціальних проектів понад 2,5 млрд. грн. від міжнародних донорських організацій, що є досить значним показником, який прогнозовано буде рости [6].

Серед видів співпраці міжнародних організацій із неурядовими громадськими об'єднаннями можна виділити наступні (рис 1):

- співпраця у вигляді надання послуг та виконання робіт міжнародними організаціями – НГО для своєї діяльності можуть замовляти послуги у міжнародних організацій та запрошувати спеціалістів-експертів для виконання робіт, для яких в НГО може бути недостатньо ресурсів;

- співпраця у вигляді видачі фінансових ресурсів (грантів) у іноземній чи національній валюті – для вирішення соціальних проблем НГО може залучати до партнерства міжнародні організації, які в свою чергу можуть підтримувати НГО в сфері реалізації проектів. Слід зазначити що в рамках співпраці міжнародних організацій і НГО, фінансові ресурси виділяються виключно під реалізацію певних проектів;

- співпраця у вигляді передачі НГО будь-якого майна, що надається, або передається НГО для реалізації завдань які перед ними ставляться;

- співпраця у вигляді передачі прав інтелектуальної власності та патентів – надається НГО для реалізації специфічних авторських програм та проектів, які є запатентованими і потребують погодження і придбання авторських прав на реалізацію проекту або програми;

- співпраця у вигляді допомоги будь-якими іншими ресурсами, що не заборонені законодавством України [3].

Рис. 1. Види співпраці НГО із міжнародними організаціями

В Україні співпраця НГО з міжнародними організаціями відбувається переважно у вигляді надання грантів на реалізацію проектів та вигляді надання послуг. Дуже часто НГО замовляють у міжнародних організацій експертів для впровадження специфічних проектів, а також експертів для поліпшення інституційної діяльності НГО (розробка стратегічного плану НГО, написання грантових заявок, тощо). Також зростає співпраці у вигляді передачі матеріальних ресурсів (майна), що дає змогу отримувати допомогу для більш молодих НГО. В Україні не поширений вид співпраці у вигляді передачі прав інтелектуальної власності та патентів, що говорить про унікальність розроблених українськими НГО проектів.

Дослідимо основні джерела надходження до бюджетів НГО в Україні та порівняємо суми надходжень за період 2016-2018 рр. (таблиця 1).

Отже, надходження до бюджетів НГО в Україні у 2017 році, порівняно з 2016 роком зросли на 17,1%, а у 2018 році, порівняно з 2017 роком зросли на 1,1%. Крім того, надходження до бюджетів НГО в Україні від нерезидентів (від міжнародних донорських організацій) у 2017 році, порівняно з 2016 роком зросли на 4,1%, а у 2018 році у порівнянні з 2017 роком, зросли на 5%.

Таблиця 1. Аналіз джерел надходжень до бюджетів НГО в Україні за період 2016-2018 рр.

Джерело надходження	Обсяг прибутку у 2016 році, тис. грн.	Обсяг прибутку у 2017 році тис. грн.	Обсяг прибутку у 2018 році тис. грн.	Абсолютне відхилення, тис. грн.		Відносне відхилення, %	
				2017/2016	2018/2017	2017/2016	2018/2017
Усього	6211967,7	7271566,8	7354061,7	1059599,1	82494,9	17,1	1,1
прибутку з Державного бюджету України	259549,5	194032,2	273327,2	65517,3	79295	25,2	40,9
надходження з місцевого бюджету	194230,5	249852,9	293094,1	55622,4	43241,2	28,6	17,3
членські внески	622970,5	720475,7	795579,7	97505,2	75104	15,7	10,4
надходження від підприємств та організацій України	879676,0	1079589,9	1286639,8	199913,9	207049,9	22,7	19,2
надходження від громадян України	351587,8	340694,9	430744,1	10892,9	90049,2	3,1	26,4
надходження від нерезидентів	2292136,2	2385628,8	2504373,7	93492,6	118744,9	4,1	5
надходження від діяльності підприємств створених громадською організацією для виконання її мети (цілей) та напрямів діяльності	468782,8	1106304,1	763769,8	637521,3	342534,3	136	31
надходження з інших джерел	1143034,4	1194988,3	1006533,3	51953,9	188455	4,5	15,8

Джерело: побудовано за [4, 5, 6].

Зростання надходжень від нерезидентів (міжнародних донорських організацій) за період 2016-2017 рр. свідчить про зростання залучення зовнішніх коштів що пояснюється збільшенням тенденції росту кількості громадських об'єднань за останні два роки, а також ускладненим законодавством у сфері підтримки соціальних проектів із боку державних та місцевих бюджетів. На рисунку 2 зображена структура надходжень до бюджетів НГО в Україні за 2018 рік.

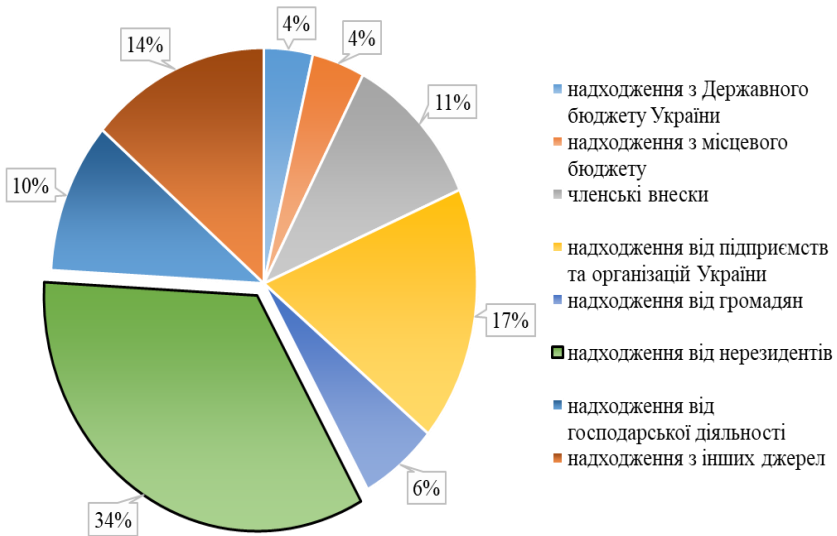

Рис. 2. Структура надходжень до бюджетів НГО в Україні за 2018 рік [6]

Отже, частка надходжень від міжнародних донорських організацій до бюджетів усіх НГО в Україні у 2018 році становить 34%. Отже, основним джерелом надходжень до бюджетів НГО в Україні у 2018 році були надходження від нерезидентів (міжнародних донорських організацій), що ще раз підтверджує важливість такого напряму співпраці НГО та актуальність досліджуваної теми. Частка надходжень від нерезидентів є найбільшою, що свідчить про переорієнтацію НГО на зовнішніх партнерів, адже через ускладнене національне законодавство співпраця НГО із внутрішніми партнерами стає все складнішою.

Відповідно до надходжень, кожна НГО використовує отримані ресурси у відповідності до статутних цілей, завдань, та мети. Порівняльна характеристика витрат НГО за напрямками, в період 2016-2018 рр. наведена у таблиці 2.

Таблиця 2. Аналіз витрат НГО в Україні за напрямками за період 2016-2018 рр.

Напрямок витрат	Витрати за 2016 рік, тис. грн.	Витрати за 2017 рік, тис. грн.	Витрати за 2018 рік, тис. грн.	Абсолютне відхилення, тис. грн.		Відносне відхилення, %	
				2017/2016	2018/2017	2017/2016	2018/2017
Розрахунки за податками й зборами:	118277,3	129859,5	131246,6	11582,2	1387,1	9,8	1,1
оплата праці	924676,6	1115703,0	1276876,6	191026,4	161173,6	20,7	14,4
соціальні заходи	209177,8	230196,8	271412,5	21019	41215,7	10,1	18
амортизація	91854,6	66096,6	72698,4	25758	6601,8	28	10
благодійна діяльність	1797611,3	1890796,4	1939233,9	93185,1	48437,5	5,2	2,6
матеріальні витрати	402860,1	415192,6	521988,4	12332,5	106795,8	3,1	25,7
оплата послуг	1296789,7	1670603,2	1698704,5	373813,5	28101,3	28,8	1,7
інше використання коштів	704380,2	850489,7	855917,1	146109,5	5427,4	20,7	0,6
Усього	5545627,6	6368937,8	6768078	823310,2	399140,2	14,8	6,3

Джерело: побудовано за [4,5,6].

Отже, порівняно з 2016 та 2017 роками, у 2018 році НГО в Україні почали використовувати основні надходження до бюджету організації з пріоритетом на соціальні заходи та діяльність згідно із статутами. НГО почали збільшувати видатки на оплату праці, працівникам організацій, на реалізацію та впровадження соціальних заходів та на матеріальні витрати.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки: надходження до бюджетів НГО в Україні зростає; основну частку надходжень до бюджетів НГО, складають надходження від нерезидентів (міжнародних донорських організацій); НГО використовують надходження для оплати праці працівників, придбання матеріальних цінностей, та збільшують витрати на соціальні заходи, які є основною статутною діяльністю НГО.

Отже, сфера співпраці з міжнародними організаціями є надзвичайно перспективним напрямом діяльності НГО в Україні.

Для її подальшого розвитку пропонуємо: продовжувати залучення фінансових ресурсів для впровадження соціальних

проектів від міжнародних донорських організацій; залучати до співпраці міжнародні донорські організації країн членів ЄС та НАТО для створення умов потенційної євроатлантичної інтеграції; розроблювати та впроваджувати фандрейзингові стратегії та інші стратегії розвитку для реалізації та залучення коштів на соціальні проекти; реєструвати міжнародні проекти на краудфандингових платформах для забезпечення життєдіяльності та сталості соціальних проектів; створити та започаткувати культуру фінансування соціальних міжнародних проектів через створення та управління ендаумент-фондами від соціально-відповідальних підприємств та фізичних осіб.

1. Громадські організації: як це працює? URL: <https://www.prostir.ua/?blogs=hromadski-orhanizatsiji-yak-tse-pratsyuje-chomu-ya-obrav-ho-tsentr-rozvytku-mista>
2. Основи грантайтингу та управління проектами у публічній сфері URL: <http://www.compet.kh.gov.ua/images/2017/grant.pdf>
3. Участь України у міжнародних організаціях URL: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations>
4. Статистичний бюлетень «Діяльність громадських об'єднань в Україні» 2016 URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_go_bl.htm
5. Статистичний бюлетень «Діяльність громадських об'єднань в Україні» 2017 URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_go_bl.htm
6. Статистичний бюлетень «Діяльність громадських об'єднань в Україні» 2018 URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_go_bl.htm

УДК 332.146

Савош Л.В. к.е.н. доцент

Ужегов С.О. магістрант

Луцький національний технічний університет

ПЛАНУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ КНЯГИНИНІВСЬКОЇ ОБ'ЄДНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ З ВРАХУВАННЯМ ПОТЕНЦІАЛУ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

У статті розглянуто головні напрями розвитку Княгининівської об'єднаної територіальної громади. Визначено ключові цілі та завдання, реалізація яких дозволить підвищити соціально-економічний рівень громади.

Ключові слова: об'єднана територіальна громада, стратегія розвитку, стратегічне планування, міжнародні інвестиції

Savosh L., Uzhehov S.

Planning of the Knyahynok amalgamated territorial community strategic development with the potential for attracting international investment

One of the most successful reforms in Ukraine in recent years is the decentralization reform. In turn, this reform has given the right to existence to separate local self-government - amalgamated territorial communities (ATC). Hundreds of new ATC appears on the map of Ukraine every year and, according to the long-term plan for the formation of community territories, there should be no "unincorporated" settlements in Ukraine. Each community, as an independent administrative unit, should plan its own budget, the costs of which should be allocated for the implementation of projects related to the development of its territories and the wealth of local residents. Usually, there are not enough financial resources in the ATC to solve general problems, such as, for example, major repairs of roads, not to mention the implementation of long-term or non-recoverable projects, but which contribute to the improvement of comfortable living conditions for residents. Therefore, attraction of external investments, including international ones, is one of the important instruments for solving such issues.

Attraction of investments into Knyahynok ATC is necessary, first of all, for implementation of innovative components in various spheres of economic, social and cultural development of territories. However, actual spheres for realization of investment projects in the society are also: agriculture, energy efficiency, road construction, waste utilization and use of secondary resources, sports infrastructure, supply of quality water and water disposal etc.

As the number of formed amalgamated territorial communities increases every year, and the costs provided for in the budget of Ukraine do not increase proportionally, the leadership team of each ATC should take care of the financial solvency and attract maximum investment for the development of their territories. One of the most effective ways to attract international financial aid for the development of the ATC is through public-private partnerships, where the development of attractive investment projects does not involve the company's public sector. In addition, an effective step is the signing of cooperation memorandum in the innovation, research and production fields with public organizations and institutions

Keywords: amalgamated territorial community, strategic development, international investment

Савош Л.В., Ужегов С.О.

Планирование стратегического развития Княгининской объединенной территориальной общины с учетом потенциала привлечения международных инвестиций

В статье рассмотрены основные направления развития Княгининской объединенной территориальной общины. Определены ключевые цели и задачи,

реализация которых позволит повысить социально-экономический уровень общины.

Ключевые слова: объединенная территориальная община, стратегия развития, международные инвестиции

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Протягом останніх років в Україні впроваджується одна з найуспішніших реформ – реформа децентралізації. В свою чергу, ця реформа дала право на існування виокремленим органам місцевого самоврядування – об'єднаним територіальним громадам (ОТГ) [1]. Щороку на мапі України з'являються сотні новоутворених ОТГ і згідно перспективного плану формування територій громад, в Україні не повинно залишитись «необ'єднаних» населених пунктів. Кожна громада, як самостійна і незалежна адміністративна одиниця, повинна планувати власний бюджет, видатки якого спрямовуватиме на реалізацію проектів, що стосуються розвитку своїх територій та добробуту місцевих жителів. Зазвичай, фінансових ресурсів в ОТГ не вистачає для вирішення нагальних проблем, таких як, наприклад, капітальний ремонт доріг, не кажучи вже про реалізацію довгострокових проектів, які сприяють підвищенню комфортних умов проживання мешканців. Тому, залучення зовнішніх інвестицій, у тому числі міжнародних, є одним з найвагоміших інструментів для вирішення подібних питань.

8 квітня 2015 року Кабінет міністрів України затвердив Методику формування спроможних територіальних громад [2], в якій визначено механізм та умови формування спроможних територіальних громад та порядок розроблення і схвалення перспективного плану формування таких громад. Цим нормативним актом введено поняття спроможної територіальної громади, яка визначена як територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового

забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці [3,4].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблематика теорії, методології і концепції стратегій розвитку об'єднаних громад в Україні, а також можливості залучення у них інвестицій розглянуті у наукових працях вчених, а саме: Карліна М.І., Кравціва В.С., Луїної І.О., Монастирського Г.Л., Мурковича Л., Патицької Х.О., Пелехатого А.О., Поліщук В.Г., Сторонянської І.З. та інших.

Цілі статті. Мета роботи дослідити поточний стан розвитку Княгининівської ОТГ та розробити на основі соціально-економічного аналізу головні цілі та завдання для подальшого розвитку громади.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» рішенням 11-ої сесії Княгининівської сільської ради «Про добровільне об'єднання» від 26 липня 2016 року було створено Княгининівську об'єднану територіальну громаду з центром у селі Княгининок Луцького району Волинської області [5].

Княгининівська об'єднана територіальна громада розташована на півдні Волинської області. Територія сільської ради розташована у центрі Луцького району. Від центральної садиби с. Княгининок до м. Луцьк 7 км. Із заходу межує з Ківерцівським районом, із півночі – Рожищенським районом, із сходу – інші громади Луцького району, із півдня з м. Луцьк (рис. 1).

Клімат на території громади помірно-континентальний, з м'якою зимою і теплим літом. Населення громади становить 8889 осіб, в т.ч. – дітей дошкільного віку – 692, дітей шкільного віку – 1390, працездатне населення – 5255 осіб, непрацездатне населення – 1552 осіб.

У 2017 році був розроблений стратегічний план розвитку Княгининівської ОТГ на 3 роки – до 2020 року. План передбачає реалізацію ряду цілей, частина з яких була успішно виконана. Проте, сьогодні перед громадою постало питання у коригуванні та плануванні нових завдань, зважаючи на зміни, що вже відбулись протягом останніх років.

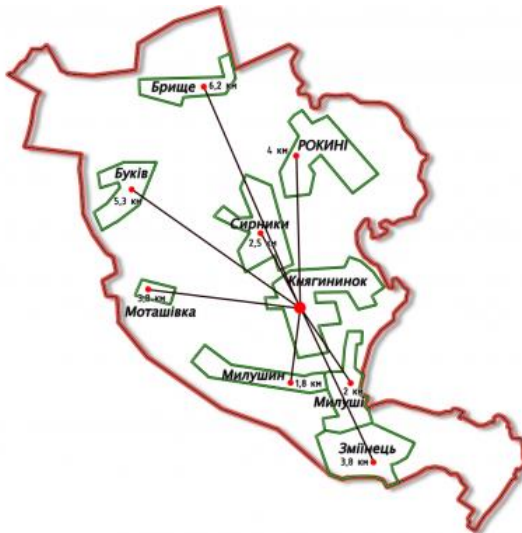

Рис. 1. Схема розташування сіл Княгининівської ОТГ

Базуючись на результатах соціально-економічного аналізу та SWOT-аналізу, пропонується визначити стратегію, яка передбачає формування конкурентних переваг громади шляхом мінімізації впливу на розвиток слабких сторін за допомогою можливостей, які зараз виникають в нашій країні та у світі. При цьому громада повинна максимально використати свої сильні сторони.

Таким чином були обрані три головні сфери розвитку Княгининівської громади (рис. 2).

Рис. 2. Головні цілі розвитку Княгининівської ОТГ

1. Розвиток сільських та селищної територій - завдяки ідентифікації мешканців з громадою, їхньому залученню в процеси управління та розвитку ОТГ можна добитися швидкого вирішення проблемних питань, закласти підґрунтя подальшого зростання Княгининівської громади і, відповідно, досягнути більш високих стандартів проживання в громаді.

2. Економічний розвиток - процеси трансформації економіки нашої держави, наявний у громади потенціал та зовнішні зміни створюють можливості для прискореного розвитку підприємництва, як запоруки подальшого економічного зростання Княгининівської громади.

3. Створення комфортних умов для проживання громадян - в умовах відкриття кордонів, підвищення мобільності громадян та наявності привабливих зовнішніх пропозицій, громада повинна створювати комфортні умови для своїх мешканців. Саме це може стати однією з заporук не лише утримання існуючих мешканців, але й залучення нових громадян в Княгининівську ОТГ.

Для досягнення стратегічного бачення, за кожною стратегічною ціллю були визначені операційні цілі та завдання (табл. 1). Розроблення і досягнення цілей формує основу для управління громадою. Стратегічні цілі дають відповідь на запитання, що необхідно зробити, щоб досягти розвитку громади.

Таким чином, стратегічне планування враховує різноманітні інтереси конкретного населення територіальної громади, систему цінностей даного населення, рівень доходів, інфраструктуру, наявний бізнес і можливості його зростання або започаткування нового, місцеві ресурси, соціальні проблеми.

Оскільки, для реалізації всіх завдань, передбачених стратегією розвитку ОТГ власних бюджетних надходжень не вистачає, питання залучення інвестицій, в тому числі міжнародних, є надзвичайно актуальним, адже підвищення якості життя населення громади можливе за умови збільшення обсягів інвестицій та зростання їх ефективності. Залучення інвестицій в Княгининівську об'єднану територіальну громаду необхідне, в першу чергу, для впровадження інноваційних складових в різних сферах економіки та соціально-культурного розвитку територій, заміщення ними застарілих, малопродуктивних виробництв, продукція яких не є конкурентоздатною.

Таблиця 1. Стратегічні, операційні цілі та завдання розвитку Княгининівської ОТГ

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Завдання
А. Розвиток сільських та селищної території	А.1. Розвиток інфраструктури території громади	<ul style="list-style-type: none"> - Виготовлення містобудівної документації - Покращення стану транспортних артерій громади для економічного та соціального розвитку населених пунктів - Модернізація та будівництво систем вуличного освітлення - Забезпечення постійного водопостачання якісною водою усіх населених пунктів громади - Створення та розвиток рекреаційних зон та зон відпочинку
	А.2. Екологічна безпека та збереження навколишнього середовища	<ul style="list-style-type: none"> - Підвищення екологічної культури громади - Вдосконалення процесу поводження з ТПВ.
В. Економічний розвиток	В.1. Створення умов для пріоритетного розвитку малого та середнього підприємництва	<ul style="list-style-type: none"> - Розробка, реалізація та промоція інвестиційних проектів - Розвиток органічного сільського господарства
	В.2. Забезпечення енергетичної безпеки в громаді	<ul style="list-style-type: none"> - Впровадження енерго-зберігаючих та енергоефективних технологій - Розвиток альтернативної енергетики
	В.3. Розвиток туристичної сфери	<ul style="list-style-type: none"> - Створення туристичного іміджу громади - Розвиток туристичних об'єктів, продуктів
С. Створення комфортних умов для проживання громадян	С.1. Підвищення якості надання соціальних послуг у громаді	<ul style="list-style-type: none"> - Поліпшення якості освітніх послуг - Підвищення якості надання медичних послуг - Залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування та підтримка місцевих ініціатив - Підвищення якості надання послуг в Княгининівській ОТГ
	С.2. Забезпечення високої якості життя жителів громади	<ul style="list-style-type: none"> - Заходи з підвищення безпеки жителів громади

Проте, актуальними сферами для реалізації в громаді інвестиційних проектів також є: сільське господарство, енергоефективність, дорожнє будівництво, утилізація відходів та

використання вторинних ресурсів, спортивна інфраструктура, постачання якісної води і водовідведення. Так, протягом 2017-2019 років в Княгининівську ОТГ було залучено близько 9 млн. грн інвестицій для реалізації енергоефективних проєктів, проєктів спрямованих на розвиток сільськогосподарських підприємств та створення позитивного іміджу громади.

Оскільки кількість утворених об'єднаних територіальних громад щороку збільшується, а видатки, що передбачені в бюджеті України пропорційно цьому не збільшуються, керівництво кожної ОТГ має подбати про фінансову спроможність та залучити максимум інвестицій для розвитку своїх територій. Одним із ефективних шляхів залучення коштів міжнародної фінансової допомоги для розвитку ОТГ є державно-приватні партнерства, коли до розвитку інвестиційно-привабливих проєктів долучаються не задіяні в державному секторі компанії. Крім цього, дієвим кроком є підписання меморандумів про співпрацю в інноваційній та науково-виробничій сфері з громадськими організаціями, інститутами.

Висновки. Економічний та соціальний розвиток Княгининівської ОТГ безпосередньо залежить від інтенсивності пошуку й залучення ресурсів на довгострокову перспективу на регіональному та місцевому рівнях. Так, до участі в ланцюгах державно-приватного партнерства мають активніше долучатись ініціативні сільські громади, органи місцевого самоврядування, а також дрібні виробники аграрної продукції. З метою нарощення доданої вартості в кінцевому продукті потребує подальшого дослідження питання більшої локалізації виробництва й оброблення товарів сільського господарства.

1. Формування об'єднаних територіальних громад: стан, проблемні питання та шляхи їх вирішення. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2017. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-07/terutor_gromad-86ead.pdf (дата звернення: 01.12.2019).

2. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України; Методика від 08.04.2015 №214 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-p> (дата звернення: 19.11.2019).

3. Патицька Х. О. Формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування: дис. канд. екон. наук : 08.00.05 / Х.О. Патицька. – Львів, 2018. – 254 с.

4. Коваль Н. Управління інвестиційною привабливістю ОТГ: інструменти та особливості їх застосування / Фінансова політика регіонального розвитку: вітчизняний

та зарубіжний досвід: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 25-річчя заснування кафедри фінансів і кредиту. Житомир, 2019. – с. 102-106.

5. Рішення Княгининівської сільської ради «Про добровільне об'єднання територіальних громад». 2016. URL: http://knyahynynok-rada.gov.ua/ua/documents/odinadtsyata_sesiya_somogo_sklikannya_vid_26072016-231/item/48/ (дата звернення: 01.12.2019).

УДК 327.7

Савош Л.В. к.е.н., доцент

Шафета Д.О. магістрант

Луцький національний технічний університет

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ: СТАН ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ

У статті розглянуті основні проблеми та перспективи залучення іноземних інвестицій в Україну. Проаналізовано статистичні дані, які відображають динаміку прямих іноземних інвестицій за 2013-2018 рр. Запропоновано заходи для покращення інвестиційного клімату України.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, прями іноземні інвестиції, інвестиційний клімат, інвестор, бізнес-клімат.

Savosh L., Shafeta D.

Investment attractiveness of Ukraine: state and ways of improvement

The article deals with the main problems and prospects of attracting foreign investments in Ukraine. The statistical data reflecting the dynamics of FDI for 2013-2018 are analyzed. Measures are proposed to improve the investment climate of Ukraine.

For today, the problem of low level of investment and lack of inflow of investments is urgent for Ukraine and needs immediate solution. Despite declaring radical reform of the domestic economy, the investment climate in the country remains unfavorable, which negatively affects the economic growth and profitability of the business entities of Ukraine.

The issue of attracting foreign investments occupies a special place in the system of factors of economic growth of the state. For the optimal use of foreign capital, it is necessary, first of all, to create the right conditions for the activities of foreign investors, since the effective implementation of investment policy depends not only on the state and scale of production, innovation, but also on scientific and technological achievements and solving certain environmental and social problems. .

The investment attractiveness of the state is determined by the index of investment attractiveness. An individual enterprise is the end point of investing resources. The attractiveness of a particular project is determined by the attractiveness of the region, industry, country as a whole.

The real ecological situation and the state of attraction of foreign direct investment in Ukraine significantly complicate investment activity. The available volume of investments

does not provide the precondition for the ecological growth and even full opening of their existing state. Not only the overall state of the country's economy is affected by the investment attractiveness, but also by the conduct of business, including the degree of government intervention and the level of corruption. In the last 5 years, the volume of investments from EU countries has increased significantly, compared to the CIS countries, there has been a significant reduction in the volume of foreign direct investment. In this context, the prospects for foreign investment activity in Ukraine are largely determined by the volume and structure already accumulated in the country of foreign capital.

Keywords: investment attractiveness, foreign direct investment, investment climate, investor, business climate.

Савош Л.В., Шафета Д.А.

Инвестиционная привлекательность Украины: состояние и пути улучшения

В статье рассмотрены основные проблемы и перспективы привлечения иностранных инвестиций в Украину. Проанализированы статистические данные, отражающие динамику прямых иностранных инвестиций за 2013-2018 гг. Предложены меры по улучшению инвестиционного климата Украины.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, прямые иностранные инвестиции, инвестиционный климат, инвестор, бизнес-климат.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Розвиток сучасної економіки важко уявити без ефективної інвестиційної діяльності. Залучення інвестицій, у тому числі іноземних, забезпечує науково-технологічний прогрес, економічне зростання, створення додаткових та збереження існуючих робочих місць, активізацію підприємницької діяльності тощо. В той же час аналіз статистичних даних показує, що інвестиційна привабливість України досить низька. Для підвищення інвестиційної привабливості національної економіки необхідне створення сприятливого інвестиційного клімату [1].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теоретичні та практичні аспекти досліджуваної проблеми висвітлені у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців: І. Бланка, Я. Бондаренка, П. Борщевського, Є. Величко, М. Герасимчука, О. Градова, М. Дем'яненка, В. Карсекіна, С. Кваші, М. Крейниної, Ю. Лукашина, М. Мельника, О. Мозгового, А. Музиченко, А. Пересади, М. Савлука, В. Савчука, Н. Тараненка, Л. Гітмана, Є. Брігхема, Д. Данінга, М. Портера, П. Фішера та інших.

Оскільки економіка в цілому та її складові динамічно розвиваються, існує об'єктивна необхідність постійного проведення досліджень інвестиційної діяльності і відстеження тенденцій у сфері інвестування в національну економіку, зокрема інвестування за рахунок коштів іноземних інвесторів.

Цілі статті. Визначення і систематизація основних проблем та перспектив підвищення інвестиційної привабливості України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогоднішній день проблема низького рівня інвестицій та нестачі припливу інвестицій є актуальною для України та потребує негайного вирішення. Незважаючи на декларування радикальної реформи вітчизняної економіки, інвестиційний клімат у країні залишається несприятливим, що негативно впливає на економічне зростання та прибутковість діяльності суб'єктів господарювання України.

Офіційна сторінка вільної енциклопедії дає таке визначення інвестиційної привабливості - це сукупність політичних, соціальних, інституціональних, екологічних, макро- і мікроекономічних умов функціонування національної економіки, що забезпечують стабільність інвестиційної діяльності вітчизняних і зарубіжних інвесторів [2]. У процесі визначення поняття інвестиційної привабливості необхідно врахувати мету її дослідження. Замовником проведення оцінки інвестиційної привабливості може бути як суб'єкт, так і об'єкт інвестування. Мета кожного з них є різною (рис. 1). При цьому ефективним інвестуванням є таке, при якому виникає подвійний ефект: позитивні результати як для суб'єкта інвестування, так і для об'єкта.

Питання залучення іноземних інвестицій займає особливе місце в системі факторів економічного зростання держави. Для оптимального використання іноземного капіталу необхідно, перш за все, створити належні умови для діяльності іноземних інвесторів, оскільки ефективна реалізація інвестиційної політики залежить не лише від стану та масштабів виробництва, впровадження інновацій, але й від науково-технічних досягнень та вирішення певних екологічних та соціальних проблем [4, с. 1].

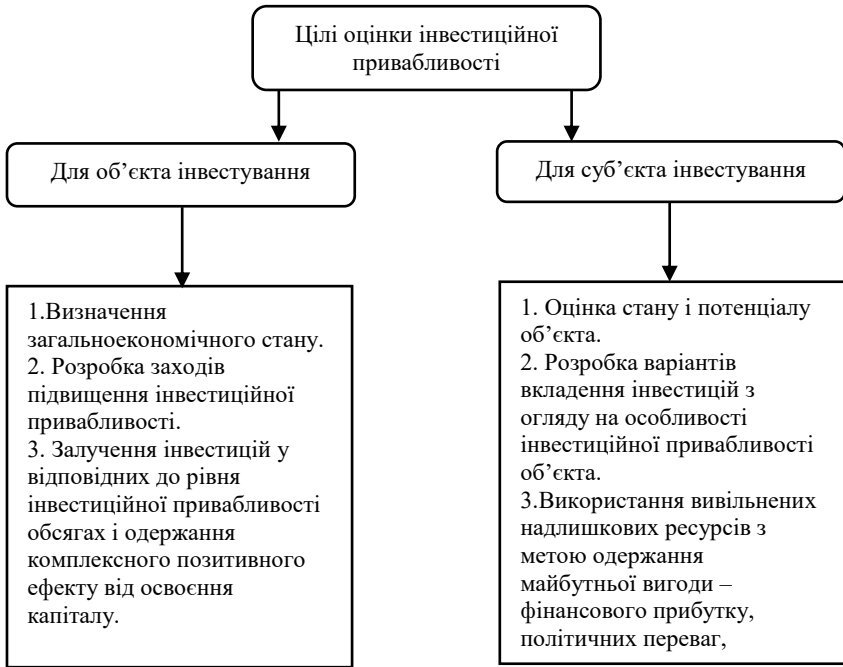

Рис. 1. Цілі оцінки інвестиційної привабливості для об'єкта і суб'єкта інвестування

Джерело: побудовано за [3, с. 12].

Інвестиційна привабливість держави визначається індексом інвестиційної привабливості. Індивідуальне підприємство є кінцевою точкою розміщення інвестиційних ресурсів. Привабливість конкретного проекту визначається привабливістю регіону, галузі, країни в цілому.

Так, згідно з Індексом інвестиційної привабливості, який розраховується Європейською Бізнес Асоціацією та відображає стан бізнес-клімату України за експертними оцінками перших осіб компаній-членів Асоціації, індекс зростає починаючи з 2014 року. Так, на кінець 2015 року він становив 2,5, на кінець 2016 року - 2,85, на кінець 2017 року він склав 3,03, а на кінець 2018 року – 3,1. За період 2009-2018 роки рр. індекс досяг вище трьох пунктів

ще у 2010 році - 3,28, і це був один з найбільших показників. Найнижчий показник становив 1,81 у 2013 році (рис. 2).

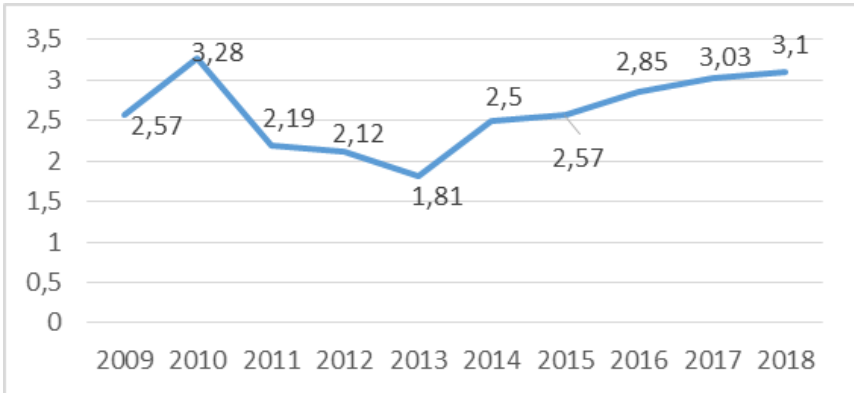

Рис. 2. Індекс інвестиційної привабливості України за 2009-2018 рр.

Джерело: побудовано за [5].

Реальна економічна ситуація та стан залучення прямих іноземних інвестицій в Україні значно ускладнюють інвестиційну діяльність. Наявний обсяг вкладень не забезпечує передумов економічного зростання і навіть повноцінного відтворення. На інвестиційну привабливість значно впливає не лише загальний стан економіки країни, а й умови ведення бізнесу, зокрема ступінь втручання держави та рівень корупції. За останні 5 років обсяг інвестицій із країн ЄС значно збільшився, щодо країн СНД, спостерігається значне скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій. При цьому перспективи іноземної інвестиційної діяльності в Україні здебільшого визначаються обсягами та структурою вже накопиченого в країні іноземного капіталу [6].

Зміну інвестиційного клімату наочно демонструє динаміка прямих інвестицій, яка вважається індикатором зміни рівня довіри та рейтингу країни. Економічна активність іноземних інвесторів в Україні незначна. Підтвердженням цього є динаміка прямих іноземних інвестицій за період 2013-2018 рр. (табл. 1).

Таблиця 1. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) залучені у вітчизняну економіку та спрямовані за кордон у 2013-2018 рр

Роки	Прямі інвестиції в Україну, млн. дол. США	Абсолютне відхилення, млн. дол. США	Відносне відхилення, %	Прямі інвестиції з України, млн. дол. США	Абсолютне відхилення, млн. дол. США	Відносне відхилення, %
2013	51705,3	-	-	6568,1	-	-
2014	53704	1998,7	3,87	6702,9	134,8	2,05
2015	40725,4	-12978,6	-24,17	6456,2	-246,7	-3,68
2016	36154,5	-4570,9	-11,22	6315,2	-141	-2,18
2017	37513,6	1359,1	3,76	6346,3	31,1	0,49
2018	40 020,9	2 507,3	6,69	6 562,0	215,7	3,4

Джерело: побудовано за [7].

За досліджуваний період найбільше надходжень прямих інвестицій в Україну спостерігається у 2014 році (53704 млн.дол. США), а найменше у 2016 році (36154,5 млн. дол. США). Аналогічна тенденція спостерігається і відносно прямих інвестицій з України. Позитивні зрушення є, за 2018 рік в Україну було залучено на 6,69% інвестицій більше, ніж у 2017 році.

Для покращення інвестиційного клімату, необхідно здійснити низку першочергових заходів, а саме:

– підготувати план дій щодо забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в рамках пріоритетів соціально-економічного розвитку та залучити до обговорення широке коло експертів, науковців, представників органів державної влади та бізнесу;

— розширити реалізацію навчальних програм обласними державними адміністраціями серед підприємців щодо підготовки інвестиційних пропозицій, складання інвестиційних бізнес-планів, юридичного супроводу інвестиційних проєктів, управління інвестиційними проєктами та забезпечити механізми надання державою послуг для підвищення кваліфікації та сертифікації спеціалістів у галузі інвестиційної діяльності;

– значно розширити коло заходів конкурентної політики,

зокрема - удосконалити методи та критерії виявлення та розробити заходи запобігання недобросовісної конкуренції з урахуванням реалій сучасної економіки України;

– підготувати перелік заходів щодо посилення підзвітності представників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за вчинення корупційних та інших дискримінаційних дій щодо інвесторів;

– розширити практику укладання прозорих угод між державою та інвесторами щодо взаємних зобов'язань у сфері конкурентної поведінки бізнесу та державної політики конкуренції на певних ринках на певний середньо- та довгостроковий період.

Реалізація цих заходів дозволить Україні привернути увагу іноземних інвесторів та покращити інвестиційну привабливість вітчизняної економіки.

Висновки. В результаті проведеного аналізу було встановлено, що в Україні створюються певні умови для ефективного залучення іноземних інвестицій, але існує ряд проблем, які необхідно вирішувати, використовуючи сучасний організаційно-економічний механізм залучення прямих іноземних інвестицій в країну. Сьогодні Україна не є привабливою для інвесторів, навіть порівняно з найближчими країнами Східної Європи. Економічний механізм залучення іноземних інвестицій повинен більше стимулювати прихід ефективного інвестора у промисловості, транспорті, будівництві через створення сприятливих умов для ведення бізнесу.

1. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. Редакція від 25.06.2016 р. Ст. 80.
2. Вікіпедія - Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>
3. Мегер М. Прямі іноземні інвестиції та їхній вплив на регіональну економіку в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010 р. Вип. 20.5. С. 227–235.
4. Червякова В.В. Основні проблеми та перспективи підвищення інвестиційної привабливості України. 2017. 8 с.
5. Інтернет-портал FinPost. URL: <https://finpost.com.ua/>
6. Герзанич В. М. Основні недоліки та проблеми залучення іноземних інвестицій в Україні. *Ефективна економіка*. 2014. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/n=4&y=2014>.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 657

Ткачук І.М. к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ЯК СКЛАДОВА КОНТРОЛЮ

У статті представлено дослідження теоретичних та практичних аспектів відповідальності, як невід'ємної складової контролю. На практиці результати проведеного контролю можуть свідчити, як про позитивну, так і про негативну динаміку в процесі діяльності підприємства. І саме з метою усунення негативних наслідків за результатами контролю, відбувається закріплення відповідальності на законодавчому та нормативному рівні. До того ж, саме відповідальність є інструментом для заохочення працівників ефективно виконувати професійні обов'язки в інтересах суб'єкта господарювання.

Ключові слова: відповідальність, контроль, обов'язок, покарання, управління.

Tkachuk I.N.

Responsibility as a component of control

The article examines the theoretical and practical aspects of responsibility as an integral component of control. In practice, the results of the control can indicate both positive and negative dynamics in the enterprise. And with the aim of eliminating the negative consequences of the results of control, there is a consolidation of responsibility at the legislative and regulatory levels. In addition, responsibility is a tool to encourage employees to perform their professional duties effectively in the interests of the entity.

Responsibility is a multifaceted definition that has been fully transposed into economics from the fields of philosophy, psychology and law. In particular, if staff were always doing what was best for the company, control would be eliminated as in a management function. However, it is obvious that sometimes people cannot or do not want to fulfill certain responsibilities in the interests of the entity, and therefore a set of controls must be put in place to prevent undesirable results and to promote the desired goals.

Responsibility comes from the results of control. In particular, responsibility in the professional environment is the ethical responsibility of the employee to those who rely on him and his work.

Yes, each employee's responsibilities include fulfilling their duties in accordance with all company-defined principles, standards and laws. Accordingly, the employee is accountable to his colleagues, clients, investors and creditors, as well as to regulators and supervisors.

The term «responsibility» has different meanings, but most often the responsibilities and punishments are implied. In the first case, responsibility acts as an awareness of a person's place in society, of his role in social progress, of personal involvement in specific cases, and in the second, of responsibility for wrongdoing.

Keywords: responsibility, control, duty, punishment, management.

Ткачук І.Н.

Ответственность как составляющая контроля

В статье представлено исследование теоретических и практических аспектов ответственности, как неотъемлемой составляющей контроля. На практике результаты проведенного контроля могут свидетельствовать, как о положительной, так и об отрицательной динамике в процессе деятельности предприятия. И именно с целью устранения негативных последствий по результатам контроля, происходит закрепление ответственности на законодательном и нормативном уровне. К тому же, именно ответственность является инструментом для поощрения работников эффективно выполнять профессиональные обязанности в интересах предприятия.

Ключевые слова: ответственность, контроль, обязанность, наказание, управление.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Термін «відповідальність» відомий багатьом людям, оскільки застосовується, як в професійному, так і особистому житті кожного. Саме відповідальність поєднує в собі філософську, соціологічну, психологічну і правову норми та одночасно є свідомістю, стимулом і санкцією.

У контексті дослідження, актуальною є думка М. Поповича, що відповідальність – це те, що перебуває між свободою і примусом. Далі усе залежить від особистого вибору людини. Власне, рівень розвитку будь-якої цивілізації визначається тим, де на шкалі між свободою та примусом стоїть позначка «відповідальність» [4].

Відповідальність – це багатогранна дефініція, яка зі сфери філософії, психології та права повноцінно перенесена у сферу економіки. Зокрема, якби персонал завжди робив те, що краще для підприємства, то у контролі відпала би необхідність, як у функції управління. Але, очевидно, що люди іноді не можуть або не хочуть виконувати визначені обов'язки в інтересах суб'єкта господарювання, а отже повинен бути сформований комплекс заходів контролю, який слугуватиме запобіганням небажаних результатів і заохоченню до бажаних цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Ідея відповідальності зародилася із появою суспільства та розглядається протягом усього періоду його розвитку, як частина соціальної

проблеми. Саме відповідальність може як спонукати до певних дій, так і утримувати від їх здійснення.

У дослідженнях науковців та практиків досить багато уваги приділяється актуальним питанням відповідальності. Зокрема, у дослідженні Н. Казакової розглянуто проблему інтерпретації терміну «відповідальність» у науковій літературі та здійснено дослідження основних підходів до визначення сутності поняття «відповідальність» [1]. В. Карпова розкриває загальні принципи накладення штрафів за видами відповідальності, які застосовуються за податкові порушення [2].

Цілі статті. Метою статті є теоретичне та практичне дослідження відповідальності, як невід’ємної складової контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Керівництво підприємства несе відповідальність за побудову ефективної системи внутрішнього контролю. Система контролю призначена для збору інформації та використання її для досягнення управлінських цілей підприємства, через роботу різних організаційних елементів від людської до фінансової діяльності.

Контроль є однією з функцій управління, яка забезпечує процес аналізу та коригуючих дій. Контролюючи, відстежується механізм отримання очікуваного результату або відхилення від очікуваного результату.

Саме контроль, як функція управління:

– спрямований на забезпечення досягнення цілей об’єкта управління шляхом постійного спостереження суб’єктом управління за діяльністю об’єкта для усунення відхилень у процесі досягнення мети [8].

– полягає в перевірці дотримання принципів законності, виявленні відхилень розміру фактичних параметрів керованої системи від нормативів, які служать критеріями оцінки; у визначенні заходів для усунення відхилень і запобігання причинам їх виникнення надалі [3].

У контексті сучасної парадигми дослідження, актуальною є думка А.П. Робсона, що контроль передбачає як виявлення помилок конкретних працівників, так і успіхів, аналіз їх причин, а також обговорення дій, які могли б виправити помилки та закріпити успіхи [5, с. 15].

Відповідальність настає за результатами контролю. Адже, від

ступеню важкості та розміру виявленої помилки та завданої шкоди залежить і вид відповідальності. Як правило посадову особу можуть притягнути до адміністративної, кримінальної, дисциплінарної та матеріальної відповідальності.

Природа відповідальності містить правовий характер і полягає у застосуванні до винної особи, санкцій передбачених нормами права. Так, у ст. 92 Конституції України визначено, що виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Відповідальність виникає на основі соціальних норм і реалізується як через певні форми контролю (громадська думка, статут, закон), так і через усвідомлення суб'єктами духовно-практичної діяльності своєї суспільної ролі [7, с. 87].

Дефініція «відповідальність» містить у собі покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова [6].

До функцій кожного працівника відноситься виконання своїх обов'язків у відповідності з усіма визначеними на підприємстві принципами, стандартами і законами. Відповідно, працівник несе відповідальність перед своїми колегами, клієнтами, інвесторами і кредиторами, а також перед регулюючими та контролюючими органами.

Керівництво прагне забезпечити ефективність діяльності підприємства через організаційні механізми, які забезпечують відповідний розподіл відповідальності. Так, відповідальність у професійному середовищі – це етична відповідальність працівника перед тими, хто покладається на нього та його роботу.

Робота кожного працівника є відповідальною і будь-яка помилка може призвести до незначних або значних наслідків для підприємства. Людині властиво помилятися і звісно ніхто не застрахований від помилок. Помилки в основному виявляються під час зовнішнього або внутрішнього контролю.

Висновки. Враховуючи вище зазначене можна стверджувати, що лише за допомогою проведеного контролю можна визначити реальний стан справ підприємства, запобігти розкраданню та зменшенню втрат, а також притягнути до відповідальності винних осіб.

В термін «відповідальність» вкладається різний зміст, але найбільш часто маються на увазі обов'язок та покарання. В першому випадку відповідальність виступає як усвідомлення особою свого місця в суспільстві, своєї ролі в суспільному прогресі, особистої участі в конкретних справах, а в другому – як відповідальність за неправомірні діяння.

1. Казакова Н. Сутність поняття «відповідальність». *Педагогічний дискурс*. 2015. Вип. 18. С. 96-100.
2. Карпова Влада. Штрафні санкції за податкові порушення: загальні правила застосування. Електронне видання БУХГАЛТЕР&ЗАКОН URL: http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ010130 (дата звернення 15.10.2019 р.)
3. Кульпан Ю.І. Історія становлення державної контрольно-ревізійної служби в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. - С. 103-110.
4. Попович Мирослав. Розмова з філософом, директором Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАНУ. URL: <https://theukrainians.org/myroslav-popovych/> (дата звернення 12.10.2019 р.)
5. Робсон А.П. Финансовое планирование и контроль. / Под ред. М.А. Поукока и А.Х. Тейлора. М.: ИНФРА-М, 1996. 479 с.
6. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства. / за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. 1. С. 620.
7. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
8. Шевченко О.М. Підходи до визначення сутності контролю в теорії державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 2. С. 29-36.

УДК 336.76

Урбан О.А. к.е.н., доцент

Дзямучич М.І. к.е.н., доцент

Матвіюк В.В.

Луцький національний технічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІТ-ПОСЛУГ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти розвитку ІТ-послуг в умовах глобалізації. Розвиток інформаційних технологій відбувається в умовах стирання просторових і часових меж між різними країнами світу, дозволяючи використовувати наявні ресурси.

Ключові слова: розвиток, послуги, глобалізація, ринок послуг, інформаційні послуги.

Urban O., Dzyamulych M., Matviyuk V.

Theoretical bases of development of IT services in the conditions of globalization

The theoretical and practical aspects of the development of IT services in the context of globalization are investigated in the article. The development of information technology occurs in the context of the erosion of spatial and temporal boundaries between different countries of the world, allowing the use of available resources.

The current stage of economic development of countries is characterized by accelerated rates of scientific and technological progress. The intensive research and development of new IT services, their entry into the world markets and the deployment of international integration in the scientific and industrial sphere have in fact already become a strategic model of economic growth for developed countries.

Keywords: development, services, globalization, market of services, information services.

Урбан О.А., Дзямулич Н.И., Матвиюк В.В.

Теоретические основы развития ИТ-услуг в условиях глобализации

В статье исследованию теоретические и практические аспекты развития ИТ-услуг в условиях глобализации. Развитие информационных технологий происходит в условиях стирания пространственных и временных границ между различными странами мира, позволяя использовать имеющиеся ресурсы.

Ключевые слова: развитие, услуги, глобализация, рынок услуг, информационные услуги.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Розвиток інформаційних технологій відбувається в умовах стирання просторових і часових меж між різними країнами світу, дозволяючи використовувати наявні ресурси. Використання інформаційних технологій дає можливість країнам, що розвиваються брати активну участь у торгівлі на світовому ринку комп'ютерними та інформаційними послугами (ІТ-послугами) і співпрацювати з розвиненими країнами на основі взаємних інтересів та обміну досвідом. Для країн, що розвиваються ІТ-послуги взагалі та послуги аутсорсингу інформаційних технологій, зокрема, можуть стати засобом поступу, піднімаючи загальний рівень економічного розвитку національної економіки та сприяючи поширенню знань в усій сфері суспільства.

Еволюція ринку інформаційних послуг знаходиться в тісному

взаємозв'язку зі зростаючими потребами учасників інформаційного суспільства та вдосконаленням засобів інформатизації суспільства й економіки в цілому. Інформаційні технології становлять основу та інструментарій надання інформаційних послуг і дозволяють відкривати нові сфери їх реалізації, що вимагають сучасних засобів інформаційного забезпечення. Розвиток сектора інформаційних технологій, розширення номенклатури послуг і збільшення обсягів виробництва та споживання ІТ-послуг значно впливає на форми організації бізнесу, механізми моніторингу соціально-економічних процесів та управління розвитком регіонів, а також на уклад життя населення.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що проблеми розвитку послуг у глобальному аспекті з кожним роком усе частіше стають об'єктом досліджень науковців у всьому світі. В умовах інтелектуалізації економіки можна констатувати особливу зацікавленість іноземних і вітчизняних дослідників щодо розвитку такого виду послуг, як ІТ-послуги. Але в роботах вітчизняних авторів проблематика становлення та розвитку ІТ-послуг в Україні, на жаль, все ще носить фрагментарний характер. Зокрема, особливості розвитку інформаційних технологій досліджували А. Абрамова, Г. Андрощук, В. Апопій, О. Бабанін, Н. Береза, О. Бурлаков, С. Войтко, В. Гамалій, А. Голидьбіна, Н. Глушко, В. Гузев, Б. Дмитришин, І. Калачова, М. Кастельс, Т. Ковальчук, М. Костюченко, К. Лавлок, А. Лашко, А. Литвин, Н. Мешко, Т. Ніколаєва, А. Обухова, Н. Полякова, Л. Поливана, С. Полумієнко, К. Пугачевська, І. Романків, Т. Руденко, А. Ставицька, С. Сардак, К. Сокол, Л. Співак, Т. Тишук, Н. Федосенко, Л. Федулова, Л. Хмелевська, Р. Яремчук та ін. Праці названих науковців виявились досить необхідними для з'ясування стану ринку інформаційних послуг, розширення їх номенклатури і збільшення обсягів виробництва у ході глобалізаційного процесу.

Проте, незважаючи на досить велику кількість досліджень, присвячених проблемі інформаційної глобалізації у цих роботах приділено недостатньо уваги. У зазначених працях висвітлені лише окремі аспекти вказаного питання, а в публікаціях, що

безпосередньо йому присвячені, розглядаються переважно теоретичні засади становлення та розвитку ІТ-послуг і майже не аналізуються практичні завдання пов'язані з удосконаленням правового поля регулювання механізму реалізації ІТ-послуг в умовах глобалізації. Крім того, незважаючи на ріст уваги науковців до проблем та досягнень вітчизняного ринку ІТ-послуг, констатуючи, з одного боку, серйозність наукових здобутків у даній сфері, а з іншого – швидкість розвитку послуг ІТ-ринку в умовах глобалізації, слід визнати потребу їх подальшого системного аналізу, що й визначило вибір теми наукового дослідження.

Цілі статті. Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування розвитку ІТ-послуг та визначення перспектив для України в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Глобалізація характеризується поступовим перетворенням світового простору в єдину зону, де безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, де вільно поширюються ідеї та пересуваються їх носії, стимулюючи розвиток сучасних інститутів і механізмів їх взаємодії. Одночасно утворюється міжнародне правове і культурно-інформаційне поле, своєрідні інфраструктури міжрегіональних, у тому числі інформаційних, обмінів. У процесі глобалізації концепція вільної торгівлі істотно розширюється в бік лібералізації. Наступною сферою лібералізації стає галузь послуг, включаючи фінансове обслуговування та інтелектуальну продукцію [1, с. 81].

У сучасній економіці роль та значення послуг істотно зросли, проте економічною наукою досі не вироблено загальноприйнятого поняття послуги. Триває дискусія щодо сутності послуг, їх ролі та місця в економічній діяльності, відповідно, відсутні легальне й єдине визначення поняття «послуга» та загальноприйнята систематизація сфери послуг. Це пов'язано з тим, що сутність послуги можна розглядати з різних точок зору: як економічну категорію; як вид діяльності; як сферу; як грошовий потік.

На думку А. Михайлова, послуга визначається і як трудова корисна діяльність людини (групи людей), результати якої

дістають вияв у корисному ефекті, що задовольняє будь-яку потребу суспільства [2, с. 51]. Цей суспільно корисний ефект (або благо) виступає не у формі речей, а у формі діяльності.

Із наведеного визначення видно, що аналіз тлумачення сутності послуги як результату діяльності у відриві від самої діяльності є непродуктивним, оскільки в підсумку всі прибічники аналізованої концепції визначали послуги через діяльність та/або дію.

Через результат діяльності визначає послугу і Н. Федосенко, відзначаючи, що діяльність і результат, на перший погляд, виступають як «рівнозначні» величини, якщо вважати, що задоволення потреби можливе лише за допомогою діяльності. Якщо ж виходити з того, що діяльність є не самоціллю, а засобом досягнення мети – задоволення потреби, то акцент у визначенні послуги, зазначає автор, зміщується саме до результату, адже дуже складно визначити мету діяльності. Логічною є дефініція «результат діяльності». Вона відповідає, на думку автора, по-перше, меті, яку переслідує замовник, – чіткому усвідомленню виконавцем того, що задоволення його економічного інтересу можливе виключно через задоволення потреб конкретної особи [3, с. 28].

Серед країн, що розвиваються в міжнародній торгівлі послугами виділяються три їх групи. До першої відносяться нові індустріальні країни, особливо азіатського регіону. Республіка Корея, Гонконг, Сінгапур, о. Тайвань, Китай, Таїланд активно виступають на світовому ринку послуг, збільшивши протягом двох останніх десятиліть її обсяги більш ніж у 6 разів. Другу групу складають країни, для яких виробництво послуг є головним напрямком розвитку економіки. Як правило, це острівні або малі держави. Для них характерна яскраво виражена спеціалізація на туристичних, фінансових або транспортних послугах. В цілому останні два десятиліття ці країни розвивалися шляхом поглиблення своєї спеціалізації. Третя група об'єднує найменш розвинуті країни, які є експортерами на світовий ринок переважно сировини (Ангола, Гана, Лівія, Іран та інші). Для них торгівля послугами на зовнішньому ринку становить менше 10%.

Для держав Центральної та Східної Європи, Балтії та СНД, незважаючи на певне нарощування торгівлі послугами, характерним є перевищення ввезення послуг над вивезенням. У

цьому регіоні найбільша питома вага в торгівлі послугами належить Росії, а найбільш конкурентоспроможні на світовому ринку послуг Чехія, Польща та Угорщина [4, с. 51].

На думку Т. Ніколаєвої, ІТ – комплекс взаємопов'язаних і взаємозалежних технологій, за допомогою яких здійснюється інформаційне створення і взаємодія між різними секторами національних і світового господарств. ІТ утворюють технологічну базу інформаційного виробництва [5, с. 7].

У фахівців галузі виготовлення ІТ-послуг найбільш поширене визначення ІТ як автоматизованих способів роботи з даними. ІТ забезпечують збір, обробку, аналіз, передачу та зберігання масивів інформації в цифровому форматі та є результатами творчої діяльності.

Трьохсегментна структура сектора ІТ сформувалася еволюційним шляхом і містить:

- комп'ютерне обладнання (ІТ hardware): персональні комп'ютери, сервери, робочі станції, обладнання передачі даних, принтери;

- програмне забезпечення (Software) (ПЗ), в тому числі системне і прикладне;

- комп'ютерні послуги (ІТ services): консалтингові послуги в області ІТ, впровадження ІТ, підтримка ІТ, поточне управління комп'ютерним обладнанням і ПЗ, тренінг і навчання в галузі використання ІТ [6, с. 19-20].

Сполучені Штати Америки є глобальним лідером на ринку інформаційних технологій і, згідно з оприлюдненими прогнозами, що враховують зростання ВВП США й загострення фінансово-економічних проблем у країнах Європейського Союзу (передусім в єврозоні), найближчим часом питома вага США на світовому ІТ-ринку дедалі зростатиме.

Характерно, що частка США у світових видатках на науку й дослідження також перебуває в діапазоні 34-38%. Упродовж трьох найближчих років попит на комп'ютерну техніку в США дещо знижуватиметься, оскільки її ринок є доволі насиченим [7, с. 28].

У розвинених країнах з метою покращення зовнішнього середовища створення та втілення ІТ-послуг, модернізації, удосконалення, оновлення інформаційних технологій держава

реалізує заходи, які націлені на те, щоб поліпшити законодавчу базу, що має регулювати відносини та співпрацю усіх учасників процесу інформатизації країни, формування організаційних форм інноваційної діяльності у сфері ІТ-послуг, зокрема центрів та агентств із трансферу технологій, інститутів розвитку, спеціальних фондів заохочення розвитку ІТ-послуг тощо; стимулювання особливо малого та середнього підприємництва до впровадження ІТ-послуг; інфраструктурне забезпечення регіонів і країни, формуючи таким чином сприятливі умови діяльності, високотехнологічних підприємств; сприяння нарощенню високого рівня інформаційного та матеріально-технічного забезпечення розвитку ІТ-індустрії тощо [8, с. 97].

Фінансування створення та втілення ІТ-послуг у провідних країнах світу відбувається як з державних, так і з приватних джерел, однак співвідношення є різним і кожна держава обирає його прийнятним для себе. Для переважаючої кількості країн ЄС та США притаманний наближено рівний розподіл інвестиційних ресурсів для розвитку НДДКР між приватним і державним капіталом, що залежить від ефективності джерела інвестицій.

Висновки. Сучасний етап економічного розвитку країн характеризується прискореними темпами науково-технічного прогресу. Інтенсивне проведення досліджень та розробка на їх основі новітніх ІТ-послуг, вихід з ними на світові ринки та розгортання міжнародної інтеграції в науково-виробничій сфері фактично вже стали стратегічною моделлю економічного зростання для розвинених країн. Причому інтелектуальні ресурси спільно з новітніми інформаційними технологіями не тільки визначають перспективи економічного зростання, але й служать показником рівня економічної незалежності та добробуту країни, її національного статусу.

Їх вбудованість у систему глобальних економічних зв'язків перетворюється в один із найважливіших факторів, які визначають конкурентоспроможність національних економік, сенсом взаємодії яких усе виразніше стає орієнтація на створення ІТ-послуг загальносвітового застосування, які мають перспективні міжнародні ринки збуту, та інтеграційних ІТ-систем окремих країн і регіонів.

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М., 2000. – 81-83 с.
2. Михайлов А. Услуги как форма бизнеса / А. Михайлов // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. – № 1. – 51-52 с.
3. Федосенко Н. До питання про місце договору з надання послуг у ході виконання маркетингових досліджень у системі цивільно-правових договорів / Н. Федосенко // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 5. – 27-29 с.
4. Апопій В. В. Організація і технологія надання послуг: [навч. посіб.] / В. В. Апопій [та ін.]. – К. : Академія, 2017. – 312 с.
5. Николаева Т. П. Основы информационной экономики: учеб. пособие / Т. П. Николаева. – СПб. : Лекс Стар, 2001. – 128 с.
6. Абрамова А. В. Международный бизнес в области информационных технологий : учеб. пособие / А. В. Абрамова, Ю. А. Савинов; под общ. ред. Н. Н. Ливенцева. – М. : Аспект Пресс, 2014. – 206 с.
7. Бабанін О. Економічна співпраця України і США: ІТ сектор / О. Бабанін // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2017. – № 5. – 27-32 с.
8. Сардак С. Е. Дослідження структури і тенденцій розвитку світового ринку інформаційних технологій // С. Е. Сардак, А. В. Ставицька // Технологический аудит и резервы производства. – 2017. – № 4/5. – 96-100 с.

УДК 336.76

Урбан О.А. к.е.н., доцент

Чиж Н.М. к.е.н., доцент

Галагдін І.А. магістрант

Луцький національний технічний університет

РОЗВИТОК ФОНДОВОГО РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКОВИХ ПРОЦЕСІВ

У статті дослідженню теоретичні та практичні аспекти українського фондового ринку в контексті безпекових процесів.

Ключові слова: фондовий ринок, цінні папери, безпека, ринок цінних паперів, міжнародний ринок цінних паперів.

Urban O., Chyzh N., Halahdin I.

Securities stock market development in the context of security processes

Development of financial markets, including stock market and new financial products and technologies are important factors of strengthening the economy, improving business efficiency and the investment climate. The economy can not function effectively without a developed stock market.

Nowadays Ukraine focuses its attention to the development of small and

medium-sized businesses; it requires additional financial resources. Functioning of the stock market contributes to attracting of cheap and long-term resources and ensures the creation of a reliable financing system of economic development, which leads to the formation of favourable conditions for business.

The stock market is one of the most important elements of the accumulation of investment resources. It should function as an instrument of regulating financial system, because the stock market is interconnected with system of public finances and the financial market. In developed countries the stock market is the most effective way of funds' attraction to the national economy.

The work deals with the formation and dynamics of the Ukrainian stock market. The structure of the securities issue, the peculiarities of the stock market and its impact on the country's economy were investigated in general. The trading values of the stock market and stock exchanges during recent years were analyzed. The obstacles and problems of the market were detected. The ways of further development of the stock market in Ukraine were suggested .

It was determined that dynamics of Ukraine's stock market tends to increase, as well as its future prospects in the context of European integration processes.

Keywords: stock market, securities, security, securities market, international securities market.

Урбан О.А., Чиж Н.М., Галагдин И.А.

Развитие фондового рынка Украины в контексте безопасности

В статье исследованию теоретические и практические аспекты украинского фондового рынка в контексте безопасности процессов.

Ключевые слова: фондовый рынок, ценные бумаги, безопасность, рынок ценных бумаг, международный рынок ценных бумаг.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Розвиток фінансових ринків, зокрема фондового, валютного, а також нові фінансові продукти та технології є важливим фактором підвищення ефективності ведення бізнесу, покращення інвестиційного клімату та зміцнення економіки в цілому. Економіка не може функціонувати ефективно без розвиненого та стабільно працюючого фондового ринку, оскільки, за його допомогою відбувається перерозподіл вільних фінансових активів для оптимального задоволення потреб національної економіки в інвестиціях.

Сьогодні в Україні велика увага приділяється розвитку малого і середнього бізнесу, а це в свою чергу потребує додаткових

фінансових ресурсів. Функціонування повноцінного фондового ринку сприяє залученню в країну дешевих довгих ресурсів, а також забезпечує створення надійної системи фінансування економічного розвитку, що в свою чергу призведе до утворення сприятливих умов для ведення бізнесу.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю вивчення механізму функціонування фондового ринку України та напрямів його розвитку. Адже існування та стабільність даного ринку відіграють значну роль у розвитку фінансового ринку, який у свою чергу є ключовим у механізмі всієї економіки.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженням сутності фондового ринку та особливості його функціонування цікавляться багато закордонних та вітчизняних науковців. Зокрема, теоретичні та практичні аспекти становлення та розвитку фондового ринку досліджують: О.М.Мозговий, В.А.Галанов, О.Г.Шевченко, В.М.Шелудько, В.В.Михальський, О.О.Калюга, І.В.Краснова, Ю.Я.Кравченко, Н.І.Гавриленко, І.П.Ткаченко, О.М.Сохацька. Оскільки фондовий ринок України розвивається, на його шляху появляються нові перспективи, проблеми, тому дослідження фондового ринку України є постійно актуальним, а особливо – на сучасному, інтеграційно-спрямованому в світовий простір етапі розвитку економіки України.

Цілі статті. Метою статті є дослідження теоретичних основ та практичних аспектів функціонування фондового ринку, а також визначення перспектив інтеграції України у європейський ринок цінних паперів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основною метою функціонування фондового ринку є акумуляція фінансових ресурсів і забезпечення можливості їх перерозподілу за допомогою проведення суб'єктами ринку різноманітних операцій, які пов'язані із цінними паперами, тобто здійснення посередницької діяльності при русі тимчасово вільних коштів від інвестора до емітента цінних паперів.

Міжнародний ринок цінних паперів виконує ряд завдань, серед них основними є:

- мобілізація тимчасово вільних фінансових ресурсів для здійснення конкретних інвестицій;
- розвиток вторинного ринку;
- трансформація відносин власності;
- формування ринкової інфраструктури, що відповідає міжнародним стандартам;
- активізація маркетингових досліджень;
- удосконалення ринкового механізму і системи управління;
- забезпечення контролю над капіталом на основі державного регулювання;
- зменшення інвестиційного ризику;
- формування портфельних стратегій;
- розвиток ціноутворення;
- прогнозування перспективних напрямів розвитку.

Міжнародний фондовий ринок відіграє важливу роль в розвитку валютно-фінансових відносинах і здійснює ряд функцій. Основними функціями фондового ринку є: облікова, регулююча, стимулююча, контролююча, збалансування попиту і пропозиції, перерозподільна (рис.1).

Рис. 1. Функції ринку цінних паперів

Кожній країні притаманна своя модель розвитку ринку та стратегії його регулювання, яка безпосередньо визначається зрілістю ринку, його концепцією, певними історичними і культурними традиціями. Але не дивлячись на це, існує дві основні моделі, які є найбільш поширеними: американська і європейська.

Американська модель у кінцевому вигляді існує тільки в США. Європейці дають високу оцінку її ефективності; вона слугує зразком для наслідування для інших країн, які в свою чергу

прагнуть створити у себе цивілізований фондовий ринок. Зазвичай саме з моделлю діючого державного регулювання, пов'язують успіх сучасного функціонування найактивнішого та найбільшого національного ринку цінних паперів у світі.

Основна зовнішня відмінність американської моделі від європейської полягає в її комплексному, швидкому залученні держави в управління саме тим ринком, який ніколи не визнавав над собою ніякої влади.

Аналізуючи американську модель можна виокремити щонайменше три головні складові:

- ця концепція, хоча сформульована більш як півстоліття тому, але існує й сьогодні. Її суть полягає у тому, що фінансування інвестицій має спиратися на фондовий ринок, який функціонує незалежно від банківської системи.

- правова база, яка охоплює низку законів, що безпосередньо стосуються фондового ринку і утворюють міцну основу для системи регулювання даного ринку.

- спеціальний орган управління фондовим ринком, до обов'язків якого входить забезпечення виконання прийнятих законів [1].

Тобто, американська модель ринку базується на дерегулюванні, яка веде до збільшення частки ринку, максимізації прибутків у короткостроковій перспективі і формування індивідуалістичної ідеології. Європейська модель має на меті збільшення участі держави в регулюванні економіки, підвищення рівня соціальної захищеності, а також впровадження практики довгострокової кооперації на всіх рівнях [2].

Для європейської моделі притаманне домінування комерційних банків на фондовому ринку. Тоді як американська модель, навпаки, обмежує їх участь у функціонуванні фондового ринку, а також передбачає активну роль небанківських фінансово-кредитних інститутів. Саме панування банків на фондовому ринку є найважливішим моментом, що визначає специфіку європейської моделі. Але це не означає, що фондові ринки можуть уникнути державного «нагляду».

Висока правова культура ведення бізнесу на фондовому ринку є однією з головних ознак європейської моделі. Слід

відзначити, що поширене саморегулювання, тобто добровільне схвалення прийнятих законодавчих і етичних норм, договорів та правил не звільняє від відповідальності суб'єктів фондового ринку, що порушили закон (керівників, біржовиків, банкірів).

Новітньою тенденцією в Європі є розробка практично повсюдно комплексних і несуперечливих документів, що стосуються функціонування і регулювання національних фондових ринків [3].

Моделі регулювання фондового ринку відрізняються за формою акціонерного капіталу. Для американської моделі характерна аутсайдерська модель акціонерного капіталу. Режим адміністративного та правового регулювання для цієї моделі розроблявся з урахуванням того, що акціонерний капітал компанії розподілений серед великої кількості інвесторів, які діють ізольовано один від одного та потребують адекватної, надійної інформації для прийняття правильних інвестиційних рішень.

Аутсайдерську систему ринку можна охарактеризувати як таку, що заснована на розкритті інформації. Ця модель більшою мірою сприяє динамічному зростанню фінансових ринків, оскільки забезпечує високу доступність інформації про діяльність компанії та підвищену увагу до інтересів акціонерів [4].

Характерними рисами аутсайдерської моделі є:

- особливий акцент на захисті міноритарних акціонерів у нормативних актах про компанії та цінні папери;
- дисперсне володіння акціями;
- визнання пріоритетності інтересів акціонерів у законодавстві про компанії;
- порівняно жорсткі вимоги до розкриття компаніями своєї інформації.

Для європейської моделі характерна інсайдерська система акціонерного капіталу. Її першою рисою є концентрований характер власності [3]. Фінансові інститути за цієї моделі регулювання контролюють 60–70 % акцій компаній.

Банки одночасно є кредиторами суспільства, акціонерами і довіреними особами інших акціонерів, вони займаються наданням консультаційних та брокерських послуг при одержанні корпораціями небанківських, зарубіжних і урядових позик, а також

розміщують цінні папери.

Висновки. В статті подано особливості становлення та динаміку розвитку фондового ринку в Україні. Розкрито структуру випуску цінних паперів та особливості функціонування фондового ринку, показано його вплив на розвиток економіки країни в цілому. Здійснено аналіз обсягів торгів на фондовому ринку та на фондових біржах країни за останні роки. Виявлено перешкоди та проблеми функціонування ринку, а також запропоновано подальші шляхи розвитку фондового ринку України.

Основними фінансовими інструментами на фондовому ринку є цінні папери. Для оцінки фінансових інструментів на фондовому ринку виокремлюють два основних методологічних підходи: фундаментальний аналіз та технічний аналіз. Ці види аналізу дають змогу оцінити цінову динаміку фінансових активів. Тобто за допомогою даних підходів інвестори можуть спрогнозувати цінову ситуацію на фондовому ринку.

Державне регулювання, що здійснюється на фондовому ринку передбачає реалізацію комплексних заходів спрямованих на впорядкування, контроль та нагляд за ринком цінних паперів, а також запобігання зловживанням та порушенням у цій сфері. Основною метою державного регулювання є: реалізація єдиної державної політики у сфері випуску та обігу цінних паперів і їх похідних; створення умов для ефективної мобілізації і розміщення учасниками ринку цінних паперів з урахуванням інтересів суспільства; одержання учасниками фондового ринку інформації про умови випуску та обігу цінних паперів. Основним регулюючим органом на фондовому ринку України є НКЦПФР, яка здійснює контроль та нагляд за функціонуванням учасників на ринку.

Фондовий ринок України, який є невід'ємною частиною розвитку економіки має низку проблем, що стримують його розвиток та перешкоджають його ефективному функціонуванню. Зокрема негативно впливають на його становлення недокапіталізація, непрозорість розкриття інформації, домінування первинного ринку над вторинним, вузька номенклатура цінних паперів, які перебувають в обігу на фондовому ринку України, але ці проблеми є цілком переборними.

Для українських компаній вихід на міжнародні фондові біржі за допомогою IPO дає ряд переваг. Одним з найбільших плюсів є

отримання інвестицій, покращення загального статусу компанії. ПРО – це ціль, до якої українські компанії ідуть на протязі останніх років. На сьогодні цей процес сповільнив свої темпи, але надалі все буде залежати від стабілізації ситуації в Україні. Тому країні потрібно зробити правильні кроки. Щоб допомогти вийти українським компаніям на фондові майданчики ЄС. Євроінтеграційний напрямок – це вже суттєвий крок, оскільки він є позитивним сигналом для іноземних інвесторів.

1. Штанько О. Д. Сучасні тенденції функціонування світових фондових ринків [Електронний ресурс] / О.Д. Штанько // Академічний огляд. – Режим доступу : <http://duer.edu/uploads/vidavnitstvo14/akademichnij-ogljad-2-13/6310.pdf> – Назва з екрану.
2. Миркин Я. Как структура собственности определяет фондовый рынок? // Рынок ценных бумаг. – 2000. – № 1. – С. 18–23.
3. Стиглиц Дж. Quis custodiet ipsos custodes? Неудачи корпоративного управления при переходе к рынку // Экономическая наука современной России. – 2009. – № 4. – С. 108–146.
4. Дементьева А. Г. Инсайдерская модель корпоративного управления: современные особенности и тенденции развития // Менеджмент сегодня. – 2010. – № 6. – С. 20–27.

УДК 331.556.4

Шубала І.В. к.е.н., доцент

Николайчук Н.В. студент

Луцький національний технічний університет

ОЦІНКА КІЛЬКОСТІ ТА СТРУКТУРИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ЗА СТАТТЮ, ВІКОМ ТА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ ДО ВІЇЗДУ ЗА КОРДОН

У статті проведено оцінку кількості та структури трудових мігрантів за статтю, віком та місцем проживання до виїзду за кордон.

Ключові слова: міграція, трудова міграція, чоловіки, жінки, міські поселення, сільська місцевість.

Shubala I., Nikolaychuk N.

Estimation of the number and structure of migrant workers by sex, age and place of residence before departure abroad

The purpose of the article is to evaluate the number and structure of migrant workers by gender, age and place of residence prior to departure abroad.

As a result of labor migration, our country is losing the nation's gene pool, skilled labor and significantly reducing the opportunities to ensure the sustainable development of the national economy in the short term. Therefore, this topic is quite relevant, and its elaboration will identify the causes of these processes, study their trends and patterns, taking into account the current global trends in labor migration.

The Labor Migration Survey 2017 is based on the experience of conducting such a survey in 2012. The 2017 survey covered 15-70 year olds who resided in the household. The distribution of labor migrants by category, sex and place of residence before departure abroad for 2015-2017 was studied. According to the survey, the total number of labor migrants in Ukraine was 1303.3 thousand, of which 43.2% belong to returning migrants to Ukraine, 48.5% are short-term migrant workers and 8.3% are migrant workers. At the same time, the share of labor migrants in the total population aged 15-70 years was 4.5%, which is a rather significant level.

The number of migrant workers by sex and place of residence was compared. The distribution of labor migrants by place of residence is practically proportional, as migrants who lived in urban settlements make up 663.5 thousand people and in rural areas - 639.8 thousand people, although there is a certain predominance of the number of the first group. Changes in the structure of labor migrants by age groups, sex and place of residence before departure abroad for 2015-2017 were studied. By all criteria, the age group of 60-70 years is the lowest in proportion, which is explained by the decrease in older people's labor activity. The largest is the share of labor migrants by age group 40-49 in all distributions of women and men, as well as urban settlements and rural areas. Changes in the structure of labor migrants by country of residence, sex and place of residence before departure for 2015-2017 were studied. The highest share of labor migrants is concentrated in Poland - 38.9% and the Russian Federation - 26.3%, while the lowest is observed in Germany - 0.8%. The structure of labor migrants by age groups for 2015-2017 has been studied. The largest share is characterized by the age group of migrants 40-49 years - 26.3%, and the lowest - the age group 60-70 years - 2.2%.

According to the results of the assessment, it can be stated that the number of migrant workers from Ukraine is quite significant, but not homogeneous by age groups, gender, place of residence, language of the country of residence, level of education before departure abroad and other characteristics.

Keywords: migration, labor migration, men, women, urban settlements, rural areas.

Шубала І.В., Николайчук Н.В.

Оценка количества и структуры трудовых мигрантов по полу, возрасту и месту жительства до выезда за границу

В статье проведена оценка количества и структуры трудовых мигрантов по полу, возрасту и месту жительства до выезда за границу.

Ключевые слова: миграция, трудовая миграция, мужчины, женщины, городские поселения, сельская местность.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Через низький рівень життя населення та низькі соціальні стандарти та мізерний рівень заробітної плати значна частина населення України звертається до пошуків кращих умов працевлаштування на закордонний ринок праці, переважно в країни, де усі ці параметри є набагато вищими та дозволяють отримувати гідну оплату праці за здійснену роботу. Проблемність цього питання полягає ще в тому, що внаслідок трудової міграції наша країна втрачає генофонд нації, кваліфіковану робочу силу та значно зменшує можливості для забезпечення сталого розвитку національної економіки на найближчу перспективу. Тому дана тематика є досить актуальною, а її опрацювання дозволить визначати причини цих процесів, вивчити їх тенденції та закономірності, враховуючи сучасні глобальні тенденції трудової міграції.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання зростання інтенсивності трудової міграції населення за кордон були та залишаються об'єктом особливої уваги багатьох відомих вітчизняних учених: Бербенець О.В., Білоус-Сергєєва С. О., Гоць А.А., Громенкова С.В., Гунченко М.В., Гуцу С.Ф., Єсінова Н.І., Жовнір С.М., Журавська Н. С., Журба О. В., Зоря О. П., Капітан В.О., Коваленко О.В., Колесник І.А. та багато ін. Виникає необхідність детальнішого вивчення характерних рис трудових мігрантів за статтю, віком та місцем проживання.

Цілі статті. Ціль статті полягає в проведенні оцінки кількості та структури трудових мігрантів за статтю, віком та місцем проживання до виїзду за кордон.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У 2017 році органи державної статистики втретє провели модульне вибіркове обстеження населення (домогосподарств) з питань трудової міграції (далі – обстеження трудової міграції). Обстеження з цієї тематики також було проведено у 2008 та 2012 роках за технічної підтримки міжнародних організацій та національних спонсорів і, як і обстеження 2017 року, здійснювалося шляхом включення додаткового модуля до вибіркового обстеження населення

(домогосподарств) з питань економічної активності [2].

Мета обстеження – оцінити обсяги, поширеність, географічну спрямованість зовнішньої трудової міграції громадян України, соціально-демографічний склад трудових мігрантів, у тому числі їхній освітній рівень, напрямки навчання для виїзду за кордон, види їх економічної діяльності, умови праці, частоту та тривалість поїздок тощо.

Програма обстеження трудової міграції у 2017 році розроблена на основі досвіду проведення подібного обстеження у 2012 році. Обстеженням 2017 року були охоплені особи віком 15–70 років, які постійно проживали у домашньому господарстві.

На початковому етапі аналізу вивчено розподіл трудових мігрантів за категоріями, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон за 2015-2017 рр. (табл. 1).

Таблиця 1. Трудові мігранти за категоріями, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон за 2015-2017 рр.

Показники	Усього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, усього, тис. осіб	1303,3	385,8	917,5	663,5	639,8
у тому числі за категоріями, %					
трудові мігранти, які повернулися до України	43,2	37,7	45,5	47,5	38,7
короткострокові трудові мігранти	48,5	49,3	48,1	43,3	53,9
працівники-емігранти	8,3	13	6,4	9,2	7,4
Частка трудових мігрантів у загальній кількості населення віком 15-70 років, у %	4,5	2,5	6,7	3,4	6,9

Примітка. Побудовано автором за даними [1-3].

Як бачимо з таблиці протягом 2015-2017 рр. загальна кількість трудових мігрантів в Україні за даними обстеження становила 1303,3 тис осіб, з них 43,2% відносяться до трудові мігранти, які повернулися до України, 48,5% – короткострокові трудові мігранти та 8,3% працівники-емігранти. При цьому частка

трудових мігрантів у загальній кількості населення віком 15-70 років становила 4,5%, що є достатньо значним рівнем.

На наступному етапі проведено порівняння кількості трудових мігрантів за статтю та місцем проживання за 2015-2017 рр. (рис. 1).

Серед загальної чисельності трудових мігрантів переважають чоловіки, яких 917,5 тис осіб, тоді як чисельність жінок є майже у 3 рази меншою (385,8 тис осіб). Розподіл трудових мігрантів за місцем проживання є практично пропорційним, адже мігранти, які проживали у міських поселеннях становлять 663,5 тис осіб, а у сільській місцевості – 639,8 тис осіб, хоча спостерігається певне переважання чисельності першої групи.

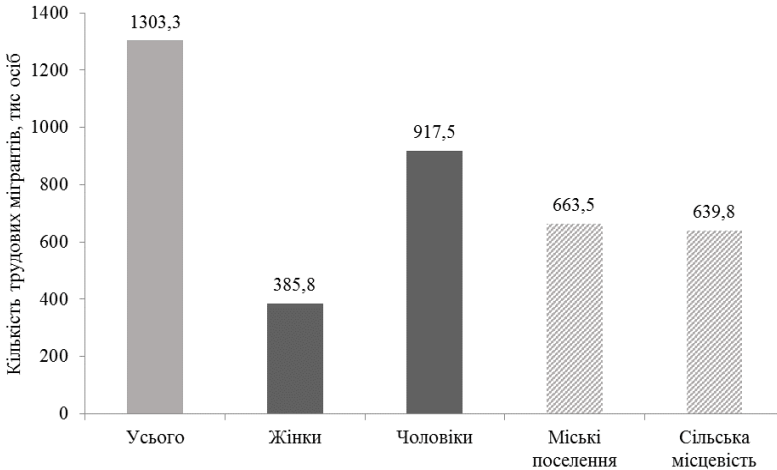

Рис. 1. Порівняння кількості трудових мігрантів за статтю та місцем проживання за 2015-2017 рр. (побудовано автором за даними [1-3])

Після цього важливо вивчити розподіл трудових мігрантів за віковими групами, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон за 2015–2017 рр.

Подальше вивчення структури трудових мігрантів за віковими групами, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон за 2015–2017 рр. проведено на основі даних рисунку 2.

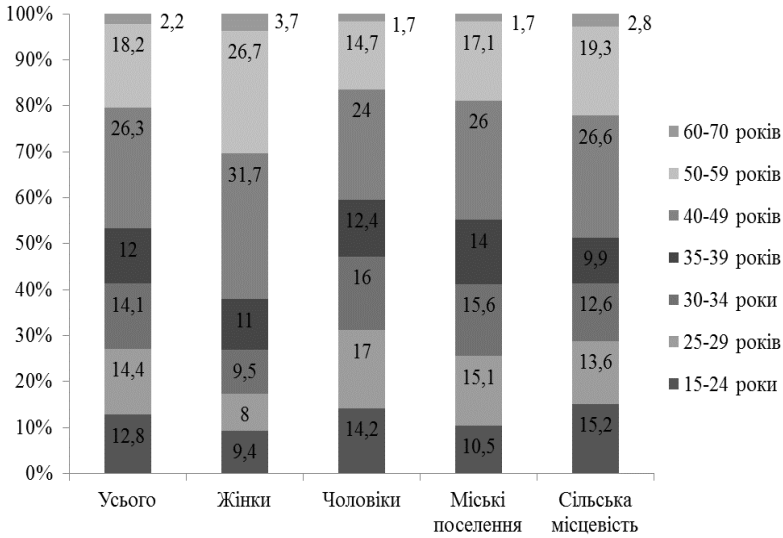

Рис. 2. Структура трудових мігрантів за віковими групами, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон за 2015–2017 рр. (побудовано за даними [1-3])

Як бачимо, протягом аналізованого періоду до виїзду за кордон серед усіх вікових груп трудових мігрантів найбільшою за загальною їх кількістю питомою вагою характеризувалася група 40-49 років – 26,3%, а найменшою – 60-70 років – лише 2,2%. До того ж за усіма критеріями найменшою за питомою вагою є саме вікова група 60-70 років, що пояснюється зменшенням трудової активності населення у старшому віці.

Також найбільшою є частка трудових мігрантів за віковою групою 40-49 років по усіх розподілах жінок і чоловіків, а також міських поселень та сільської місцевості. Зауважимо, що серед жінок порівняно з іншими критеріями, є вищою частка мігрантів у віці 50-59 років – 26,7%, а серед чоловіків – частка у віці 25-29 років – 17,0%.

Тоді як у міських поселеннях також знують частку трудових мігрантів у віці 35-39 років, а у сільській місцевості

частка у віці 15-24 років.

Надалі вивчено структуру трудових мігрантів за країнами перебування, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон за 2015–2017 рр. (табл. 2).

Таблиця 2. Структура трудових мігрантів за країнами перебування, статтю та місцем проживання до виїзду за кордон за 2015–2017 рр.

Показники	Усього	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Кількість трудових мігрантів, усього, тис. осіб	1303,3	385,8	917,5	663,5	639,8
у тому числі за країнами перебування, %					
Польща	38,9	42,6	37,3	38,3	39,5
Російська Федерація	26,3	15,1	31	33	19,3
Італія	11,3	27	4,7	7,3	15,4
Чеська Республіка	9,4	6,2	10,7	5,2	13,7
США	1,8	0	2,6	3,5	0
Білорусь	1,7	0,8	2,1	0,9	2,6
Португалія	1,6	0,4	2	2,1	1
Угорщина	1,3	0,9	1,5	1,2	1,5
Ізраїль	1,1	0,6	1,3	1,9	0,2
Фінляндія	1	0,8	1,1	0,8	1,3
Німеччина	0,8	0,5	0,9	1,1	0,4
Інші країни	4,8	5,1	4,8	4,7	5,1

Примітка. Побудовано автором за даними [1-3].

Як бачимо серед трудових мігрантів загалом найбільша частка зосереджена у Польщі – 38,9% та Російській Федерації – 26,3%, а найнижча спостерігається у Німеччині – 0,8%. Серед трудових мігрантів за статтю у Польщі також переважають жінки – 42,6% й чоловіки – 37,3%. А за місцем проживання також у Польщі зосереджено найбільше мігрантів із міських поселень – 38,3% та із сільської місцевості – 39,5%. Тоді як мешканці міських і сільських поселень також мають значну частку трудової міграції у Російську Федерацію – відповідно 33,0% та 19,3%.

Також званою популярністю серед трудових мігрантів відзначається Чеська Республіка, де зосереджено загалом близько 9,4%, а також Італія – 11,3%. Також доволі значною є частка

трудових мігрантів жінок в Італії – 27,0%, а чоловіків у Російській Федерації – 31,0%.

Після цього важливо вивчити структуру трудових мігрантів за віковими групами за 2015-2017 рр. (рис. 3).

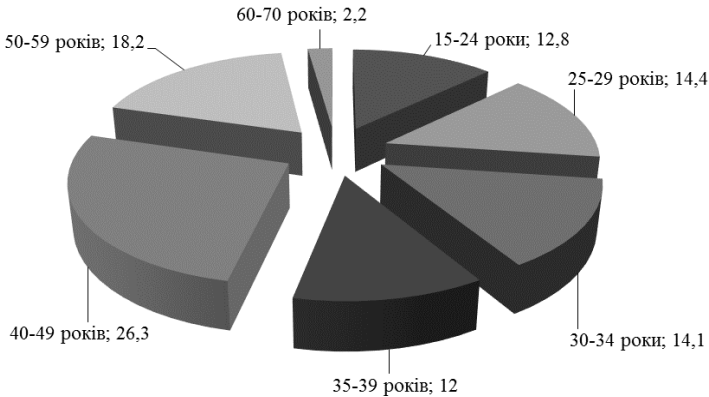

Рис. 3. Структура трудових мігрантів за віковими групами за 2015-2017 рр. (побудовано за даними [1-3])

Як бачимо найбільшою часткою характеризується вікова група мігрантів 40-49 років – 26,3%, а найнижчою – вікова група 60-70 років – 2,2%. Середніми частками 12-14% характеризуються вікові групи трудових мігрантів 35-39 років, 30-34 років, 15-24 років та 25-29 років.

Висновки. Аналіз та оцінка трудової міграції в Україні здійснюється на основі окремих методичних рекомендацій та за певною програмою вибіркового спостереження.

Обстеження було спрямоване саме на працівників-мігрантів (включаючи осіб, які шукали роботу за кордоном). Відповідно до Конвенції ООН «Про захист прав усіх працівників-мігрантів та членів їх сімей». На національному рівні формується статистичний збірник «Зовнішня трудова міграція», в якому містяться результати вибіркового спостереження міграції населення за останні три роки.

Отже, за результатами проведеної оцінки можна констатувати, що чисельність трудових мігрантів з України є доволі значною, але не однорідною за віковими групами, статтю,

місцем проживання, рівнем володіння мовою країни перебування, рівнем освіти до виїзду за кордон та іншими характеристиками. Тому виникає необхідність проведення подальшого аналізу трудової міграції за правовим статусом, способом працевлаштування та відповідністю роботи до кваліфікації.

1. Державна служба статистики України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження за період 2015-2017 рр.). Статистичний бюлетень Державної служби статистики України. К., 2017. 36 с.
3. Зовнішня трудова міграція населення України в 2009 році / Український центр соціальних реформ. URL: <http://www.ucsr.kiev.ua>.

УДК 330.354

Шубалий О.М. д.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

ДИНАМІКА ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ ЗМІНИ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ РЕГІОНАЛЬНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті вивчено динаміку показників людського капіталу у Волинській області в контексті зміни основних показників регіонального та національного розвитку.

Ключові слова: людський капітал, валовий регіональний продукт, доходи населення, видатки бюджету, заробітна плата.

Shubalyi O.

Dynamics of human capital of the region in the context of changes in the main indicators of regional and national development

The purpose of the article is to study the dynamics of human capital indicators in the Volyn region in the context of changing the main indicators of regional and national development.

The indicators that characterize the development of human capital are an important characteristic of the overall level of socio-economic development of both the individual region and the country as a whole. After all, the quantitative and qualitative characteristics of human capital, as well as the degree of its involvement in the overall process of reproduction at the regional level, largely depend on the results of economic activity of individual economic entities of the respective region, which are ultimately

reflected in changes in the main macroeconomic indicators of regional and national development.

On the basis of the analysis of human capital in the context of changes in the main indicators of regional and national development, the dynamics of growth indices of gross regional product per capita and real wages in Volyn region were compared. It is found that for the growth of human capital of the region it is advisable to stimulate both the growth of real wages and the growth of the gross regional product per person.

Changes in expenditures on socio-cultural activities and general expenditures of local budgets are analyzed. There was a stable pattern of parallel proportional increase in expenditures on socio-cultural activities and general expenditures of local budgets of Volyn region, but in 2017-2018 there was an increase in deviation between these indicators. This indicates a disproportionate increase in expenditures on socio-cultural activities compared to the total amount of expenditures, which indicates a decrease in the region's human capital development potential in subsequent periods.

A significant negative can be noted a decrease in the number of people enrolled in educational institutions, a decrease in the number of employees involved in the implementation of research and development.

Based on the study of the dynamics of the main indicators of human capital development in the Volyn region compared with the data on the whole in Ukraine, it is concluded that this region as a whole has significantly worse baseline estimates of human capital development indicators. Among all indicators, only by the indicator of housing commissioned (per 1000 people) it can be stated that during 2015-2018 the Volyn region exceeds this indicator in Ukraine as a whole.

Therefore, in general, no reasonable conclusion can be drawn regarding the increase in the level of human capital development in the Volyn region, since many quantitative and qualitative components of it are subject to negative changes. And on a national scale, by most indicators, the Volyn region does not provide an adequate level of welfare for the development of human capital.

Keywords: human capital, gross regional product, population income, budget expenditures, wages.

Шубалый А.М.

Динамика человеческого капитала региона в контексте изменения основных показателей регионального и национального развития

В статье изучена динамика показателей человеческого капитала в Волынской области в контексте изменения основных показателей регионального и национального развития.

Ключевые слова: человеческий капитал, валовой региональный продукт, доходы населения, расходы бюджета, заработная плата.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Показники, які характеризують розвиток людського капіталу є

важливою характеристикою загального рівня соціально-економічного розвитку як окремого регіону, так і країни в цілому. Адже від кількісних і якісних характеристик людського капіталу, а також ступеня його залучення у загальний процес відтворення на регіональному рівні значною мірою залежать результати економічної діяльності окремих суб'єктів господарювання відповідного регіону, що в кінцевому випадку відображаються в зміні основних макроекономічних показників регіонального та національного розвитку. Тому виникає необхідність детальнішого вивчення динаміки показників людського капіталу регіону в цьому контексті.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Наукові дослідження, що стосуються вивчення динаміки показників, які характеризують людський капітал на регіональному та національному рівнях проводили багато вітчизняних учених: Антонов А.П., Баєва О.І., Білецький О.В., Головінов О.М., Головка Л.В., Денисенко Ю.А., Зачоса О.Д., Зварич О.І., Коломієць В.М., Корольова Н.М., Крушельницька Г. Б. та інші. Разом з тим, важливе значення має проведення детальнішого дослідження цих тенденцій на прикладі окремого прикордонного регіону – Волинської області.

Цілі статті. Метою статті є вивчення динаміки показників людського капіталу у Волинській області в контексті зміни основних показників регіонального та національного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Серед загальноекономічних факторів значний вплив на розвиток людського капіталу має загальна економічна ситуація в регіоні, що характеризується зміною показника валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу.

Тому на початковому етапі аналізу важливо провести порівняння динаміки індексів росту валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу та реальної заробітної плати у Волинській області за 2005-2017 рр., які визначають рівень людського капіталу в регіоні (рис. 1).

Як бачимо, протягом тривалого періоду спостерігається певний взаємозв'язок між зміною індексів росту валового

регіонального продукту у розрахунку на одну особу та реальної заробітної плати у регіоні, зокрема протягом періодів 2007-2013 рр., а також 2015-2016 рр. Натомість у 2018 році на фоні зростання індексу реальної заробітної плати відбулося певне зниження індексу росту валового регіонального продукту, а у 2014 році – навпаки.

Тобто переважно для зростання людського капіталу регіону доцільно стимулювати як зростання реальної заробітної плати, так і зростання обсягу валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу.

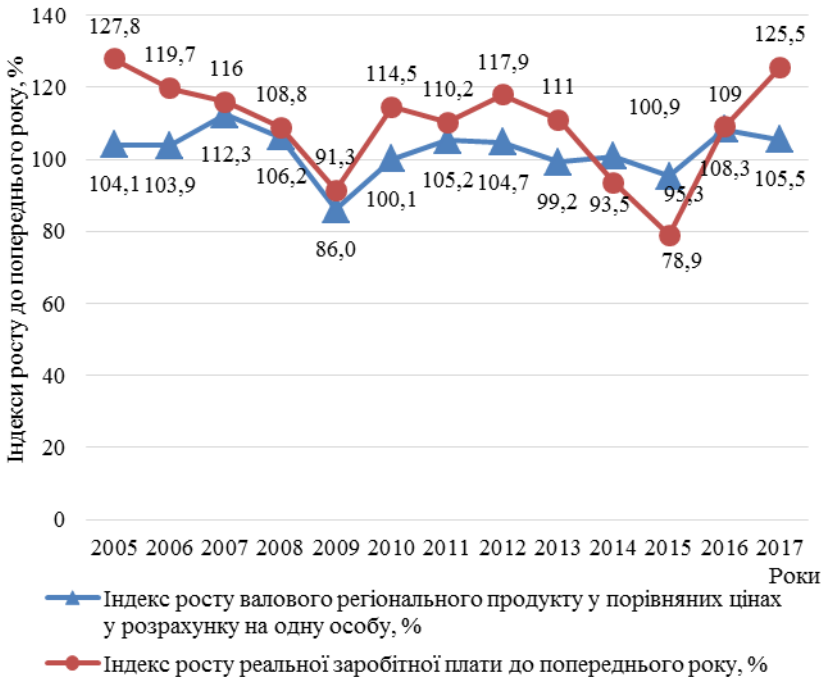

Рис. 1. Порівняння динаміки індексів росту валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу та реальної заробітної плати у Волинській області за 2005-2017 рр. (побудовано за даними [1-4])

Надалі важливо провести порівняння зміни видатків на соціально-культурні заходи та загальних видатків місцевих бюджетів Волинської області за 2000-2018 рр. (рис. 2).

Протягом тривалого періоду (2000-2016 рр.) спостерігалася доволі стабільна закономірність паралельного пропорційного зростання видатків на соціально-культурні заходи та загальних видатків місцевих бюджетів Волинської області, але у 2017-2018 рр. відбулося зростання відхилення між цими показниками. Це свідчить про непропорційне зростання видатків на соціально-культурні заходи порівняно із загальною сумою видатків, що свідчить про зменшення можливостей розвитку людського капіталу регіону у наступних періодах.

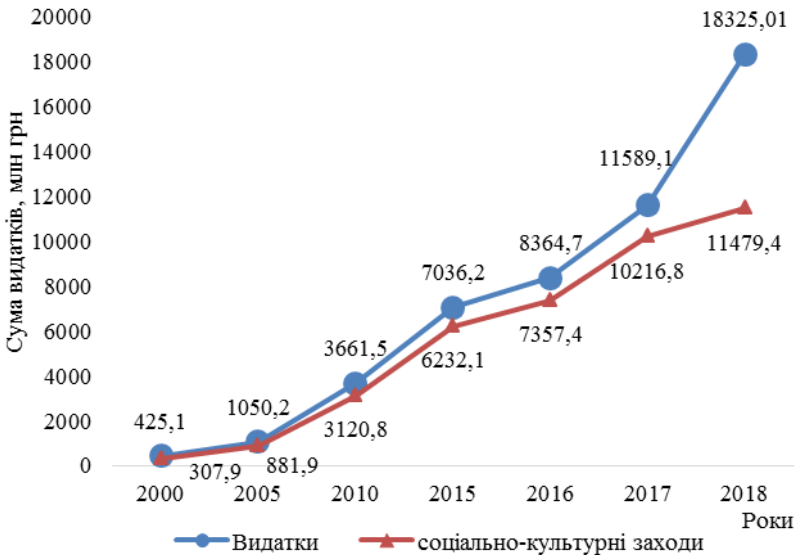

Рис. 2. Порівняння зміни видатків на соціально-культурні заходи та загальних видатків місцевих бюджетів Волинської області за 2000-2018 рр. (побудовано за даними [1-4])

Додаткову інформацію про розвиток освітньої складової людського капіталу має аналіз зміни кількості осіб, які навчалися у

зкладах освіти (на початок навчального року) у Волинській області за 1990-2019 рр.

Загальна кількість осіб, що навчалася у закладах освіти зменшилася з 202,9 тис осіб у 1990 році до 171,6 тис осіб у 2018 році, або на 15,4%. Найбільше з низ навчалася у закладах загальної середньої освіти, але їх кількість також зменшилася за цей період на 17,1%, з них найбільше у вечірніх (змінних) закладах – на 63,2%. Більш суттєвим стало зменшення кількості учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти – на 40,2%. Також значним було зменшення студентів у закладах вищої освіти, зокрема в коледжах, технікумах, училищах – на 46,9%. З іншого боку, відбувся перерозподіл цих студентів на користь зростання чисельності студентів в університетах, академіях, інститутах – з 9,4 тис осіб у 1990 році до 18,1 тис осіб у 2018 році, тобто майже у 2 рази. Такі зміни повинні свідчити переважно про підвищення якісних характеристик людського капіталу за рахунок зростання рівня освіченості населення регіону, значна частина якого здобуває вищу освіту. Але не завжди зростання кількості студентів закладів вищої освіти може свідчити про підвищення якісної складової людського капіталу регіону. Аналізуючи вказані вище показники у розрахунку на 10 тис осіб населення можна констатувати подібні тенденції до зменшення рівня охопленості населення регіону середньою, професійно-технічною та початковою вищою освітою, але зростання рівня охопленості повною вищою освітою.

На завершальному етапі аналізу важливо вивчити динаміку основних показників розвитку людського капіталу у Волинській області порівняно з даними в цілому по Україні за 2005-2018 рр. (табл. 1).

Таким чином можна констатувати, що за показником наявного доходу у розрахунку на одну особу Волинська область значно відстає від загальнонаціонального показника, при цьому негативний розрив має тенденцію до зростання з 17,0% у 2005 році до 19,7% у 2018 році. Це здійснює негативний мотиваційний вплив на зміну людського капіталу регіону.

Також у Волинській області традиційно рівень середньомісячної заробітної плати складається на рівні. Меншому, ніж по Україні в цілому, але це відхилення має тенденцію до

зменшення – з 26,7% у 2005 році до 17,4% у 2018 році, що характеризує позитивні зміни щодо мотивації до зростання людського капіталу в регіоні.

Таблиця 1. Динаміка основних показників розвитку людського капіталу у Волинській області порівняно з даними в цілому по Україні за 2005-2018 рр.

Показники	Роки					
	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Найвищий дохід населення (у розрахунку на одну особу; грн)						
Україна	6332,1	18485,6	31803,1	37079,9	47269,7	57908,6
Волинська	5254,2	14311,9	24979,9	30012,5	38514	46475,1
Темп приросту Волинська область до України, %	-17,0	-22,6	-21,5	-19,1	-18,5	-19,7
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн						
Україна	806	2239	4195	5183	7104	8865
Волинська	591	1692	3291	4047	5849	7324
Темп приросту Волинська область до України, %	-26,7	-24,4	-21,5	-21,9	-17,7	-17,4
Охоплення дітей закладами дошкільної освіти (відсотків до кількості дітей відповідного віку)						
Україна	51	53	55	57	59	58
Волинська	38	45	52	53	55	57
Темп приросту Волинська область до України, %	-25,5	-15,1	-5,5	-7,0	-6,8	-1,7
Валова додана вартість у розрахунку на одну особу (у фактичних цінах; грн)						
Україна	8407	21800	39430	47413	59304	...
Волинська	5739	13096	26585	30086	42735	...
Темп приросту Волинська область до України, %	-31,7	-39,9	-32,6	-36,5	-27,9	...
Прийнято в експлуатацію житла (м ² загальної площі на 1000 осіб)						
Україна	167	204	259	220	241	206
Волинська	149	170	316	350	324	359
Темп приросту Волинська область до України, %	-10,8	-16,7	22,0	59,1	34,4	74,3

Примітка. Побудовано автором за даними [1-4].

За показником рівня охоплення дітей закладами дошкільної освіти (відсотків до кількості дітей відповідного віку) Волинська область також «відстає» від України в цілому, але це відхилення звелось практично до мінімуму – з 25,5% у 2005 році до 1,7% у 2018 році, що свідчить про посилення якісних складових розвитку людського капіталу у регіоні.

З іншого блоку, за показником валової доданої вартості у розрахунку на одну особу (у фактичних цінах) Волинська область залишається на нижче середнього рівні порівняно із загальнонаціональними показниками. При цьому відхилення залишається доволі значним – понад 27%, що свідчить про недостатньо високий рівень ефективності регіонального розвитку, що впливає й на розвиток людського капіталу.

Серед усіх показників тільки за показником прийнятого в експлуатацію житла (м² загальної площі на 1000 осіб) можна констатувати, що Волинська область протягом 2015-2018 рр. перевищує цей показник по Україні в цілому, досягнувши у 201458 році найвищого темпу приросту – 74,3%.

Отже, загалом не можна зробити обґрунтованого висновку щодо підвищення рівня розвитку людського капіталу, адже за багатьма кількісними та якісними його складовими відбуваються негативні зміни. А в національному масштабі за більшістю показників Волинська область не забезпечує належного рівня добробуту для розвитку людського капіталу.

Висновки. На основі аналізу людського капіталу в контексті зміни основних показників регіонального та національно розвитку проведено порівняння динаміки індексів росту валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу та реальної заробітної плати у Волинській області. Проаналізовано зміну видатків на соціально-культурні заходи та загальних видатків місцевих бюджетів. Як значний негатив можна відзначити зменшення кількості осіб, які навчалися у закладах освіти, зменшення кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок. На основі вивчення динаміка основних показників розвитку людського капіталу у Волинській області порівняно з даними в цілому по Україні зроблено висновок, що наш регіоні загалом має значно гірші базові оцінки показників розвитку людського капіталу.

1. Волинський обласний центр зайнятості: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.dcz.gov.ua/vol/control/uk/index>.
2. Волинь у соціально-демографічному вимірі 2017: статистичний збірник / За ред. В.Ю. Науменка. Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2018. 180 с.
3. Волинь-2018: статистичний щорічник / За ред. В.Ю. Науменка. Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2019. 458 с.
4. Головне управління статистики у Волинській області: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>.

УДК 65.012.65

Полінкевич О.М. д.е.н., професор

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПОНЯТТЯ «СТЕЙКХОЛДЕР» У СИСТЕМАХ РОЗВИТКУ

В статті зазначено, що зростає інтерес до побудови систем розвитку, які виходять за рамки споживачів чи постачальників ресурсів як єдиних центрів побудови взаємовідносин, і зосереджує увагу на усіх зацікавлених у співпраці сторонах. Встановлено дві групи вчених, які тлумачать стейкхолдерів з позицій пріоритету інтересів зацікавлених осіб та управління взаємодіями між різними сторонами. Подано авторське визначення, яке ґрунтується на впливові на ресурсний обмін та вивченні процесів у системі, акцентуванні уваги на управлінських рішеннях, отриманні соціо-еколого-економічний ефекту при взаємодії

Ключові слова: система розвитку, управління, стейкхолдер, соціо-еколого-економічний ефект, ресурсний обмін.

Polinkevych O.

HISTORICAL PREREQUISITES OF STAKEHOLDER DEVELOPMENT IN DEVELOPMENT SYSTEMS

The article states that there is growing interest in building systems that go beyond consumers or suppliers of resources as the sole centers of relationship building, and focuses on all interested parties in the cooperation. Two groups of scholars have been identified to interpret stakeholder interests from a stakeholder perspective and to manage interactions between different parties. The author's definition is given, which is based on the influence on the resource exchange and the study of processes in the system, emphasis on management decisions, obtaining socio-ecological-economic effect in the interaction.

Stakeholder theory or stakeholder theory is one of the theoretical areas in management that shapes and explains the strategy of firm development in terms of

taking into account the interests of so-called stakeholders.

It should be noted that there are two schools of stakeholder theory. The first school prioritises the interests of stakeholders. Its representatives believe that if the interests of the stakeholders are not properly taken into account, it can lead to unexpected problems and uncertainty. Accordingly, development systems will not be built in society as the interests of all stakeholders will not be taken into account. Second School focuses on human relations within stakeholder management and insists on managing interactions between different parties. This idea is underpinned by a theory that aligns project management with organizational strategy. It should be borne in mind that the development system has relationships with a large number of stakeholders who make up its environment (external and internal) and influence project decisions; stakeholder theory examines the processes and outcomes of resource sharing in the developmental system between all stakeholders; the interests of all stakeholders can potentially be taken into account and satisfied; theory accepts managerial decisions. Stakeholder means individuals and / or legal entities that influence the resource exchange and study the processes in the system, focus on management decisions, will have socio-ecological-economic effect upon interaction.

Keywords: system of development, management, stakeholder, socio-ecological-economic effect, resource exchange.

Полинкевич О.Н.

ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПОНЯТИЯ «СТЕЙКХОЛДЕР» В СИСТЕМЕ РАЗВИТИЯ

В статье указано, что растет интерес к построению систем развития, которые выходят за рамки потребителей или поставщиков ресурсов как единых центров построения взаимоотношений, и сосредоточивает внимание на всех заинтересованных в сотрудничестве сторонам. Установлены две группы ученых, которые объясняют стейкхолдеров с позиций приоритета интересов заинтересованных лиц и управления взаимодействиями между различными сторонами. Представлено авторское определение, основанное на воздействии на ресурсный обмен и изучении процессов в системе, акцентировании внимания на управленческих решениях, получении социо-эколого-экономический эффект при взаимодействии

Ключевые слова: система развития, управления, стейкхолдеры, социо-эколого-экономический эффект, ресурсный обмен.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні у науковій літературі зростає інтерес до побудови систем розвитку, які виходять за рамки споживачів чи постачальників ресурсів як єдиних центрів побудови взаємовідносин, і зосереджує увагу на усіх зацікавлених у співпраці сторонах (stakeholder marketing). В основі такої взаємодії є системний та стейкхолдерський підходи

(stakeholder theory), які розвиваються у рамках теорії управління організацією через цінності (value based management). Вона надає нові можливості для ефективної взаємодії усіх зацікавлених сторін та отримання додаткових вигод.

Зважаючи на це варто приділити увагу історичному виникненню поняття «стейкхолдер» та забезпеченні єдиної її експлікації. Завдяки цьому покращиться розуміння основних категорій та полегшиться ідентифікація стейкхолдерів для кожного суб'єкта системи розвитку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Значний внесок у розвиток окремих аспектів управління стосунками із зацікавленими сторонами, що визначають його теоретичний і методологічний базис, внесли такі зарубіжні учені: Е. Фрімен, П. Данселмі, Р. Акофф, Дж. Барні, Р. Грант, Т. Джонс, А. Уїкс, Л. Престон, Т. Дональдсон та ін. Науковцями визначено зміст і місце теорії зацікавлених сторін у системі поглядів на підприємство, сформульовано її основні поняття, досить широко висвітлено питання визначення основних стейкхолдерів і кола їх інтересів. Разом із тим, недостатня розробленість теоретичних положень цієї теорії та підходів до її практичного застосування сьогодні ще залишає простір для дискусій.

Цілі статті. Враховуючи складну природу поняття «стейкхолдер», поліаспектність його змістовного наповнення, а також відсутність виважених підходів до єдиної експлікації цього поняття, виникає необхідність дослідження цих систем через необхідність визначення чіткового переліку стейкхолдерів у системах розвитку. Це забезпечить єдину експлікацію понять, сприятиме формуванню ефективних підходів до розробки системи розвитку. Поза дослідженнями вчених залишається багато суперечливих і водночас актуальних питань щодо цієї проблеми. Тому вважаємо необхідним сконцентрувати увагу і обґрунтувати авторську позицію щодо цього питання.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Теорія стейкхолдерів або теорія зацікавлених сторін – одне з теоретичних напрямів у менеджменті, яке формує і пояснює стратегію розвитку

фірм з точки зору врахування інтересів так званих стейкхолдерів. Вперше згадка про групи економічного впливу з'явилась у працях німецького соціального теоретика J. Althusius, який ввів поняття «stakeholder» (власник частки) в наукову літературу [11]. Деякі форми теорії стейкхолдерів існували з часів заснування теорії «індустріалізму». Зважаючи на відносну давність поняття «stakeholder», воно зазнавало суттєвих змін та суттєво розвинулось протягом періоду свого існування. У ХХ–ХХІ ст. було запропоновано значну кількість визначень поняття «stakeholder». Термін «стейкхолдер» був використаний у працях науковців Стенфордського науково-дослідного інституту у 1984 р. Дж. Ньюбоулд та Дж. Луффман (1989) вважали, що стейкхолдерами є особи, які фінансують підприємство, керують ним, працюють на ньому та допомагають розвитку [10, с. 78].

Широкого застосування набула з появою робіт Фрімена. Теорія зацікавлених сторін бере свій початок у 1984 р. від роботи Фрімена «Стратегічний менеджмент: концепція зацікавлених сторін» [6], в якій автор формулює нове поняття «зацікавлена сторона» (stakeholder, стейкхолдер). Фрімен пропонує гіпотезу, що організацію та її оточення може бути подано як набір зацікавлених в її діяльності сторін, інтереси та вимоги яких повинні враховуватись менеджерами. Основними такими сторонами є власники та акціонери, покупці продукції або споживачі послуг, постачальники ресурсів, працівники підприємства, місцеве співтовариство, суспільні групи, держава, організації. Розвиток теорії стейкхолдерів у 1992 р. продовжилася у концепції «розширеного підприємства», запропонованій С. Хіллом та Т. Джонесом [7, с. 131-154].

Обґрунтовуючи концептуальні положення теорії зацікавлених сторін, Т. Дональдсон і Л. Престон у своїй праці «Стейкхолдерська теорія фірми: поняття, обґрунтування, імплікація» (1995) визначають декілька її відмінностей від інших теорій [5, с. 66]:

1. Теорія зацікавлених сторін призначена одночасно описувати й визначати структуру і функціонування певного підприємства.

2. Теорія зацікавлених сторін розглядає підприємства як

певний організаційний об'єкт, через який численні і різноманітні учасники вирішують свої численні завдання.

3. Теорія зацікавлених сторін є загальною і всебічною, але у той же час має і практичну цінність.

Р. Мітчела, Б. Егла та Д. Вудса (1997) стверджують, що стейкхолдери характеризуються трьома властивостями: владою, легітимністю, терміновістю вимог [9].

Як відзначають Дж. Пост, Л. Престон і С. Сакс у 2002 р., відносини зі стейкхолдерами являють собою «найважливіший актив, яким повинні управляти менеджери, і кінцеве джерело організаційного багатства» [13; 14]. Саме ці взаємини між групами й індивідами, зацікавленими в діяльності конкретного підприємства, досліджує теорія зацікавлених сторін. З точки зору будь-якої сторони, підприємство постає як сукупність інтересів і стосунків інших сторін. Теорію майже не цікавить власне підприємство, хоча вона й розрізняє пов'язані з ним бізнес-процеси та їх результати. Теорія спрямовується виключно на зацікавлені сторони.

У 2011 р. П. Данселмі значно розширив суть поняття, охарактеризувавши стейкхолдерів як «людей або групи, які або добровільно або ненавмисно піддаються впливу ризику, що виникає у зв'язку з діями фірми» [1, с.27]. На думку Г. Халта, логіка теорії стейкхолдерів в цілому спирається на припущення, які описують відносини між підприємством і його середовищем [8].

Розуміння «stakeholders» як групи економічного впливу випливає із перекладу з англійської мови цього поняття. «Stakeholder» в перекладі з англійської означає «організатор спільної справи». Крім того, це слово складається із двох частин «stake» та «holder». «Stake» означає частка, а «holder» власник, тобто прямий переклад терміна «stakeholder» означає власник частки, інтересу або власності [6, с. 5]. Одночасно економічне розуміння терміну «stakeholder» передбачає наявність впливу соціально-економічного суб'єкта на діяльність організації [6, с. 5]. Відповідно, приналежність таких суб'єктів до певного аспекту діяльності організації фактично формує групу. Наприклад, набір споживачів, постачальників або державних органів споживачів та оточує декілька неурядових організацій. І. Олексів, В. Харчук

термін «stakeholders» розглядати як групу соціально-економічних суб'єктів, вплив яких на діяльність підприємства (аспект діяльності підприємства) є подібним та може реалізовуватися через інтерес та право власності в діяльності організації [3]. Варто пам'ятати, що до групи економічного впливу може належати один соціально-економічний суб'єкт (стейкхолдер). У такій ситуації поняття «stakeholder», «stakeholders» та «група економічного впливу» є синонімами.

У 2012 р. А.О. Аммарі зазначає, що стейкхолдерами компанії є всі особи або групи осіб, які є об'єктами або суб'єктами діяльності та політики компанії як на місцевому, так і глобальному рівнях. Стейкхолдерами вважається будь-яка особа або група осіб, які можуть допомогти в розробці пропозицій щодо підвищення комерційної та суспільної ефективності підприємства [1, с.151].

У 2018 р. Р. Камінський, О. Полінкевич розглядали поведінку суб'єктів господарювання та формування їхнього іміджу через взаємодію в умовах поведінкової економіки [12].

Висновки. Слід відзначити наявність двох шкіл теорії стейкхолдерів. Перша школа ставить пріоритет інтересам зацікавлених осіб. Її представники вважають, що якщо інтереси зацікавлених осіб не буде достатньо враховано, це може призвести до несподіваних проблем та невизначеності. Відповідно системи розвитку не будуть побудовані у суспільстві, оскільки не будуть враховані інтереси всіх зацікавлених сторін. Друга школа концентрується на людських стосунках в межах стейкхолдер-менеджменту і наполягає на управлінні взаємодіями між різними сторонами. Ця ідея підкріплена теорією, що узгоджує проектний менеджмент з організаційною стратегією. Слід враховувати, що система розвитку має відносини з великою кількістю стейкхолдерів, які складають її оточення (зовнішнє і внутрішнє), та впливають на проектні рішення; теорія стейкхолдерів вивчає процеси та результати ресурсного обміну у системі розвитку між усіма стейкхолдерами; інтереси усіх стейкхолдерів потенційно можуть бути взяті до уваги та задоволені; теорія акцентує управлінські рішення. Під стейкхолдером розуміємо фізичних та/або юридичних осіб, які впливають на ресурсний обмін та вивчають процеси у системі, акцентують увагу на управлінських

рішенням, отримують соціо-еколого-економічний ефект при взаємодії.

1. Аммарі А. О. Класифікація стейкхолдерів на основі взаємних очікувань. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 8. С. 150-155.
2. Гаценко Л.В. Теорія зацікавлених сторін (стейкхолдерів): історія розвитку та проблемні питання для подальших досліджень. *Водний транспорт*. 2016. Вип. 1. С. 156-160
3. Олексів І., Харчук В. Теоретико-методологічні засади управління підприємством на засадах урахування інтересів стейкхолдерів. *Демократичне врядування*. 2014 .Вип. 13.
4. D'Anselmi P. Values and Stakeholders in an Era of Social Responsibility. Free Press, New York, NY. 2011. p. 27.
5. Donaldson T., Preston L. The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications. *Academy of Management Review*, 1997. # 1, p. 65-66.
6. Freeman E. Strategic Management. A Stakeholder Approach. Boston : Pitman, 1984. 231 p.
7. Hill C. W. L., Jones T. M. Stakeholder-agency theory. *Journal of Management Studies*. 1992. # 29 (2). p. 131-154.
8. Hult G. T., Mena J. A., Ferrell O. C., Ferrell L. Stakeholder marketing: a definition and conceptual framework. *AMS Review*. 2011. № 1. p. 44-65.
9. Mitchell R.K., Agle B.R., Wood D.J. «Toward a theory of stakeholder identification and salience: defining the principle of who and what really counts. *Academy of Management Review*. 1997. Vol. 22. № 4. p. 853-886.
10. Newbould G., Luffman G. Successful Business Politics, Gower, London, 1989. p. 78.
11. Orts E. A North American Legal Perspective on Stakeholder Management Theory. *Perspectives on Company Law / F. M. Patfield (ed)*. London : Kluwer, 1997. 498 p.
12. Polinkevych O., Kamiński R. Corporate image in behavioral marketing of business entities. *Innovative Marketing*. 2018. Volume 14, Issue 1. https://businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/10320/IM_2018_01_Polinkevych.pdf.
13. Post J.E., Preston L., Sachs S. Redefining the Corporation: Stakeholder Management and Organizational Wealth, Stanford University Press, California. 2002. p. 320.
14. Preston L. Boards and Company Performance - Research Challenges the Conventional Wisdom. *Corporate Governance: an International Review*. 2004. Vol. 11, # 3, p. 151.

Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: Збірник наукових праць. Луцький НТУ. Випуск 16(64). Луцьк, 2019.

Для нотаток

Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: Збірник наукових праць. Луцький НТУ. Випуск 16(64). Луцьк, 2019.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ
Серія “Економічна теорія та економічна історія”
Збірник наукових праць
Випуск 16 (64)

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 26.11.2019 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Ум. друк. арк 11,0. Обл. вид. арк. 10,5. Тираж 300 пр.

Друк – ІВВ Луцького НТУ
Свідоцтво Держкомтелерадіо України ДК №4123 від 28.07.2011 р.
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75, тел.: (0332) 74-61-02
e-mail: rvv_lntu@ukr.net

Економічні науки. Серія “Економічна теорія та економічна історія”: Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Випуск 16 (64). Луцьк, 2019. 176 с.

У збірнику розглядаються актуальні проблеми економічної теорії та історії, сучасні аспекти функціонування економічної системи на макро- та мікрорівні, розвитку економічних процесів у різні історичні періоди. Значна увага приділяється дослідженню особливостей міжнародної економічної діяльності України на сучасному етапі в комплексі різноманітних форм співробітництва, інструментів макроекономічного регулювання та комерційної діяльності, взаємин з іншими країнами, їх угрупованнями та міжнародними економічними організаціями.